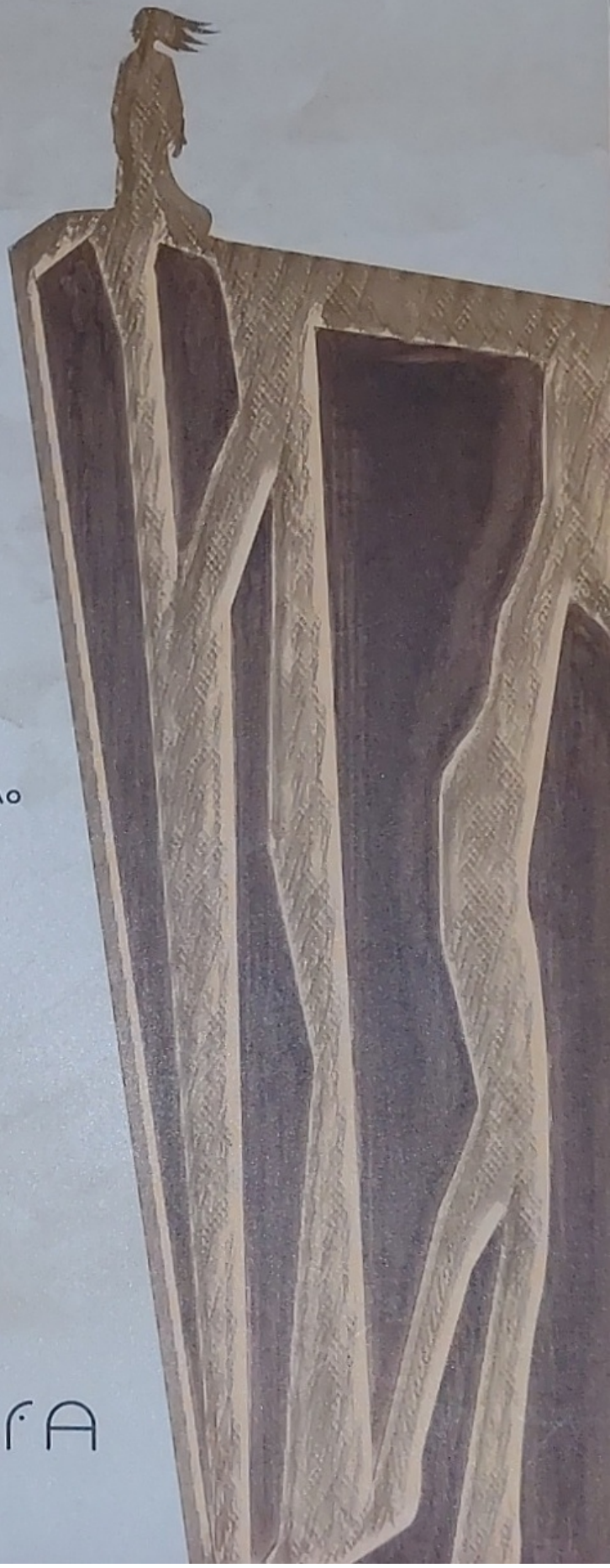
SUSAN ÇOCUK

MARIE-CLAUDE AKIBA-EGRY
FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: ŞİRİN ERKAN LEITAO

livera

SUSAN ÇOCUK

MARIE-CLAUDE AKIBA-EGRY

SUSAN ÇOCUK
Özgün Adı: L'enfant Qui Se Taisait
Yazar: Marie-Claude Akiba-Egry

Genel Yayın Yönetmeni: Kerem Işık
Fransızca Aslından Çeviren: Şirin Erkan Leitao
Editör: Esin İleri
Yayına Hazırlayan: Berfin Bahçekapılı
Son Okuma: Kardelen Uysal
Sayfa Tasarımı: Ceyda Çakıcı Baş
Kapak Tasarımı: Mandal Ajans

1. Baskı Kasım 2022

© Éditions Gallimard, Paris, 2021

ISBN: 978-605-71703-8-5
Sertifika no: 51956

Baskı ve Cilt
Metro Matbaacılık Ltd. Şti.
Yahya Kemal Beyatlı Cad. No. 94
Begos 3. Bölge, Buca / İzmir
Sertifika No: 40921

Livera Yayınevi Tanıtım Tic. Ltd. Şti.
Manavkuyu Mahallesi 275/16 Sokak No: 6/F Bayraklı / İzmir
E-posta: info@liverayayinevi.com
www.liverayayinevi.com

SUSAN ÇOCUK

MARIE-CLAUDE AKIBA-EGRY

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: ŞİRİN ERKAN LEITAO

livera
yayınevi

Marie-Claude Akiba-Egry, Klinik psikolog ve psikanalist Marie-Claude Akiba-Egry, Paris'te yaşamakta ve çalışmaktadır. Cezayir'de Yahudi bir ailede doğan Akiba-Egry'nin babası, Cezayir'in bağımsızlığından birkaç gün önce, 1962'de kaybolmuştur. Kırk yıldır, çocukların korunması alanında çocuklar ve ergenlerle çalışan Akiba-Egry, Paris 7 Üniversitesi'nde psikanaliz dersleri de vermiştir. "*Susan Çocuk*" ilk edebi eseridir. Bundan önce sosyal ve beşeri bilimler konusunda çok sayıda makale ve eser kaleme almıştır.

Şirin Erkan Leitao, 1972'de Ankara'da doğdu. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Şan Bölümü'nde öğrenim gördü. Uzun yıllar, Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği Basın ve İletişim Bölümü'nde tercüman olarak çalıştı. 2012'de Fransa'ya taşındı. Akademisyen Tatyana Moran'ın İletişim Yayınları'ndan çıkmış "Dün, Bugün" başlıklı otobiyografik eserini Moran'ın Fransa'da yaşayan ailesinin özel isteği üzerine Türkçeden Fransızcaya çevirdi. Türkiye'de yayımlanan Opus dergisinin Paris temsilcisi olarak klasik Batı müziği konusunda makaleler kaleme aldı. Fransa'daki bazı sosyal yardımlaşma dernekleri için gönüllü tercümanlık çalışmaları da gerçekleştiren Şirin Erkan Leitao, edebiyat çevirmeni olarak çeşitli yayınevleriyle çalışıyor.

Babam Émile, Mimoun Akiba'ya
(1917-1962)

Annem Odette, Zahra Darmon-Akiba'ya
(1924-2017)

İçimde bir şey, biri, belli belirsiz çırpınıyor ve konuşmak istiyordu.

Albert Camus, *Oeuvres complètes*, 1. cilt, s. X,
Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 2006

"Üzgünüm ama hatırlıyorum," diyerek karşı çıkmaya yeltendiği anda bunun akılsızca bir iş olacağını anladı.

...

Baştan savma çiziktirilmiş mektuplardan, sabaha doğru bir gerçek çıktı ortaya, uzun yıllardan beri ruhunun derinliklerinde gömülü olan
basit bir gerçek: Ana babasının suskunluğu.

Aharon Appelfield, *L'amour, soudain*,
Points, L'Olivier, 2004

Telefonun zili yarı boş salonda çaldı. Kaçırılma haberi odada yankılandı. Şu tek cümleyi yüksek sesle söylediğimi hatırlıyorum: "Baba öldü." Sonra sustum. Birini öldürdüğümü zannediyordum o gün. Ölümün çaresi yoktur. Ölümden geri dönülmez. O andan, yani babamın kaçırıldığı haberinin ulaştığı andan itibaren bu kelimeler dudaklarımdan her döküldüğünde dünyam başıma yıkılıyordu. Kelimelerin suçlu olabileceği fikrini benimsedim. İşte o zaman, susmayı ya da önemli hiçbir şey söylemeden konuşmayı öğrendim.

Haberin geldiği andan itibaren yalnız kaldım. Diğer insanların arasında yalnız. Evimdeki ve dışarıdaki insanların arasında. Bu iki dünya uzaklaştıkça uzaklaşıyordu birbirinden. Evimin içi, kıtasından kopan, pusulasını şaşırmış bir adaya dönüşmüştü. Elimden geldiğince bir dünyadan diğerine seyahat ediyordum. Olup bitenleri anlamaya çalışmadım. Çünkü ne araştırılacak ne de anlaşılacak bir şey vardı. Kayıp bir babayla yeni bir hayat yaratıyordum. Hikâyeler uyduruyordum. Sessizce. Beni babama bağlayan izleri araştırıyordum. O hiçbir zaman var olmayı bırakmadı. Kayboluşuyla açılan boşluk, içimdeki varlığıyla doluyordu.

Zaman geçtikçe, "ölüm" sözcüğünün dört harfi silindi. Karanlık daha da koyulaştı. Geride sadece görünmez bir boşluk kaldı. Feci bir düşüşten korunmak için kaçınmam gereken engebeli

bir alan. Düşme korkusu beni tedirgin ediyordu. Boğulma. Bir basamakta ayağımın kayıvermesi. Yokuş aşağı yuvarlanma. Hafif bir yokuş olsa bile.

Babamın ölümünün, dışişleri bakanlığı arşivlerindeki dosyalarda açık seçik yazılı olduğunu keşfettiğimde artık çocuk değildim. Kaçırılma haberinden kırk yıl sonra ikinci kez kaybediyordum onu. Arşiv dosyalarını okuduğumda katledilmiş bir babanın kızına dönüştüm. Dosyayı kapattım. Bir karton kutuya koydum. Soru sormadım. Ne artık çınlamayan bir kristal gibi kırılgan aile fertlerimi ne de bu konuyla rahatsız edilmemesi gereken dışarıdan insanları sorguladım. Bir daha hiç bahsetmedim tüm bunlardan. Acı vermemek için. Her bir kelimeyi içimden okumuştum. Belge belge. Kâğıt kâğıt. Harf harf. Yalnızca kendim için. Bilhassa geçmiş hikâyeleri uyandırmamak için. Ölülerin huzur içinde dinlenmeleri gerekmez mi?

Kaçırılma haberinden yirmi yıl sonra geri dönmüştüm oraya. Orası Cezayir. Daha doğrusu bağımsız Cezayir, Algir'in iki yüz kilometre güneyinde. Babamın köyünün adı değişmişti. Fransızların zamanında olduğu gibi Reibell diye anılmıyordu artık, Ksar Chellala olmuştu. Babamı tanıyan birçok köylüye sorular sordum. Onlar da bir iki kelime ettiler. Lafı uzatmadan. Ya da hiçbir şey söylemediler. Bakışlarında ve seslerinde korku sezdim. Ben geçerken evlerin panjurları kapandı. Cezayir'den ayrılışımdan yirmi yıl sonra, varlığından habersiz olduğum bir hikâyenin tanığıydım. Savaşın ve tarihin parçasıydı kaçırılmalar. O zamana dek bunun bilincine varamamıştım. İçimden bir şeylerin kopup gittiğini hissettim. Babama ait bir şeylerin. Ve dolayısıyla bana ait bir şeylerin. Babamın etrafında oluşturulmuş aile

efsanesi, iskambil kâğıtlarından bir kule gibi yıkılıyordu. Büyük T ile başlayan Tarihin ne derece trajik olduğunu keşfediyordum ve babamın kişisel öyküsü darmadağın oluyordu. Baş kahramanı olduğu gizemli öykü.

Benim için söz konusu olan babamın memleketiydi, doğduğu köydü, yaşadığı hayattı. Ölmesini seyretmiş ülkeydi, tek söz söylemeden. Toprağın çoraklığını, kumla kaplı kasaba sokaklarındaki hüznü görmek üzmüştü beni. Oranın insanlarını ele geçiren nefreti, bölgeyi alev alev yakan barbarlığı duyduğuma üzülmüştüm. Orada ne işim olduğunu bilmiyordum. Ne bulmak için geri dönmüştüm Cezayir'e?

Dolayısıyla Cezayir'e yaptığım yolculuktan yirmi yıl sonra dışişleri bakanlığına başvurdum. Ailemde hiç kimse babamdan bahsetmiyordu. Hâlâ bahsetmiyordu. Esirgeyici bir suskunluk. Arada bir sarsıntılarla canlanan, kulakları sağır edici bir uğultunun etrafına örülmüş kalın bir duvar. Nedensiz. Kayboluşuna dair sorular sormak yakışıksızdı. Bakanlığa yazmaya karar verdiğimde kırk beş yaşındaydım. Babamın yaşında. Ölüler ihtiyarlamaz ki.

Talebim arşiv servisine iletildi. Yanıt hızlı geldi. Buna şaşırmıştım. Sanki gerçekten bir cevap alabileceğime inanmıyordum. Veya olup bitenleri öğrenmek istemiyordum. Sadece sormak istiyordum.

Dışişleri bakanlığı arşiv servisinin müdiresi, bana bir yığın belge ve yanında da bir mektup gönderdi. Dosyayı, içtüzüğe ve arşiv gizliliğine istisna teşkil eden özel bir izin sayesinde iletiyordu. Çünkü, Cumhuriyet "acıma hassasiyet" gösteriyordu. Acımla ilgili ne biliyordu ki? Babamın kayboluşu tarihi bir gizem, talihsiz

bir sır gibi muhafaza edilmişti. Köy ziyaretimin hatırası yeniden aklıma düştü. Fısıldaşan sesler. Kapalı panjurlar. Evlerin kapılarında ağır asma kilitler. Müdire, o dönemin ortamını anlamama yardımcı olacak bir bilgi notu da koymuştu zarfa. Kaybolan veya kaybolduğu varsayılan üç bin yüz doksan iki kişi kayıtlara geçmişti. "Kaybolduğu varsayılan." Biri, diğerini çürüten iki kelime. Kuşku uyandırmak için. 1962 Mart ve Temmuz ayları arasında Cezayir'de kaçırılan erkekler ve kadınlar. Bağımsızlıktan kısa süre önce. Henüz sönmemiş korların savaş ateşiyle yeniden alevlendiği bir dönem. Anlaşmaların ve açıklamaların söndürmeye yetmediği bir ateş. Kaybolduğu varsayılan diğer insanlar, dışişleri bakanlığını ilgilendirmiyordu. İsim listesini on yıl sonra bir kitapta buldum. Yaraları kapanmamış bir tarihte anlatılmayanları anlatıyordu kitabın başlığı: *Devletin Suskunluğu. Cezayir Savaşı'nda Kaybolan Avrupalı Siviller.* Babamın ismi o kitapta adlı adınca yazıyordu. Babam, listedeki bir isme dönüşmüştü. Yazarla görüşmeye çalışmadım. Kitabı, gerçekleri yerli yerine oturtuyordu. Olup bitenleri ifşa ediyordu, Avrupalı olarak nitelendirilenlere karşı işlenmiş suçları örten suskunluk örtüsünü. Bilgi notunda, dosyanın eksik olabileceği ve daha fazla bilgi edinmek istiyorsam başka arşiv servislerine de başvurabileceğim belirtiliyordu. Başka arşiv servislerine danışmaya çalışmadım. Eksikleri tamamlamaya. Bundan bir ay sonra, Ülkeye Döndürülenler Yüksek Konseyi'nden gönderilen bir yazıda, kayıp Fransızların ailelerini bir araya getiren derneklerin adresleri bulunuyordu. Hiçbiriyle iletişime geçmedim. Bilgi notunun sonunda, Cezayir Savaşı'nda yaşanan travmalar ve arşiv çalışmaları üzerine kaleme alınmış bir makalenin başlığı da yer alıyordu. O makale de ilgimi çekmedi.

Arşiv dosyasında annemin mektuplarını ilk kez gördüm. Bakanın, konsolosların, Kızılhaç müdürünün mektuplarını. Kaçırma olayına dair soruşturma tutanaklarının üst kısmında "gizli" ibaresi vardı. İlk belge 30 Ağustos 1962 tarihliydi, kaçırma haberinden iki ay sonra. Resmi araştırmalar başladığında. Ondan iki ay sonra Fransa'nın Algir Büyükelçisi'ne bir istihbarat fişi ulaşmıştı, 31 Ekim 1962'de. Kelimeler keskindi, olasılık kipiyle yazılmıştı: "Öldürülmüş olabilir." Matbu kâğıt daktiloda, telgraf stilinde yazılmıştı. Üst solda, Fransa'nın Cezayir Büyükelçiliği antetinin üzeri çizilmişti.

SOYAD.....
İsim.....
Doğum tarihi.....
SON İKAMETGÂH..... REIBELL.....
UYRUK..... Fransız.....
CİNSİYET..... Erkek.....
MESLEK..... İşletmeci (kafe-restoran).....
~~KAYIP~~ VEYA KAÇIRILMIŞ ~~YA DA TUTUKLANMIŞ~~....
.....2 Temmuz 1962.....
AŞAĞIDAKİ ŞARTLARDA.....
Arabasını almaya gelen (SOYAD), ALN unsurları tarafından, kendisini TAGUINE'e götüren bir arabaya zorla bindirilmiştir. Orada FLN şefi, (SOYAD) ensesinden iki kurşunla öldürmüş olabilir.....
MEDENİ HAL..... Evli - dört çocuk.....
DİĞER BİLGİLER..... İlgilinin 508 KE 9A plakalı DS 19 marka arabası halen bölgede trafikte olup ALN kumandanının elinde bulunmaktadır.

"İlgili", babamdı. ALN[1] de, FLN yani Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin silahlı kolu.

Bu belge annemin eline hiç geçmemişti. Annem iki yıl boyunca araştırmalarına devam etmişti, yoğun şekilde. Onlarca mektup yazmış, yalvarmıştı. Mediye, Boukhari, Blida, Djelfa konsoloslarına. Fransa'nın Algir Büyükelçisi'ne. Uluslararası Kızılhaç müdürüne. Cezayir İşleri Müsteşarına. Ulusal Kurtuluş Cephesi şeflerine.

İlk mektuplarında Fransız yetkililere kocasını sağ bulmaları için yalvarıyordu. İstihbaratı bizzat veriyordu. Korkunun ve nefretin suskunluğundan zorla koparılarak derlenmiş bilgiler. Araştırmalarını tek başına yürütüyordu. Görgü tanıklarının isimlerini veriyordu. Kimileri tanıklık etmek istemiyordu. Kimileri de zaten ölmüştü. İntihar etmişlerdi. Zehirlenmişlerdi. Annem, yazdığı son mektuplarda kocasının naaşını talep ediyordu. Bir mezar istiyordu. Bir mezar taşı.

Haziran 1964'te genç bir hekimin tanıklığı babamın öldürüldüğünü doğrulamıştı. Pelür kâğıda vurulmuş, kalın mürekkepten harfler. Daktilo tuşlarının her bir harfi basarken çıkardığı tıkırtılar duyuluyordu âdeta. Öfke. Korku. Boşluklar. Tereddütler. Düzeltmeler. Yazım hataları. Genç hekim kaçırma esnasında oradaydı. Babamı "vurulmuş" olabileceği anda gördüğünü söylüyordu. Sonra onu gözden kaybetmişti. Babam Serghine bucağında bir yere götürülmüş ve bir kuyunun dibine atılmış olabilirdi. İki yıl önce büyükelçiliğe gönderilen istihbarat fişinde yazılı olandan farklı bir isimdi bu. Serghine ve Taguine çölde, Yüksek

[1] Armée de Libération Nationale: Ulusal Kurtuluş Ordusu. (ç.n.)

Yaylalar'ın sınırında, Reibell kasabasının güneyinde birbirine yakın iki köydü. Serghine, dağın yamacında, sıcak su kaynaklarının çıktığı yerde kurulmuştu – Osmanlı'nın fethi ile Roma kaplıcalarının yerini hamamlar almıştı. Taguine ise Fransız ordusunun tesis ettiği korunaklı bir yerdi. Çölde iki isim. Bellek hatası. Bir isim yerine söylenen diğer isim. Tanıkların dil sürçmesi veya yalanı.

Kâğıda yazılı sözcükler soğuk ölümü hem gerçek hem de kuşkulu kılıyordu. Son cümleyi yeniden okudum: "Bir kuyunun dibine atılmış olabilir." Derhal etrafındaki karanlığı hayal ettim. Mutlak karanlıkta kaybolduğunu. Yüksek Yaylalar'daki çölün üstünde esen sirokonun[2] görüntüsüyle başım döndü. Bir kum kasırgası. Bir kuyu. Mezar yok. Katiyet yok. Kaybolmak ölmek değildir ki.

Dışişleri bakanlığının arşivlerini okuyunca kendi kendime sorabilirdim. Bir anda mı ölmüştü? Haykırmış mıydı? Acı çekmiş miydi? Tanıklık etmeyi reddeden şu tanıklar kimlerdi? Suçunu itiraf etmek istemeyen şu katil zanlısı kimdi? Ama hiç sormadım. Unutmuşlukta yolumu kaybettim. Konunun derinlerine inmediysem derinlerde bir şey olmadığındandı. Öğrenilecek hiçbir şey yoktu artık. Aslında bir kuyunun, babamın ölümünün kuyusunun dibinden başka bir şey değildi derinlik. Dosyayı kapattım. Önemi yoktu. Orada yazanların hiçbir önemi yoktu. Her sayfayı okumuştum. Yalnızca bir kez. O anda birkaç satır yazdım. Sonra, bir daha hiç.

Şimdi kuyu kupkuru ve mezar derin. Yıllar süren başıboşluktan yorgun düşmüş beden burada dinleniyor. Sonsuz bir süre

[2] Sahra Çölü'nden Güney Avrupa'ya doğru esen sıcak rüzgâr. (ç.n.)

geçti. Ölü emniyette. Felaket kuşları aralıksız süzülüyor o yerin üzerinde. Yalnızca kemikler kaldı geride. Bir çocuğunki gibi narin bir iskelet yatıyor kuyunun dibindeki sıcak kumda. İsmin söylendi – sonsuzluk işareti. Ebedi ölüm. Oğullar hatırlıyor. Öfkeleri bitti. Başıboş ruh, artık tatminsiz bakışlardan huzursuz değil. İsmin söylendi. Oğullar Kudüs'e seyahat etti. Küçük bahçede limon ağaçlarının gölgesine kuruldu çadır. Hatırlıyor musun? Derinliklerinde su kaynakları bulunan bu çorak toprakları, vahaya dönüşmüş çölleri seviyordun. Cesetlerle kaplanmış hayatın akıp gittiği zalim çöller. Su kaynağı yeniden akıyor, savaşlara aldırmıyor. Kurumuş kuyu mezara dönüştü. Senin doğduğun o yerden uzakta, başka yerde. Oğullar birbiri ardına istikamete ulaştı. Bitkin ama isyan içinde. Sonraki nesiller doğdu, çocuklarının çocukları, torunlarının kızları ve oğulları. Senin yalnızca ismini bilecek olanlar. Ağır ağır geri geliyor sözcükler. Bedbahtlık uzaklaşıyor. Onların adımları altında siliniyor.

Güneş gözleri yakıyordu. Köye yaklaşırken kum rüzgârı başlamıştı. Gitgide daha da güçlü eserek. Reibell'e gelişimizde bizi karşılayan adamın ismini unuttum. Köyün belediye başkanıydı. Babamın bir arkadaşı. Okula onunla birlikte gitmişti. Bizi görür görmez, babamın kaçırılmasını engelleyemediğini söylemişti. Onu uyardığını da eklemişti.

Eşim bu seyahatte yanımdaydı. İkimiz de babalarımız açısından bir gizeme sahibiz. Bilinmez bir denklem bağlıyor bizi birbirimize. O dönemde bunu bilmiyorduk. Veya bunu henüz bu şekilde dile getirmiyorduk. Eşimin babası, farklı bir kimlikle, Fransız Yabancı Lejyonu'na katılmak üzere Avrupa'yı terk etmişti. Eşim, babasının daha önce nasıl biri olduğunu bilmiyordu. Babasının başka bir ailesi var mıydı? Ya çocukları? Ben de babamla ilgili olarak bu soruları kendime sık sık sormuştum. Ya dünyanın bambaşka bir yerinde yaşıyorduysa? Babamın görüntüleri capcanlı kaldı. İçsel bir rüya. Yürüyüşü, dua ederken bedeninin öne arkaya sallanması, kahkahası. Nefes alıp verişi, kokusu. Belli belirsiz gülümseyişi. Kulağıma tatlı tatlı fısıldayan bir ses.

Adam bizi Yüksek Yaylalar'da naaşın gömülü olduğu yere götürdü. Kuyudan bahsedildiğini ilk defa duyuyordum. Tedbirsizlik olsa bile bize eşlik edeceğini çünkü babamın arkadaşı olduğunu söyledi. İhtiyatlı olmamız gerekiyordu, köylüler bizi birlikte

görmemeliydi. Başka bir açıklama yapmadı. Sıkıştırılmış toprak bir yoldan geçtik. Etrafı kupkuru bozkırlarla çevrili bu yolun ortasında durduk. Arabadan inmedim. Yapayalnız bir taş yığınının fotoğraflarını çektim bir toz perdesinin gerisinden. Naaş orada gömülüydü. Adam buna inanmamız gerektiğini söyledi. Hiçbir şey yapamadığını. O yerin tam ismini söyledi. Kelime, duyar duymaz hafızamdan uçup gitti. Serghine veya Taguine, yani daha sonra arşivlerde yeniden karşıma çıkacak ikiz isimlerden biri. Araba kapısının aralıklarından içeri giren kumu hatırlıyorum. Sirokonun ıslığını. Çakalların çığlıkları ve toprağın güneş tutulması esnasındaki rengi geldi aklıma, kıyamet gününe has bir sarı. O zaman, yeşil deri kapaklı bir fotoğraf albümünde ağabeylerimin gülümsemesini hatırladım. Fotoğraf taşlık çölde çekilmişti. Develerin önünde ayakta duruyorlardı. Yanlarında iki delikanlı vardı. Kahkahalar, çocuk şaklabanlıkları. Kum tozu. Fotoğrafın arkasında "*1961 – Reibell hatırası*" yazıyordu. Mutlu görünüyorlardı. Çöl çocukları. Savaşın sesleri uzakta olmadığı halde kendilerininkinden başka bir yaşam tanımayan çocuklar. Fotoğraf için gülümsemişlerdi. Çölün damarlarında çığlıkları hayal ettim. Vahşi hayvan kükremelerini. Sonra, artık bu yeri terk etmekten başka bir şey düşünemez oldum. Henüz karanlık bastırmamıştı ama ışık perdeleniyordu. Kıyamet gününe has bir ışık. Alçak bir gökyüzü bozkırı karartıyordu. Gündüzle gece arasındaki sınır ortadan kalkmıştı.

Köye dönünce belediye başkanı bizi villaya götürdü. İnşaat halinde bir villa. Kendimizi demir bir bahçe kapısının önünde bulduk. Parmaklıkların arasından bakımsız bahçeyi gördüm. Ev, gür ağaçların arasında gizleniyordu. Toz kokusu, taşların arasında bitmiş yabani nanelerin, limon ağacı yapraklarının ve

mersinin kokusunu bastırıyordu. Girişi kapatan iki demir levha, devasa bir asma kilitle birbirine bağlanmıştı. Bahçenin etrafındaki taş duvarların tepelerine, üzerlerinden atlamayı engelleyen dikenli teller çekilmişti. Adam bana fazla oyalanmamamı, fotoğraf çekmememi söyledi. Nazik konuşuyordu ama asabi olduğunu hissediyordum.

Ben doğduktan hemen sonraydı. Sondan az önce. Babam bu villayı, Reibell'de, ninesi Ma'Louna'ya ait bu arsanın üzerine yaptırmıştı. Tıpkı ağaç diker gibi, toprağın derinliklerine kök salmak, oraya iyiden iyiye yerleşmek için. Babam her hafta köyüne dönerdi. Toprak çağırırdı onu. Annem, ağabeylerimin ve ablamın okulu için Algir'de kalırdı. Bombaların gümbürtüsü içinde. Göstericilerin haykırışları arasında. Sokağa çıkma yasaklarının sessizliğinde. Babam, derinlikleri suyla dolu, rüzgârın çizgi çizgi şekillendirdiği bu toprakla yoğrulmuştu. Güney rüzgârıyla havalanan her bir kum taneciği işlemişti bedenine. Annem, babamın kendi "iyiliği" için oraya gittiğini söylerdi. "İyiliği" sözcüğünü hayranlık ve korku karışımıyla telaffuz ederdi. Başlar eğilirdi. Teyzelerim, babamın tedbirsiz olduğunu söyleyerek karşılık verirlerdi. Anneannem iç geçirirdi. Annem, babamın onu dinlemediğini söylerdi. Babam arkadaşlarının sadakatinin, birbirine muhalif güçleri korumasının bedelini ödüyordu. Hırsızlıklar. Savaş. Mecburdu. Kazandığı parayı dağıtıyor, parasını dağıtırken kıskançlıkları uyandırıyordu. Bir adamın sahip olduklarını sergilemesi onun için iyi değildir. Nazardan ötürü. Toprak kinle dolup taşıyordu. Babam, düşmanları olmadığını iddia ediyordu. Araplar ve beyaz yünlü Arap gömlekli Yahudiler sıcakta birbirinden ayırt edilemiyordu. Babam her hafta Reibell'e yeniden gidiyordu. Güneşten esmerleşmiş çehrelere kuşkunun yerleştiğini

görmek istemiyordu. Elindekileri kaybetme endişesi içinde yaşıyordu. Fakat korkusunu belli etmek istemiyordu. Toprağını, köyünde yarattığı evreni, kafeyi, oteli, sinemayı terk etmek istemiyordu. Hangi tarafı seçseydi? Babam taraf tutmuyordu. O buralıydı. Fransa ve Cezayir yoktu. Tozlu toprağın çocuğuydu o. Yol hiçbir yere gitmiyordu. Kasabanın arkasında Yüksek Yaylalar'ın tepeleri, kum tepecikleri ve taşlıklar. Çölden önce hiçbir şey yoktu artık.

Villa, incir ağaçlarının, limon ağaçlarının ve güney kokularının arasında topraktan yükselmişti. Bir serap. Çöl kıyısında bir villa. Doğumum şerefine inşa edilmiş muhteşem bir köşk. Planlarını babam çizmişti. Çölde bir hayal inşa ediyordu. Tehditlere, saldırılara rağmen. Sihirbazlık numaralarındaki gibi hızlı hareket etmek gerekiyordu. El çabukluğu. Muazzamlık. Hiç kimse dalga geçmiyordu. Babam insanların yüreğinde ümit uyandırıyordu. Her şey yoluna girebilirdi. Çocukluk arkadaşlarının, Cezayir halkının özgürlüğünü savunan coşkulu konuşmalarını duymuştu. Bağımsızlığı. Eşit hakları. Arkadaşlarının surat astığını görmüştü. Haftalarca ortadan kaybolduklarını. Kasaba sakinleri arasında uçurum açıldığını görmüştü. Birbirine muhalif tarafları. Tarihten habersiz değildi fakat değişen dünyadan daha güçlü zannediyordu kendini. Babamın eseri mükemmele ulaşmalıydı. Gündüzleri duvarcı ustasına dönüşüyor, geceleri hayal bekçiliğine soyunuyordu. Evin girişinde bulunan henüz tamamlanmamış odaya bir yatak atmıştı. Arada bir, çizgili kumaş kaplı şilteye uzandığı olurdu. Orada kalırdı, yalnız başına. Taşların, malaların, el arabalarının gürültüleri kesilirdi. İşçilerin, erkek kardeşlerinin bağrış çağırışları, dostane küfürleşmeleri biterdi. Yabani nane, kekik, biberiye, mersin, hünnap ve incirin büyüleyici kokuları birbiri-

ne karışırdı. Her bitkiye gizemli bir lisanda isim verirdi. Limon ağaçları, şelalenin kenarında kayıtsızca yükselirdi. Yalnızca suyun şırıltıları duyulurdu. Chellala kaynağı bahçenin uç kısmında akmaya devam ederdi. Hemen yakında. Tabiat, insanoğluna dair her şeyi görmezden gelir. Yoluna devam eder. Su toprağın içine akar. Tam da insanların hayatı terk ettikleri yere. Kaynağın çevresine başka hayatlar yerleşir. Güzellik tuhaf şey, insanların lisanı dışında bir meydan okuma. Onların yıkıcı gücü dışında. Su, topraktaki çatlakların içine akar ve gözleri doldurur. Tanıdığı bir dünyanın tuzağına düşmüştü babam. Kavrayamadığı bir dünyanın tuzağına. Şiltesinin kenarında otururdu. Bedeni toprağın renkleriyle, çiçeklenmiş limon ağaçlarının kokusuyla dolu. Gözyaşları kaynağın suyuna kavuşur, toprağa karışırdı. Balçık girdapları, kaygan kumlar. Karanlık bastığında bir çocuk gibi ağlardı. Şafak vakti yüreği sakinlerdi. Kurşun gibi güneşle gün doğunca hayaline kaldığı yerden devam edebiliyordu. İnanmadan inanmak. Düşünceleri bulanıklaşırdı. Şimdiden çok geçti artık. Zamanı durdurmak için hiçbir şey yapamıyordu.

Büyük sokağın tozunda onunla yürüdüğüm günü çok iyi hatırlıyorum. Küçük elim onun elinde. Ma'Louna'nın evinin arkasındaki yola girmiştik. Ben uzun otların içinde kayboluyordum. Hafif bir huzursuzluk büyüyordu, belli belirsiz bir korku. Evin girişindeki oda boş ve karanlıktı. Eve girdiğimde bedenimi garip bir his kapladı. Üşüyordum. Toz kokusu gırtlağımın derinliklerini yakıyordu. Serin alçının sıcak nemi. Babam tüm bunları benim için yapıyordu. Bana olan sevgisi uğruna. En son doğan kızına. Bahçe kapısının üzerinde asılı bir tahta levhaya ismimi kazımıştı. Bu beni güçlü, eşsiz ve savunmasız kılıyordu. İşçilerin konuşmaları ve sesleri, toza ve nemli kokuya karışıyor, gitgide boğuklaşıyordu. Gülüşmeler kesildi. Babamın elini bulmaya çalıştım. Babam

uzaktaydı. Orada olduğumu unutmuştu. O anı ziyan etmemek için gözyaşlarıma hâkim olmaya çalışıyordum. Onu hayal kırıklığına uğratmamam gerekiyordu. Zaman durdu. Annemin sesiyle irkildim. Avaz avaz bir tartışma. Her şey karanlığa büründü. Ardından babamın kahkahası yankılandı, sessizliği bozarak. Ağaçların arasındaki akşam rüzgârının ılık esintisiyle alacakaranlığın son ışıklarını canlandırarak. Başım önde, elim annemin avucunda oradan ayrıldım. Bir daha onu hiç terk etmeyeceğime söz vererek oradan ayrıldım. Korktuğumu itiraf etmedim. Gözyaşlarına dair hiçbir şey söylemedim ona. Onu o gün terk ettim.

Eşimle Büyük Sokak'ta, iki katlı evlerin önünden geçerek bir baştan bir başa yürüdük. Yan yana dizilmiş, mütevazı evler. İçlerinden yalnızca birinin, sıvası dökük bir kuleyi andıran taş bir balkonu vardı. Bir şato eskizi, yıpranmış. Babamın işlettiği kafenin girişini tanıyamadım. Gezginler Kafe. Tabela kaybolmuştu. Belediye başkanına, annemle babamın dairelerinde birilerinin yaşayıp yaşamadığını sordum. Karşılık vermedi. Başımı kaldırdım, panjurlar kapalıydı. Ferforje bir balkon gördüm. Avluyu hatırlıyordum ama balkonu hatırlamıyordum. Kapı pervazının çevresindeki mühürler başta dikkatimi çekmemişti. Her giriş kapısında, üzerinde Arapça harfli yazılar bulunan damgasıyla matbu bir kâğıt asılıydı. Eşikten içeri geçmek imkânsızdı. İç avluyu, Ma'Louna'nın kümesini yeniden görmek, ninemin ikinci kattaki dairesine çıkmak mümkün değildi.

Adam, bakışlarını indirdi. "Kaçırma olayından beri burada hiç kimse yaşamadı," dedi. Mühürler nedeniyle. Cezayir tarafında araştırmalar hâlâ sürüyor muydu? İki katlı evler birbirine bitişikti. Hepsi kapalıydı. Büyük Sokak boştu. Sokak sakinlerinin

nereye gittiğini sordum. Kaçırma olayından sonra orayı terk ettiklerini söyledi. "Evler babanıza ait," diye ekledi. Şimdiki zaman kipiyle konuşuyordu.

Başka soru sormadım. Zaman kayboluyordu. Bir kum girdabı beni savaşın ortasındaki çöl toprağının içine çekti. Tarihin saçmalığının ortasına. Donup kalmış bir hayat. Taşlaşmış. Ve yıkıntıların arasından beliren bu boş, değişmemiş sokak. Serap kaybolmasın diye nefesimi tutuyordum. Bu unutulmuş köyün kırıldı kırılacak maketinin yıkıldığını görmeyeyim diye. Gözlerimin önünde canlanan çocukluğumun bu yitik parçasının yıkıldığını. Adam mırıldandı: "Hepimiz acı çektik." "Hepimiz," kelimesini vurgulu söyledi.

Kaçırılma haberinden sonra annemle Reibell'e dönmüştüm. Gezginler Kafe'nin üst katındaki daireye. Annem, babamın çalışma odasında ne kaldıysa almıştı. Kasa kırılmıştı. Çalışma masasının çekmeceleri boşaltılmıştı. Karton poşetlerin içindeki birkaç dosya yerlere saçılmıştı. Annem yanında götürebileceği ne varsa küçük, yeşil bir karton valize darmadağınık bir şekilde koydu. Muhasebe kayıtları, tapular. Bunların önemli belgeler, kanıtlar olduğunu söylüyordu. Çocuktum, tek anladığım bu belgelerin içinde babamdan, babamın hayatından bir parçanın bulunduğuydu. Sanki bir zamanlar gerçekten yaşadığını kanıtlamak gerekiyormuş gibi. Bu resmi belgelerdeki yazısını, mektup sonlarındaki imzasını çözerek öğrendim okumayı. Annem, kalan birkaç kitabı ve eşyayı da almıştı: beyaz emaye bir buhar tası, bir mürekkep hokkası, çok büyük bir halkaya geçirilmiş anahtarlar, siyah ve kahverengi kareli deri kaplı küçük bir ahşap kutu, babamın kartvizitleri. İsminin altına "Mülk sahibi" yazdırmıştı. Bu kelime ne ifade ediyordu

onun için? Kanıtlamak veya kabul ettirmek istediği neydi? Neyi kaybetmekten korkuyordu? Annem giriş kapısında asılı bakır levhayı söktü. Son olarak, bej rengi küçük bir kılıfın içine yerleştirilmiş incecik altın rengi çerçeveli gözlükleri aldı, büyütülerek kiraz ağacı büfenin üzerinde asılmış fotoğrafta, babamın gözünde olan gözlükleri.

Reibell sokaklarında daha da yürürdüm fakat kaybolmaktan korkuyordum. Korkunun da ötesinde, yeniden Algir yoluna koyulana dek içimdeki kötü his hiç dinmemişti. Araba bu lanetli yerden nihayet uzaklaşana dek. Bu tozlu yerden. Reibell tabelasının yerini alan "Ksar Chellala" tabelası ufuk çizgisinde kaybolana dek. Sadece birkaç metre uzaklaştım. Tek başıma, bakışlardan ırak olmak için. Çocukluğumun görüntüleriyle baş başa. Adam sabırsızlanıyordu. Rüzgâr, yüzüme kadar havalandırıyordu kumu. Sokağın köşesinde sinemanın girişini fark ettim. Yaklaştım. Basit bir hangar kapısı. Kapalı.

Kırmızı kadife koltuklu küçük salonu yeniden görüyordum. Oyuncuların uzaklardan kulağıma gelen seslerinin gerisinde müziğin boğuk sesi. Ağabeylerim ve ablam, babamın küçük sinemasındaki gösterimlere giderdi. Ben henüz küçük bir kızdım; annemle birinci kattaki dairede kalırdım. Seslerin ninnisine bırakırdım kendimi. Uyku beni yavaş yavaş alır götürürdü. Yumuşak müzikler. Endişeli sahnelerde sessizlikler. Kovalamaca sahnelerinde gürültü patırtılar. Birbiriyle savaşan erkeklerin feryatları. Aktörlerin kısık ve kalın sesleri. Aktrislerin tiz ve melodik sesleri. Aslanın kükremesi. Ivanhoe'nin şarkısı hâlâ zihnimde. Bu ilk filmlerden yalnızca sesler, bölük pörçük kelimeler, melodik konuşmalar kaldı aklımda. İlanı aşklar. Tartışmalar. Savaş ilanları. Başkalarının hayatları bu şekilde ulaşıyordu bana.

Reibell'e yola çıkmadan önce Algir'de birkaç gün kaldık. Yarı yolda, küçük şehir Boukhari'de durduk. Annemin ailesi orada yaşamıştı. Geceyi, anneannemle dedemin eski evinde geçirdik. Orada yaşayan ailenin büyük oğlu, Reibell'e kadar bize eşlik etmeyi önerdi. Genç adam bizi koruması altına almıştı. Rahat değildik, emniyetteydik ama endişeliydik. Belli belirsiz bir endişe. Duyduğumuz bölük pörçük hikâyeler düşmanca, tehlikeli, içine girilmez bir dünyanın kapılarını aralıyordu. Yaklaşmamanın daha iyi olacağı bir dünyanın kapılarını. Savaştan artakalan yaralar el değmemiş, taptaze duruyordu. Korkunun, hurafelerin, sefaletin, *cinlerin*, kinlerin depreştirdiği sancılı ıstıraplar.

Babamın kaçırılışından yirmi yıl sonra oraya ne bulmak için döndüğümü bilmiyorum. Bu seyahate başlarken hiçbir şey hayal etmiyordum. Annem bana Reibell'den çok az bahsetmişti. Bu köydeki insanların eğitimsiz olduklarını söylüyordu. Arapça kelimelerle karışık üstünkörü bir Fransızca konuştuklarını. Nazara, kara büyüye inandıklarını. Boukhari'deki gençliğini anlatırken yüzü aydınlanıyordu. Eğitiminden, rafine, burjuva bir hayat hayallerinden. Bir piyano ve kütüphane ile, her vesilede farklı bir gece elbisesi ve ona uygun çanta ve ayakkabılarla geçireceği bir hayat. Dünyadan uzak bu yerde bir yabancı gibi bulmuştu kendini. Çölde bir sürgün. Babamın aşkı uğruna orada yaşamaya gitmiş fakat kendini daima yalnız hissetmişti. O hayata uygun değildi. Daha ileride, ben doğduktan kısa zaman sonra Algir'e yerleşmişlerdi. Birkaç mutlu anekdot. Eğlenceler, büyük mağazalar. Çay salonları, Zeralda'da tatiller. Ve uzun ayrılıkların hatırası. Endişe. Balkon tırabzanı. Haber beklemeler. Babamın dönüşünü gözlemeler. Suikastlar. Bina kemerlerine asılan cesetler. Ablam on yedi yaşındayken, liseyi bitireceği yıl lise müdürünün

öldürülmesi. İsyankâr ergenlere dönüşen ağabeylerimin başkaldırıları. Tartışmalar. Gösterilerin ertesi günlerinde malalarla bina duvarlarına kazınan sloganlar. Fransa'ya ilk göçler. Sonra, kaçırılma haberinin ardından inen suskunluk örtüsü. Reibell babamla birlikte kaybolmuştu.

Genç adam, ihtiyar Bochrète ile görüşmek için bizi Boukhari[3] hisarına götürdü. Fransızların inşa ettiği köyün en tepesine. Belediye, okul, müzik çardağı. Kilise. Sinagog. Oğlanlar, komünyon ayini giysileri içinde Büyük Cadde'de yürüyorlardı. Boukhari'nin kemerleri altında beyaz, dini ayin giysileri. İlk defa regl olur olmaz, Müslüman kızların bedenleri bambaşka örtülerin altında gizleniyordu. Kızlar farkına bile varamadan, bambaşka duvarlar diğerlerinden ayırıyordu onları. Bochrète, annemin babasının arkadaşıydı. İhtiyar adam bizi derin derin iç çekerek karşıladı. Evinin eşiğindeki ilk basamakta güneşin altında oturuyordu. Bir müddet sonra birkaç kelime etti. Kendi kendine. Zihninden geçen bir yığın karanlık düşünceyi bıkkın bir el işaretiyle savuşturdu. Tek bir kelimeyi anladım: "*Khalas.*" Arapçayı da Berbericeden veya Yahudi Arapçasından çok anlamıyorum, bir atmosferi, bir hissi aksettiren birkaç deyimin manasını tahmin edebiliyorum yalnızca. Ruh ve yürek sözcükleri, dil sözcüklerinin anlattığını başka şekilde ifade eder. "*Khalas!*": "Artık bitti, artık söylenecek hiçbir şey kalmadı, eklenecek hiçbir şey, en iyisi susmak ve hiçbir şey söylememek..." Zamanla kurumuş, bumburuşuk olmuş yüzünü kırıştırarak, dişsiz ağzıyla gülümsedi. Gözyaşları kurumuş gözler. "Dayılarına selamlarımı söyle," dedi, isimlerini söyleyerek.

[3] Algir'in 135 km güneyinde Mediye Vilayeti'ndeki bir şehir. (ç.n.)

Bochrète köyde eşeğiyle dolaşırdı. Yukarı hisardan iner, Boukhari'deki evlere buz teslimatı yapardı. Babam buz üretmek için, dedemin dükkânının arkasındaki küçük hangara benzinli bir buzluk yerleştirmişti. Bochrète evleri dolaşmayı bitirdikten sonra annemin anne babasının evinin önünde dururdu. Dedem Ichouah giriş kapısının önünde sandalyesinde otururdu. Ninem Clarisse, Bochrète için bir fincan kahve doldururdu. Sonra yanlarından ayrılırdı. Evde yapacak çok işi vardı. Hasta kayınvalidesini iyileştirdikten sonra beş çocuk büyütmüştü. Şikâyet etmezdi. İç çekiş. Belki bir iç çekiş. Pişmanlık nedir bilmiyordu. Kadınlar acı çekiyordu fakat anneydiler. "O zamanlar öyleydi," diyordu annem. "Çocuklarıyla gurur duyuyordu. Hem sonra şikâyet etmekle zaman geçiremeyecek kadar meşguldü. Savaş, öyle çok yalnız kadın bırakmıştı ki geride. Mutluluğu, aşkı düşünemeyecek kadar çok işi vardı. Nazik bir kadındı. Dimdikti." İki adam bir iki kelime konuşurdu. Tütün içerlerdi. Ardından Bochète eşeğinin terkisinde ayrılırdı. Ninem iki ihtiyarı kendi hikâyeleriyle baş başa bırakırdı. Gülüşmelerini duymak hoşuna gidiyordu. Aynı topraklarda doğmuşlardı ve bu toprağın dilini konuşuyorlardı. Gırtlağı örseleyen hırıltılı bir dil. Fransızcayı unutan, Berberice ve İbranice ile karışan bir dil. Bochrète evin içine hiçbir zaman girmezdi. Bu yakışıksızdı. Köydeki bir avuç toprağında yetiştirdiği birkaç sebzeyi getirirdi. Karşılığında bir torba un ya da bir bidon yağ alıp giderdi. Çocuklarının okul giysilerinin parasını ödeyebilmek için ürünlerinin geri kalanını cuma günleri Arap pazarında satardı. Yukarı hisarda karma okul yoktu, çocukları yerli çocukların gittiği okula gidiyordu. Yukarıdaki insanlar yoksuldu. Ayrımcılıktı bu. Dedem ve ninem de çok zengin değildi fakat onlar Fransız köyünde yaşıyordu. "Birbirimize karışmazdık. Kendi aramızda yaşardık," diye anlatırdı annem. Bazen Bochrète, malları indirmek için dayıma

yardım ederdi. Dedem işlerden elini ayağını çekmişti. "Kötürüm" olduğunu söylüyorlardı. Savaş, doyurulacak sekiz erkek ve kız kardeş, geç yaşta bir evlilik. Daima aynı öykü, meşakkatli ama mutlu bir hayat öyküsü. Dayım, Güney pazarlarına baharat ve kumaş götürürdü. Un ve irmik çuvallarını almak için un fabrikasına giderdi. Aralıksız çalışırdı. Annem de köyde çok çalışmıştı. Kız çocukların paylarına düşeni istemediklerini söylerdi. Böylesinin uygun olduğunu. Ağabeyiyle birlikte dedemin küçük dükkânını büyütmüşlerdi. En küçükleri doyurmuşlardı. Kız kardeşlerinin drahoma'sı için bir kenara para koymuşlardı. İkinci kızın çeyizini dikmek için bir dikiş makinesi satın almışlardı. En küçük kız için uygun bir koca bulmayı beklerken, tahsili için gereken parayı ödemişlerdi. Annem evin avlusunda şiltelerin yününü tarardı. Hisar erkekleri için bol pantolonlar dikerdi. Her hafta zarfa bir banknot eklerdi. Blida'daki kolejde yatılı okuyan küçük erkek kardeşi için. İlk doğan çocuklar okula gitmemişti. En büyük oğlan hastalanmıştı. Sıcak hava, durgun bataklık suları, salgın hastalıklar... Ninem daha önce aynı isimde başka bir erkek çocuğunu kaybetmişti. O da neredeyse ölecekti.

İhtiyar Bochrète lisan engelinden ötürü sessiz kaldı. Gözlerindeki korkudan ötürü. Çok şey görmüş gözler. Hisardan aşağı Boukhari'nin merkezine yeniden indik. Hâlâ orada yaşayan Fransız bir kadını ziyaret ettik. Marie-Rose bağımsızlık sonrasında Boukhari'de kalan tek Fransız kadındı. Yalnız yaşıyordu. Anacaddede, kemerlerin üstündeki dar bir dairede. Önlerine ak düşmüş uzun gri saçları vardı, özgürlüğünden geride kalan tek şey saçlarıydı. Yasak aşklarından. Avrupalı gibi giyinmişti. Bize dairesinin kapısını açtı. İçerisi karanlıktı, panjurlar kapalıydı. Bize ve yanımızdaki genç adama soğuk su ikram etti. Biz

babamın kaçırılışından söz eder etmez, başıyla genç adamın varlığını işaret ediyordu. Bize kendisinden bahsetti. Çok az. Havadan sudan bir iki konuşmanın arasında alçak sesle anlatıyordu. Olayları. Aslında pek az şeyi. Ama uzun bir öyküden çok daha anlamlıydı. Babamı iyi tanıyordu. Burada herkes onu tanırdı, dedi. Marie-Rose, babamın kaçırıldığı dönemde hâlâ güney yollarında seyahat ediyordu. Bağımsızlıktan sonra silahlı adamlar onu tutuklayıp hapse atmıştı. Sonunda onu serbest bırakmışlardı. Her şeyini kaybetmişti. Çiftliğini yakmışlar, atını öldürmüşlerdi. Cezayir'den ayrılmayı reddetmişti. Başka bir yerde yeniden hayat kurmayı. Başka yer yoktu. Fransa'da kimsesi yoktu artık. Burada kendi evindeydi. Bu ülkeyi sevdiğini söyledi. Genç adama gülümsedi, bir iki kelime Arapça konuştular. İçini çekerek, hepsinin vicdan azabı çektiğini ekledi. Babamın iyi bir adam olduğunu. Başkalarının da onunla aynı zamanda öldürüldüğünü. Reibell'deki tüm insanlar olaylardan etkilenmişti. Kadınlar, bilhassa kadınlar. Hapishanede, Reibell'den genç bir kızla karşılaşmıştı, kızın adı Zohra'ydı, onu bir daha gören olmamıştı. Kapıya kadar bizi geçirmeden önce bir an genç adamın uzaklaşmasını bekledi. Bizi uyarmak istiyordu. Oradakiler hâlâ hassastı. Bize Reibell'den bahseden herkesin gözlerine ölüm yerleşmişti. Başa gelen bir talihsizlik gibi. En gençler bile, miras aldıkları dünyanın kargaşasıyla köylerinin tarihinin silinmez izlerini içlerinde taşıyordu. Hayaletleri uyandırmamak için gizlenen bir tarih. Marie-Rose'la sımsıkı kucaklaştık. Genç adamın omzuna dostça vurdu. Reibell'e doğru yola çıktık. Delikanlı, arabanın arka koltuğunda oturuyordu. Hiçbir yorum yapmadı. Bize tarımsal reformu anlattı. Müşterek çiftlikleri. Toprakların yeniden bölüştürülmesini. Ülkesiyle gurur duyuyordu. Reibell'e ilk gidişiydi. Orada olup bitenlerden bahsedildiğini duymuştu. Babamdan bahsedildiğini duymuştu.

Belediye başkanı sabırsızlanıyordu. Rüzgâr, kumu yüzümüze savuruyordu. Bizi belediye binasına sokarak emniyete aldı. Rüzgârdan ve bakışlardan korudu. Çalışma odası gözlerime devasa göründü. Arabesk desenli yer karoları bana Algir'deki dairenin zeminini hatırlatıyordu. Ayak tabanlarımdaki serinlik. İç içe geçmiş griler ve beyazlar. Desenli bakır bir tepside portakal şerbeti ikram etti. Bana küçük bir kızkenki halimden bahsetti, babamın bana olan sevgisinden. Kaçırma olayını konuşmaktan kaçınıyordu. Benimle göz göze gelmekten kaçınıyordu. Portakal şerbetinin tanıdık bir lezzeti vardı. Islak bir his yükseldi boğazıma. Ağabeylerimin kıkırdamaları ve buhar kokusuyla karışık bir çocukluk hissi.

Annem her perşembe beni yanında Mağribi hamamına götürürdü. Ağabeylerim arkamızdan koşardı. Kadınların arasına karışamayacak kadar büyümüşlerdi. Annem neşeli çığlıklar atarak ağabeylerimi kovalar, onlara buz gibi bir şişe portakal şerbeti vererek kendini affettirirdi. Meyvelerle, pastalarla ve küçük şişelerle ağzına kadar dolu bir sepet taşırdı. Yanına bakır taslar, Arap sabunu ve halfaotu alırdı. Üzerlerine tatlı bir koku sinmiş birkaç peştamal. Geceleyin yolcuların ve serserilerin, içeride, hâlâ ılık göbektaşında uyuduklarını anlatırdı. "Orada gece kadınlarıyla birlikte oluyorlar," derdi. Kelimelerdeki utangaçlık. O kadınları "Ouled Naïl'ler"[4] diye adlandırırdı. Onlar, çöldeki kabilelerden birine mensuptu. Nil'den veya Arabistan'dan gelen bir kabileye. Ya

[4] 17. yüzyılda Ouled Naïl dağlarına gelen göçebe kabilelerin dağlılarla birlikte oluşturdukları konfederasyon Ouled Naïl olarak adlandırılır. Tarihleriyle ilgili çok çeşitli rivayetler vardır. Bazı tarihçilere göre bu kabileler, Mısırlıların Nil havzasından bölgeye göçen torunlarıdır. Süslü kıyafetleri ve takıları olan Ouled Naïl kadınları Mağribi kafelerinde dans ettikleri için zamanla dansçı-fahişeler olarak görülmüşlerdir. (ç.n.)

da Sahra Çölü'nden. Satın alınmış, sonra yeniden satılmış köleler. Uzun zaman önceydi. "Fransızlardan önce," derdi annem. Bakışlarındaki ışığı söndürmemek için soru sormazdım.

Ouled Naïl'ler yalnızca efsane değildi. Bedenleri, erkeklerin zevki için kiralanırdı. Fransız ordusunun garnizonlardaki genç askerlerinin bulunduğu her yerde. Bu kadınlar, çok küçük yaşlarda, muhabbet tellallarına, genelev işletmecilerine satılırdı. Babamla ilgili arşiv dosyalarındaki istihbarat fişinde de aynı kelime vardı. "Meslek": "İşletmeci (kafe-restoran)." Bu beni gülümsetti. Annemin deyimiyle, gece kadınları, erkekleri eğlendirmek için Mağribi kafelerinde dans ediyordu. Çocukluğumun suskunlukları ve iç geçirmeleri arasından sezilen gizemli bir dünya. Kapalı bir sokak. Özel bir semt. Karma komünün arkalarında, uzakta. Yoksullar haremi. Gayet düzenli bir dünya. Kabile düzeni. Sömürgeleştirme anlaşmalarının yok edemediği bir düzen. Kadınların avlu diplerinde anlattığı gizemli bir masalın yıkıntıları. Cazibe ve arzu dansı. Kıvrak bedenler. Nazik güzellikte çehreler. Kibar fahişeler, yasak aşk tanrıçaları. Arkadaşlık kurulamayacak kötü hayat kadınları. Genelevlerin örtüsüz kadınları. Çöl rüzgârının, özgürlük ve arzu rüzgârının bir yerlerden taşıdığı kadınlar. Avluların serinliği, incir ağaçlarının gölgesi, yaprakların, Arap sabunu kokusuyla karışan tatlı özsuyu kokusu, kına ve argan yaprakları. *Canoun*[5] üzerinde ısıtılan taşlar. Annemin, derinliklerine nüfuz edilmesi imkânsız olan gözlerindeki ışıltılar.

Belediye başkanının evi, köydeki diğer evlerden gösterişliydi. Karma komünün eski belediye binası olduğunu düşünmüştüm. Bir kartpostalda görmüştüm binayı. Oydu. Kemerleri ve kil kiremitli balkonlarıyla, soluk renkli taşlardan yapılmış devasa bir bina.

[5] Canoun: Toprak fırın. (ç.n.)

Anlamını çözemeden şu iki kelimenin söylendiğini duyuyordum: "Karma komün." Ablam ve iki ağabeyim arada bir Reibell ile ilgili hatıralarını anlatırdı. Nadiren. Birbirleriyle çok az konuşurlardı. Hâlâ can yakan yaraları deşmemek için. Öfkeleri uyandırmamak için. Soruları. Konuşmaya başladıkları anda, çocukluk hatıralarına kadar her konuda tartışırlardı. Ben ortadaydım. Daima ortada. Bana hatırlayamayacağım kadar küçük olduğumu söylerlerdi. Ya da henüz doğmadığımı. Reibell'i tanımadığımı. Ailemin ortak geçmişine dair bu eksiklik beni büyüklerimden ayırırdı. Susardım. Zihnimdeki görüntüleri kendime saklardım. İyiden iyiye küçülürdüm. Kaybolma sanatı. Görünmez olmak için küçülmek. Sözcükleri bana uzaklardan gelirdi ve zihnime konardı. Tanıdık ve yasak sözcükler. Bana cazip gelen ve boşlukları doldurmak için kullandığım sözcükler.

Reibell'e yolculuğum döneminde köyün tarihini öğrenmeye çalışmadım. Birkaç hatıranın ve ne anlama geldiğini bilmeden çocukluğumdan aklımda kalmış bir iki kelimenin rehberliğine sığındım. "Mağribi" kelimesi ve gizemleri. Zihnimde bu kelimeyi "ölüm" şeklinde yazıyordum.[6] Ölüler tepesi, ölüm vadisi. Ölü hamam, ölü kafe. "Karma komün" sözcükleri, bir adresi ya da sınırı belirlemek için bir nevi referans noktası gibiydi. Ablam ve ağabeylerim şöyle derdi: "Karma komünün arkasındaydı" veya "yanındaydı" ya da "uzağındaydı, aşağısındaydı, ...'e doğruydu." Hatları konusunda tartıştıkları, zamanın ve uzaklaşmanın şekilsizleştirdiği öznel bir coğrafya. Annem karma komünün yakınlarında yaşayan insanların Fransa Fransızları olduğunu söylerdi. Devlet memurları. Avrupalılar. Onların evlerinin bizim evimize

[6] Fransızcada, Mağribi anlamına gelen "Maure" ile ölü ve ölüm anlamına gelen "Mort" kelimeleri aynı şekilde telaffuz edilir. (ç.n.)

uzak olduğu anlamına geliyordu bu. Ve Mağrip kafesine hiç gitmedikleri anlamına. Kadınların Mağrip hamamına gitmediği. Onlar renkli, açık elbiseler giyiyordu. Erkekler de hasır veya fötr, şık şapkalar takıyordu. Bakışları üzerine çeken, beni çekingenleştiren şapkalar.

Karma komün binası, bu çölümsü yeknesak yerde çağdışı görünüyordu. Dağların ve halfaotu bozkırlarının ortasında. Hiçliğin ortasında. En yakın şehirden kilometrelerce uzakta. Babamın kat ettiği yüzlerce kilometre. Mediye yamaçları şarabının, Fransa'dan ithal edilen büyük bağ şaraplarının fiyatları konusunda pazarlık etmek için. Köyden köye kat ettiği yüzlerce kilometre.

Fransızlar bölgeyi yönetmek amacıyla Reibell karma komününü kurmuşlardı. Bir sömürge köyüydü bu. Var olmayan bir köy. Kökeni olmayan. Chellala çukurunda, kaynağın bulunduğu alanda a'dan z'ye oluşturulmuş bir köy. Yörükler, dünyadan kopuk *mechta*[7] ve *douar*[8] sakinleri, sürülerine su içirmek ve kuyulardan su çekmek için öteden beri gelirdi oraya. Onlar çöl kabilelerine mensuptu. Kabilelerin isimleri, çölde çizgiler, hayali ve değişmez sınırlar çizer, bir bölgeyi bana ulaşılmaz gelen bir lisanın içine hapsederdi. Bu lisan, büyüklerimin dudaklarından dökülür, Fransızca ve ana sütü sayesinde ağızlarında şekillenirdi. Kabilelerin isimleri, köylerin arşivlerde kayıtlı isimleriyle eğlenerek, çölün ortasında yankılanırdı. O isimleri aklımdan sildim. Tıpkı kuyunun görüntüsünü zihnimden kovmak için Chellala kaynağı, Taguine ve Serghine isimlerini hafızamın derinliklerine

[7] Mechta: Tunus ve Cezayir'de özsavunma amacıyla bir araya gelmiş sivil savaşçılara ve onların yaşadığı, köylerden uzak, birkaç haneden oluşan yerleşim yerlerine verilen isim. (ç.n.)

[8] Douar: Mağrip'te "köy." (ç.n.)

gömdüğüm gibi. Bağımsızlık esnasında köylerin kimlikleri, dilleri ve tarihleri değişti. Generallerin, şairlerin isimlerini taşıyorlardı. Maginot, de Foucauld, Victor Hugo, Taguine. Yeniden isimlendirilmiş köyler. Unutulmuş ve yeniden dirilmiş. Reibell, Chellala oldu, kaynağın ismi. Taguine, Zmalet-el-Emir-Abd-El-Kader oldu. Emir Abdülkadir'in düşmesinden bağımsızlıkçı hareketler mücadelesine kadar Cezayir fethi tarihinin yankıları. Çölün bağrından koparılmış, kaderinin yönü değiştirilmiş bir tarih. Toprak kimseye ait değildir. İsimler bir kökeni, insanların yolculuğunu anlatır. Lisanlar ve ölülerin ruhları tarafından kazılan uçurumları içlerinde taşır. Yol kenarındaki bir kuyunun duvarı. İsimler asla tam manasıyla kaybolmaz. "Reibell" ismi, benim öykümün, ailemin öyküsünün, ailemin sürgün yollarının bir parçası.

Karma komün Fransa'yı temsil ediyordu. Bir fetih ve yönetim öyküsü. Askerlerle siviller arasında paylaşılan gücün öyküsü. Karma sözcüğü, aynı zamanda, Fransızlar ve yerliler demekti. Sevgi ve nefret karışımı. Dostluk ve korku. Reibell'deki Fransızlar sayıca çok değildi fakat üstün olduklarına inanıyorlardı. Bunlar, kışladaki askerler, yüz civarında devlet memuru ve birkaç tüccardı. Yerlilerse, yerli halktı, Müslümandı, kabile çobanlarıydı, özel mahalle kadınlarıydı ve Yahudilerdi. Yahudilerin büyük kısmı Mzablıydı[9]. Crémieux Kararnamesi[10] esnasında Fransız olmamışlardı. Geleneklerini kaybetmekten korktukları için ya da gururdan ötürü. Veya Fransızların küçümsemesinden ötürü. İsrailoğulları olduklarını söyleyen Fransızlar bile onlardan üstün olduğunu zannediyor, zamanın değişmezliği içinde yaşayan bu Mzab Yahudilerinden daha modern, daha medeni olduğunu

[9] Mzab: Cezayir Sahrası kuzeyinde yer alan bölge. (ç.n.)

[10] 1870'de yerli Yahudilere Fransa vatandaşlığı tanıyan kararname. (ç.n.)

düşünüyordu. Fransa, bu isyankâr bölgeye dikmişti bayrağını. Yüksek Yaylalar'ın eteklerinde. Silahla ve ateşle, kumdan çekip alınmış. Çöl kabilelerindeki çocuk nüfusunu saymak üzere memurlar gönderilmişti. Çocuk isimlerini ve soyadlarını Fransa kayıtlarına geçirmişler, kimi zaman, özgün soyadları değiştirmişlerdi. Doğumları kaydetmişlerdi. Yüksek Yaylalar'daki çobanların ailelerini, *douar* köylülerini tedavi etmek için doktorlar gelmişti. Garibanları tedavi etmek için. Göçebe kamplarında yaşayanları. Ya da derme çatma kulübelerde yaşayanları. Sıkıştırılmış toprak evlerde yaşayanları. Doktorlar salgın hastalıklarla mücadele etmişti. Mühendisler bataklık sularını temizlemiş, Chellala kaynağından her eve su getirmiş, aydınlatmalar, buzdolapları, sinema projektörü için elektrik hatları çekmişti. Çocuklara okuma yazma öğretmek, vatanlarının tarihini öğretmek için öğretmenler gönderilmişti. Uzakta, Akdeniz'in diğer yakasında bulunan vatanlarının tarihini. Denizi hiç görmemiş çocuklar. Hiçbir köprü yoktu çöle giden. Vatan kimin vatanıydı? Başka kimin? Kendileri de bilmiyordu. Yüksek Yaylalar'daki kabilelerin isimlerini bilmedikleri gibi. Yüksek Yaylalar'daki çölün kıvrım kıvrım kumluklarını ve taşlıklarını şekillendiren isimler: Laghouat'ta[11] *Bne Mégane, Ouled Ahmed, Ouled Sidi Aïssa Souagui, Zenakhra El Gourt, Larbaâ*, Ouargla'da[12] *Saïd Atba*. Onların efsanelerini bilmedikleri gibi. Karma okul köyün tek okuluydu. Müslüman oğlanlar Yahudi oğlanlarla ve birkaç memur çocuğuyla birlikte okuyordu. Cumhuriyet okulu kırsal bölgelerdeki kızlar için değildi. Küçük Müslüman oğlanların gönderildiği Kuran okulu ya da Yahudi oğlanların gittiği *heder*[13] de. Köydeki küçük kızlar, yerlilerin elişi

[11] Cezayir Sahrası kuzeyinde bir şehir. (ç.n.)

[12] Cezayir Sahrası kuzeydoğusunda bir şehir. (ç.n.)

[13] Heder: Yahudi okulu. (ç.n.)

atölyelerine gidiyordu. Orada dikiş, nakış ve halı dokumacılığı öğreniyorlardı. Fransız ailelere hizmet etmeyi öğreniyorlardı. Ve bu sebepten okula gitmiyorlardı.

Karma komün memurları iyi niyetli erkekler ve kadınlardı. Çöl rüzgârının cazibesine vurulmuşlardı. Kumun perdelediği güneşten gözleri kamaşmıştı. Yüksek Yaylalar'ın hüzünlü güzelliğine kapılmışlardı. Medenileştirme misyonlarına inanıyorlardı. Yerlilerin örf ve âdetlerini dize getirmek, o gelenekleri kendi şiddetli inançlarıyla yumuşatmak. Dünyanın geri kalanından kopuk bu yere çağdaşlık getirmek için Reibell'e gönderilmişlerdi. Koştururcasına ilerleyen zamanın dışındaki bu yere. İnsanların hayatlarını bir nebze kolaylaştırmak için. Ama onların arasına karışmadan. Yüreklere de evlerin içine de sokulmadan. Şiddetli rüzgârlarla yüzleri kırış kırış olmuş köylülerin gülümsemelerinin eşiğinden geçmiyorlardı.

Belediye başkanının evinden öğleden sonra ayrıldık. Boğucu bir sıcakta. Bize geceyi geçirebileceğimiz bir yer tavsiye etmesini istedim. Köyde bir otel. Gülümseyerek bakıp şöyle dedi: "Hamam var, fakat orası sizin gibilere uygun bir yer değil!" Annemin "Mağribi hamamı" diye adlandırdığı hamam. Yanımızdaki genç adam, hamamın, akşam vakti bölgeden geçen erkeklere tahsis edilen bir yer olduğunu söyledi. Utandığını ve soluk yüzüyle boynunda oluşan kızarıklıkları görünce bu sefer de ben gülümsedim. O dönemde özel mahallerin varlığından haberdar değildim. Reibell'deki mahalle hâlâ var mıydı, bilmiyordum. Geriye Mağribi hamamı kalıyordu. Sıcak göbektaşı. Gece kadınları.

Yeniden yola çıkmadan önce, babamla çalışmış bir adamı ziyaret ettik. Mokhtar, köyün en dışındaki evinde münzevi bir hayat yaşıyordu. Hemen yan evde annesi oturuyordu. Baştan aşağı siyahlara bürünmüş, yüzünde Berberi dövmeleri bulunan, canlı bakışları olan çok yaşlı bir kadın. Evin girişinde oturuyordu. Ellerimi sıkıca tutup öptü. Parmakları romatizmadan ve iş yapmaktan eğri büğrüydü. Gözleri yaşlarla doldu. Babaannem Ma'Jolie'nin, babamın kaçırılması sonrasında yaptığını gördüğüm gibi, yüzünü tırnaklayarak sızlandı. Bu ağlamaları esnasında söylediği birkaç kelimeyi ayırt edebiliyordum. Bir yakarış gibi tekrarlıyordu babamın ismini. Mokhtar kendisine inanmam için yalvardı. Babamı savunmaya çalıştığını bilmemi istiyordu. "Bunu yapan kişilere" engel olmaya çalışmıştı – bu terimi kullanıyordu. Onu, hayatı pahasına savunmuştu. Çünkü babam onun için hayatını verirdi. Onlara hata ettiklerini, babamın bir memleket çocuğu olduğunu söylemişti.

Bana söylediği her şeyi anlamıyordum. Kafam karışmıştı. Bu sadece eskiye özlem değildi. Mokhtar korkuyordu. Yirmi yıl sonra, bu sefer de onu öldürmelerinden korkuyordu ve gizleniyordu. Gözleri, ölümün hayaletinden duyduğu korkuyla doluydu. Tarih, inatçı ve uzlaşmaz bir duvarın gerisine dek uzamıştı. Savaş, bağımsızlık sonrasında kardeş katline dönüşmüştü. İsimsiz. Sessizlik yasasına gömülmüş. İnatçı. Zalim. Saçma. Savaş, yirmi yıl sonra hâlâ pusudaydı, köy sokaklarının arasında gizleniyordu, makilikleri yeniden tutuşturmaya, erkeklerle kadınların özgürce yürüdüğü her yerde dehşet saçmaya hazır bekliyordu. Mokhtar'ın evi, sıkıştırılmış toprak zeminli, tek bir odadan ibaretti. Parmaklıklı daracık bir delikten, incecik bir ışık sızıyordu içeri. Kavurucu bir sıcak vardı ama kum fırtınasının gerisinde

gizlenen güneş kendini göstermiyordu. Divan görevi gören yatağın arkasında bir pencere gördüm. Geleceğimizi haber alınca panjurları kapattığını anladım. Yüzünde tuhaf bir ifade sezdim. Tatlı ve neşeli bir gülümseme. Hafif bir alaycılık. Erkekler niçin küçük kızlarla alay eder?

Köyde bir gezinti esnasındaydı. Babam elimden tutuyordu. Arkadaşlarından biri yanımıza geldi. İki erkek beni havaya kaldırarak öne arkaya salladı. Onların güçlü ellerine asılmıştım. Gülerek havada süzülüyordum. Bu görüntü, salıncaklı atın görüntüsüyle üst üste biniyor. Yüzümdeki yaranın görüntüsüyle. Babam, adamın sigarasının ucundaki kırmızı korun minicik parmağımı deldiğini görmemişti. Sağ elimin işaretparmağı üzerinde beyaz bir yara izi var. Tam dört yaşındaydım. Sanırım o adamın adı da Mokhtar'dı. Reibell'de bir başka Mokhtar daha vardı. Köyün berberiydi. Kahverengi deri kılıflı, körüklü objektifi olan bir fotoğraf makinesi vardı. Kaç erkeğin adı Mokhtar'dı? Bu isim, çocukluk anılarımda erkek kahkahalarıyla karışıyor.

Mokhtar ağabeylerimin ve ablamın isimlerini hatırlıyordu. Her birinin halini hatırını sordu. Ardından küfürler eşliğinde dedi ki: "Bunu yapan kişileri tanıyorum." İsimler söyledi. Kulağıma anlaşılmaz, ulaşılmaz gelen kelimeler. Arapçadan Fransızcaya geçtiği için. Kulaklarımı sağır eden şiddetlerinden ötürü. Küfürlere, nefrete daima mesafeli kaldım. Sessizliğe sığındım. Büzülen, beni hareketsiz bırakan bir deri parçası. Bu isimlerden biriyle ilgili olarak, daha sonraki tarihlerde Mokhtar'ın yazdığı mektuplarda şu diğer nitelemeyi okumuştum: "Vicdan azabı çeken bir kişi."

Babamın sesini duyuyordum. Göremediğim biriyle konuşuyordu. Onu, döner koltuğunda oturmuş, çalışma masasının başında öne eğilmiş, elinde siyah bir telefon ahizesiyle hayal ediyordum. Masanın, bir güneş huzmesiyle parlayan cam yüzeyine yansıyordu yüzü. Reibell'deki evin birinci katındaki dairenin ferforje balkon demirleri arkasında yarı aralık panjurlar. Büyük Sokak'ta, Gezginler Kafe'nin üst katında. Merdivenin altında gizlenmiş, en alt basamaklarda oturuyordum. Nefesimi tutmuş, uslu uslu bekliyordum. Sonra unuttum. Kendi kendime oyunlar oynuyordum. Babamın çalışma odasının kapısı yarı aralıktı ama onu rahatsız etmemem gerekiyordu. Biraz önce koşarak önümden geçmişti. Bir adam, siyah bir şekil onun peşinden gitmişti. Adamın üzerinde polis üniforması vardı. Ya da jandarma üniforması. Arapça tehditler. Elinde bir silah. Boğuk bir gürültü duydum. Gözyaşları içindeki ağabeyimin sesi: "Baba, baba, sana yardım edeceğim." Sonra boğuk haykırışlar. İnlemeler. Dev gibi adam karanlıkta merdivenlerden uçarcasına indi. Bir kapı çarptı. Çalışma odasının kapısı yeniden kapandı. Karanlıkta, mutfaktan inen kahve kokusunun içinde tek başıma kaldım. Ayak sesleri. Annemin, şefkat ve korkuyla karışık endişeli sesi. O adamın ismini bir daha söyleyen olmadı. Bir daha asla.

Mokhtar, çizgili eski şilteyi kaldırdı. İçinde birkaç hatıra bulunan kumaş bir çanta saklamıştı. Fransa Cumhuriyeti nüfus cüzdanı ve askerlik belgesi. Savaş esnasında sol bacağını delip geçen kurşunu gösterdi. Tek madalyasını. Afrika ordusu birliğinde askerlik yapmıştı. Cezayir'den, Tunus'tan, Fas'tan ve başka yerlerden gelen binlerce başka erkekle birlikte. Fransa için savaşmaktan gurur duyduğunu söyledi. Cassin Dağı'ndaki muharebeyi anlattı bize. Fransızların, Cezayir'den ayrılırken onu terk ettiklerini

söyledi. Onun için bir şeyler yapmamı istedi. Eski asker maaşı alabilmesi için ona yardım etmemi. Babamın kaçırılmasından ve kafenin kapanmasından beri iş bulamamıştı. Şakaklarım mengenede sıkıştırılıyormuş gibi hissettim. Yalnızca arkadaşının kızı değil, aynı zamanda ona borçlu bir Fransız'dım. Oraya gitmemin nedeni, babamın kaçırılışıyla ilgili bir şeyler öğrenebilmekti ve kendimi bir anda bu adama yardım etmekle görevli bulmuştum. Savaşı, adaletsizliği telafi etmem isteniyordu. Cezayir Savaşı'nın yarattığı buruklukların bedelini ödemem. Bana belgelerini uzattı. Orada hiç kimse, Fransızların safında yer aldığını bilmemeliydi. O bir hain değildi. Yakınmaları beni huzursuz ediyordu. Acıma ve öfke duyguları arasında gidip geliyordum. Ne hakla yardım istiyordu benden? Babamın kaçırılışıyla hiçbir ilgisi olmadığını tekrarlayıp duruyordu. Kasaba insanlarının bunu kesinlikle yapmış olamayacaklarını. "Yahudiler köyden ayrılmamalıydı, burası evleri," diye ekledi.

Reibell'e yaptığım bu yolculuktan sonra babamı rüyamda gördüm. Rüyama çok ender girer. Oradaydı, Ma'Louna'nın evinin avlusunda ayakta duruyordu. Başı sağa eğikti. Bir taburede oturuyordu. Bir tavuğu boynundan tutmuş, tüylerini yoluyordu. Sırtı bana dönüktü, yüzünü görmüyordum. Her yer kan içindeydi. Büyük harflerle "Kapara"[14] kelimesi belirdi rüyamda. Işıklı bir tabela gibi. Clarisse ninem, rüyada ölüleri görmenin iyi bir şey olduğunu söylerdi. Anlaşılacak ve açıklanacak bir şey yok. Annelerin ve büyükannelerin bilgisiyle aşık atabilecek hiçbir gerçeklik yok. Kapara

[14] Kapara veya Kaparot: Yahudilerin Yom Kipur Bayramı öncesinde gerçekleştirdikleri bir âdet. Kefaret anlamına gelir. Bir tavuk kurban edilerek, insanın işlediği tüm günahların tavuğa geçtiği düşünülür. Aynı zamanda, Kuzey Afrika'da ninelerin torunlarına söyledikleri bir sözdür. "Sana kurban olurum" anlamına gelir. Kelime, "tatlım" anlamında da kullanılır. (ç.n.)

bu, derdi. Nokta. Her kayıptan sonra bu sözcüğü söylerdi. Bunun, birisinin az kalsın öleceği anlamına geldiğini söylerdi. Kaybı telafi eden bir sözcük. Sözcük rüyamda belirdi, harfler tam da babamın başının tepesinde yazılıydı. Kasaba avlusunda bir tavuk öldürüldü, kurban edilmek için.

Alacakaranlıktı. Kudüs şehri ışıklandırılmıştı. Akşam vakti soluk ay ışığının üzerlerine vurduğu beyaz mezar taşlarının arasında uzanan hafif yokuştan iniyordum. Annemin cenazesinden bir yıl sonraydı. Babamın doğum gününde. Yüz yaşında olacaktı. O gün annemle birlikte ölmüştü. Kudüs'ün, taşlar ve ormanlarla çevrelenmiş bu tepesinde. Givat Şaul Mezarlığı. Başka bir çöl. Başka bir savaş.

En küçük ağabeyim yanımda yürüyordu. Solgun çehresi, bitkin yüz hatları. Yüzü, sıcaktan ve meraklı bakışlardan korunmak için alnının üzerine kadar indirdiği geniş kenarlı "Ranger" şapkasının gölgesindeydi. Vücudu hafifçe sağa eğikti. Sıkıntılı bir şekilde gülümsüyordu. Konuşmaya başladı. Dudaklarından bir söz taşkını döküldü. Tüm hayatı boyunca içinde tuttuğu sözler. Reibell'deki dairenin çalışma odasında babamızın yanındaki oydu. Babamın para tomarları hazırladığını görmüştü. Hazırladığı tomarları, çalışma masasının camının üzerine koyuyordu. Her rakip grup için bir tomar para. Gezginler Kafe'nin üstündeki çalışma odasında. O gün yine bir tartışma yaşanmıştı. Köyden bir adam dirseklerini tezgâha dayamıştı. Yerel poliste çalışıyordu. Ağabeyim, adamın adını hatırlamıyordu. "Reibell'de iki taraf vardı," dedi. Köylülerin büyük çoğunluğu Messali Hac sempatizanıydı. 1943'te, bağımsızlık savaşının başında kasabalarında ağırladıkları kahramana sadakatlerinden ötürü. 1945

ayaklanmaları esnasında onu desteklemişlerdi. Reibell Tarihe girdiğinde. Gizlice. Tezgâha dirseklerini dayayan adam Ulusal Kurtuluş Örgütü üyesiydi, muhalif taraftan. Babam taraf tutmuyordu. Tartışma alevlenmişti. Adam tabancasını çıkarmış, babamı tehdit etmişti. Ya bir para işinden ya da fikirleri nedeniyle. "Bundan bir daha hiç kimse bahsetmedi," dedi ağabeyim. Babam barın arka tarafındaki kapıdan kafeyi terk etmiş, birinci kattaki daireye çıkan dar merdiveni tırmanmıştı. Adam silahlıydı. Merdivenin tepesine kadar babamın peşinden gitmişti. Babam, kendini korumak için çalışma odasına tam vaktinde girmişti. Kapıyı adamın elinin üzerine kapatmıştı. Ağabeyim babamın arkasındaydı, adamın içeri girmesine mani olmak için babamın kapıyı itmesine yardım etmişti. Polisin eli morarmış, şişmeye başlamıştı. Ağabeyim bu sahneyi yeniden yaşıyordu: "Kapıyı ittim, elimden geldiğince, tüm gücümle. Küçüktüm, ona yardım etmek istiyordum. Yere düşen bir el gördüm. Babamın güçlü olduğunu düşündüm." Babam çalışma odasının kapısını açmış, adam merdivenlerden koşar adımlarla inmişti. Ağabeyim babamızın güçlü olduğunu, kimseden korkmadığını tekrarlayıp duruyordu.

Annem, küçük salonda oturuyordu. Ninem Clarisse, yanında uyukluyordu, gözkapakları bir an kapanıveriyor sonra aralanıyordu. Uykuyla mücadele ediyordu. Sadık bekçi. Annem örgü örüyordu. Ben bir örgüyü söküyordum. Bir yumak sarıyordum. İp, örgü sırasında bir taraftan diğer tarafa koşturuyordu. Hatalı bir örgüydü. Bir kapı çarptı, aniden. Annem, gidip bakmamı söyledi. Banyonun kapısı yarı aralıktı. Ağabeyimin, küvetin dibinde yattığını gördüm, kımıldamıyordu. Öldüğünü zannettim. Kımıltısız beyaz bedenini, yarı yarıya suya batmış başını gördüm. Küçük bir kızın meraklı ve suçlu bakışları. Girmeden önce kapıyı çalmıştım

fakat kimse yanıt vermemişti. Rüzgâr esmiş, banyodaki şofbenin alevini söndürmüştü. Havada ağır bir koku vardı. Annem avaz avaz haykırarak koştu. Mat camlı küçük pencereyi açıp içeriyi havalandırdı. Ağabeyim küvette bilincini kaybetmişti. Yüzü bembeyaz, cansız. Bir müddet sonra yeniden canlandı. Yüzüne renk geldi. Birbiri ardına yaşanan dramlar ve dirilen ölüler arasında, gaz kaçağından boğulup ölmesine ramak kalmıştı. Daha sonra, babamın yerine ölmek istediğini düşündüm. Ölümü kıl payı kaçırdığını. Tümüyle kendine geldiğinde ninem şu kelimeyi söyledi: Kapara. Her işte bir hayır vardır.

Ağabeyim artık durmamacasına konuşuyordu. Anlatacak öyle çok şeyi vardı ki. Hiçbir zaman söyleyemediği. Arşivlerin suskunluğunu sona erdirmek için elli yıl. Acılı hatıraların suskunluğunu.

Sabahın erken saatleriydi. Algir'de sıcaklık daha o saatte artıyordu. Babamızla birlikte inmişti. Onun bej rengi deri valizini taşımak için. Babamız seyahate çıkarken valizini daima ağabeyim taşırdı. "Hizmet etmeyi seven bir çocuktum. Ona saygı duyuyordum. Ona tapıyordum," dedi. Babamız ona ilk kez bakmıştı. Ona: "Görüşürüz oğlum," demişti. Ona hiç "oğlum" diye hitap etmemişti. Ta ki o güne kadar. O günden önce hiç. Sonra ağabeyim onu bir daha hiç görmemişti. Kaçırılma olayından az bir süre önceydi. Sanki babamız her şeyin bittiğini anlamıştı. Bu sahne ağabeyimin belleğine kazınmıştı, kesin şekilde. Babamız ona, oy vermek ve kiraları toplamak için Reibell'e son kez gideceğini söylemişti. Çok büyük bir para değildi fakat Cezayir'den ayrılmamıza yarayacaktı, ondan sonra oraya bir daha geri dönmeyecekti. Köyde terör estiğinden haberdardı. Eskisi gibi değildi artık.

Ağabeyim o gün anlamıştı. Hiçbir şey söylememişti. Bir çocuk ne diyebilir ki? "Sen de biliyordun," dedi bana. "Çok küçüktün. Algir'de telefon çaldığında 'Baba öldü' diye bağırmıştın. Bu cümleyi birçok kez tekrarlamıştın."

Ağabeyimin sözlerini bir vahiy gibi dinliyordum. Olaylar hatıralarımdaki gibi gerçekleşmişti. Hiçbir şeyi uydurmamıştım. Bu iki sözcüğü tek bir sözcük gibi söylemiştim. Ağabeyim hatırlıyordu. Annemin de en baştan itibaren her şeyin bittiğini anladığını söyledi. "Araştırmalarına devam etti çünkü başka türlü yapamıyordu." Kendini yüreklendirmek içindi. Ama zaten biliyordu. Reibell'deki genç hekime gitmişti. O da anneme artık ümit kalmadığını söylemişti. Babamızın anında öldürüldüğünü ve cesedinin diğer cesetlerle köyün dışına, tepelere götürüldüğünü. Ağabeyim o yerin ismini biliyordu. Yine de tereddütlüydü: "Reibell'den çok uzakta değil," diyordu. Bellek, yeniden karıştırıyordu ipuçlarını. Kayalık çölün ve çorak bozkırların görüntüleriyle.

Sözünü kesmedim. Ona arşivlerden bahsetmedim. Reibell'e yaptığım yolculuktan. Kuyudan. Görüntü, öyle bir ıstırapla yanıyordu ki sesinde, kelimeyi söylemem mümkün değildi. Bozkırda çekilmiş fotoğrafta görüyorum onu yeniden. Ayakta, sağ bacağını sol bacağının üstüne atmış. Devenin karnına yaslanmış. Başı sağa eğik, bir gözünü kapatarak çaktırmadan gülümsüyor. Yüksek Yaylalar'da güneş, gözleri kör edecek derecede parlaktır.

Aynı cümleyi ağlayarak defalarca tekrar etti: "Bana hiç oğlum diye hitap etmemişti. Sanki bir elveda gibiydi." Sözlerine devam etti: Genç hekim annemize katilin, "bu işi yapan kişinin" kim olduğunu söylemiş. Yanlarında silahlı iki adam varmış. 6.

Vilayet'in[15] adamlarıymış. Köyden değillermiş. Hekim, babamın kaçırılışından hemen sonra köye yaptığı ziyarette gerçeği söylemişti. Ağabeyim, annemin Algir'e döndükten sonra anlattıklarını duymuştu. Hekimin sözlerini teatral bir ses tonuyla tekrarlıyordu, sahneyi yeniden yaşıyordu: "Kocanızı uyardım. Arabasını bırakmasını söyledim ona. Artık bittiğini. Onun yalnızca bir araba olduğunu. Fakat eşiniz fazlasıyla mağrurdu! Herkesten güçlü olduğunu zannediyordu!" Bir an durdu, ardından daha yumuşak bir sesle konuşmaya devam etti: "Sen küçüktün fakat her şeyi görmüş ve anlamıştın."

Rimbaud'nun şiirini hatırladım. Yalnızca birkaç satır, bir tablo:

Yeşil bir açıklık, şırıldayan bir nehir
[...]
Güneşte uyuyor, eli bağrında
Huzurlu.
İki kırmızı delik sağ tarafında.[16]

Ağabeyim aniden konuşmayı kesti. Ona sorular sormadım. Belleğini zorlamamak için. Bizi birbirimize bağlayan bu bellek kırılgandı. Parça parça dağılabilirdi. Tek kelime etmeden Paris'e döndüm.

Dışişleri arşivlerinden gelen kutu bıraktığım yerde duruyordu. Çalışma odamdaki raflardan birinde. Görünmeyen bir yerde.

[15] Vilayet: Cezayir'de idari bölge. (ç.n.)
[16] *C'est un trou de verdure où chante une rivière*
[...]
Il dort dans le soleil, la main sur sa poitrine
Tranquille.
Il a deux trous rouges au côté droit.

Kitaplığın en altında. Annemin Paris'teki dairesinde bulduğum belgelerin bulunduğu diğer bir karton kutu da yanına eklenmişti. Beklerken içine koyduğum eski belgeler. Birkaç fotoğraf. Kartpostallar. Spiralli adres defterleri. Yedi sekiz rakamlı numaralar. Üstü çizili isimler. Bir blok mektup kâğıdı. Bitirilmemiş bir kitabın sayfaları. İlk sayfasına şöyle yazmıştı: "Edebi bir kadın değilim." Küçük bir rugan çanta. Metal bir kasada mektuplar. Öyküye aralanan bir kapı. Bu öyküyü ezbere biliyormuşum hissi. Hayatımda hatırı sayılır bir yer almış bir öykü ve artık kapatmanın zamanı gelmiş bir kapı.

Kafamın içinde yeniden uğultular yankılandı. Ailemin suskunluğuna gömülen dünün dünyası hayatıma girmeye çalışıyordu. Açılması imkânsız, yasak bir kapı, çocuk belleğime açılan ama yine de tam olarak kapatılması mümkün olmayan. Hemen kapatılması mümkün olmayan. Aralığından yalnızca görüntülerin belirdiği. Seslerin ve kokuların kelimelerin arkasında gizlendiği. Mektupların arkasında çehrelerin saklandığı. Yırtılıp yeniden yapıştırılmış mektuplar. Yazılı belgelerin, gazete kupürlerinin mürekkebi. Çizgiler. Üstü çizilmiş cümleler. Altı çizilmiş kelimeler. Silinmiş kelimeler.

Mokhtar'ın mektupları, asıl zarflarının içinde katlı duruyordu. Zarfın üzerine yapıştırılmış Fransa Cumhuriyeti pulu. "Cezayir Devleti" damgası. Geçmişten çıkıp gelmiş. Kâğıt hayaletler. Kaçırılma sonrasında anneme gönderilmiş onlarca mektubun arasında. Kaybolan insanlarla ilgili gazete kupürleriyle ve arşivlerdeki dosyada tanıklığını okuduğum köy hekiminin karısından gelen uzun bir mektupla metal kasaya saklanmış mektuplar. Gün ışığından uzakta.

İlk mektup 1 Eylül 1962 tarihliydi, kaçırma olayından iki ay sonra. Her bir mektupta yazı değişiyordu. Aynı kişinin elinden çıkıp çıkmadıklarını bile bilmiyordum. İlk sayfaların sol tarafında, tanıdığım birinin ismi vardı. Mokhtar hayatından bahsediyordu. Ailesinin durumu konusunda endişeliydi. Küçük oğlu, Algir banliyösünün bir işçi semtinde ağabeyiyle yaşıyordu, işsizdi. Adresini anneme iletiyordu. Annemin yanında olduğunu, endişelerini anladığını ve paylaştığını söylüyordu. Ma'Jolie'yi görmeye gitmişti. Ma'Jolie, erkek kardeşiyle, ikinci kattaki dairede gizlenerek yaşıyordu. Mokhtar, Reibell'deki insanların konuşmayacağını bildiğini söylüyordu. Misillemelerden korktuklarını. "Hepsi korku içinde yaşıyorlar," diye yazmıştı. Kendince çareler arıyordu. Babamın yakın arkadaşlarıyla birlikte. Mektupta yeni yeni isimler çıkıyordu ortaya. Okunaksız isimler.

Gözümün önünde yüz hatları beliriyordu. Ağızlar. İçlerinde kocaman boşluklar. Altın dişler. Kaba saba kahkahalar. Başa sarılmış bir türban. Hasır bir şapka. Yün bir pelerinin yanık kokusu. İçkili birinin saçma sapan konuşan sesi. Kolonya kokusu. Sinmiş tütün. Nemli alçı. Bir gülümsemenin tatlılığı. Bir kahkahanın yankısı. Bir fotoğraf makinesi örtücüsünün sesi. At kişnemesini taklit eden bir adamın dizlerinde zıplamalar. Erkekler çocukları niçin dizlerinde zıplatır?

Mokhtar köydeki kuru temizlemeciyi görmeye gitmişti. İkisi birlikte su deposuna, Mzablı Yahudilerin evlerinin arkasındaki devasa havuza kadar yürümüştü. Civardaki çobanları sorgulamak için, Chellala kaynağı boyunca, en yakındaki dağa kadar uzanan yolda yürümüşlerdi. Çobanlardan, araştırma yapmalarını istemişlerdi. "Mümkün olduğunca gizli bir şekilde," yazmıştı. Kuru temizlemecinin fikriydi bu. Babamın izini bulan kişiye ödül vaat etmişlerdi. Fakat çobanların tek yanıtı suskunluk olmuştu. Mezar gibi sessiz kalmışlardı. Yüksek Yaylalar'daki kabilelerin insanlarıydı bunlar. Rüzgârın yönünü, ruhların seslerini takip ediyorlardı. İktidar değişikliklerinde hayatta kalmak için susuyorlardı. Erkek kardeşleri, Fransız ordusundaki birliklerde görev almıştı. Gözleri önünde katledilmişti. Susuyorlardı çünkü korkuyorlardı. Fakat sessizlikleri ölümün habercisiydi. Çobanlardan biri, silahlı adamlarla dolu bir arabanın geçtiğini görmüştü. Eski püskü bir kamyonetin. Bir örtünün altından dışarı çıkan insan uzuvları seçmişti. Bunlar oranın insanları değildi. Çobanlar babamla en son ilkbaharda karşılaşmıştı. Bayram kuzusu için. Cuma günleri kurulan Arap pazarında. Babam iyi bir para ödemişti. Cömert bir adamdı. Ona lakabıyla sesleniyorlardı. Mokhtar onların bu

suskunluğunun iyiye işaret olmadığını yazıyordu. Çobanlar tarafında araştırmanın hiçbir zaman hayra alamet olmadığını. Sonra kendini toparlamıştı. Göz kenarındaki bir toz zerresini silkeler gibi silkeliyordu gerçeği. Kâğıt üstündeki bir mürekkep lekesini siler gibi. Bir boşluk kalmıştı. Boşluğu silmek mümkün değildir. "Bu endişeler, özlediğimiz kişiyi bir gün yeniden görme mutluluğuna kavuşacağımızı unutturmamalı bize," diye yazmıştı. Başka bir konuya geçmişti. Gezginler Kafe'nin üstünde birinci kattaki dairenin işgal edilmesini engelleyememişti. Silahlı adamların içeri girmesine mani olamamıştı. Kapıyı babamın anahtarlarıyla açmışlardı. Kaçırıldığı gün üzerinde olan anahtarlıktaki anahtarlarla. "Başka tahminler de var," diye yazmıştı. Daha fazla bir şey açıklamamıştı. Babamın kaderi bu cümleyle mühürlenmişti. Ve çobanların suskunluğuyla.

Çobanlar, Yüksek Yaylalar'ın çölünün en derin gizemlerini biliyorlardı. Ölülerin ruhlarından korkuyorlardı. Huzur bulamayan ruhlardan. Çobanlar, Yüksek Yaylalar'da sürüleri ve inançları ile dolaşıyorlardı. Kasaba yakınındaki çadırlarda yaşıyorlardı. Chellala kaynağının yakınında. Çobanlar, boynuzları inatçı keçi sürülerini güdüyorlardı. Tabiat döngüsünü takip ediyor, su kaynaklarının, dağda gece olunca sığınacakları mağaraların izini sürüyorlardı. Yaylalarda dolaşan sürüler, bozkırda bir noktadan diğerine konaklama alanları açıyordu. Çorak bozkırın ortasında yaylaklar. Çobanlar her cuma, hayvanlarını satmak için Reibell pazarına geliyorlardı. Süt ve et için. Hayvan derisi ve halı yünü için. Sömürge mağazalarının tezgâhlarından buğday, arpa ve şeker satın alıyorlardı. Annem, çobanların, hayvanlarını satmak için uzaklardan geldiğini söylüyordu. Canlı hayvan satıyorlardı. Develer, keçiler ve tavuklar. Ve birkaç inek.

Kasabadaki her ailenin, kendi fertlerini doyuran küçük bir çiftliği vardı. Öteden beri. Büyük ninem Ma'Louna'nın birkaç tavuğu ve bir ineği. "Yemeye yetecek kadar. Süt için bir inek, yumurtalar için tavuklar," diyordu annem.

Ev, avlu, siyah beyaz karolar. Tavuklar koşuşuyor, tüylerini kabartıyor. Ma'Louna'nın kedileri tavukları avlıyor. Tavuk tüyleri başımın üzerinde bir bulut oluşturuyor. Tavuklar, gagalarını baldırlarıma batırıyor. İncecik derimde kırmızı kırmızı noktalar oluşuyor. Kulak zarlarım bir haykırışla deliniyor. Evin içi, serinliği korumak için alacakaranlığa gömülü. Bir güneş huzmesi havada asılı toz zerreciklerini parlatıyor. Mutfağın ortasındaki devasa ahşap masa, odanın ortasını tamamen kaplıyor. Şekerli konsantre süt kutusundan cam bir bardağa süt damlıyor. Biraz uzakta, odanın bir köşesinde, zemin karoların üzerinde bir kâse. Kâsenin dibindeki şekerli sütü yalayan minicik kedi yavrularının arasından süzülüyorum. Parmağımı süte batırıyorum. Minicik, yumuşacık bir bedeni yakalıyorum. Yere yuvarlanıyor, çıplak bacaklarımın arasından koşuyor. Şekerden yapış yapış olmuş parmaklarımı yalamaya fırsat bulamıyorum. Korkutucu bir kaplan kadar büyük, gri bir kedi, pençe darbeleriyle beni kovalıyor. İhtiyar Ma'Louna dişsiz ağzıyla kahkahalar atıyor. Koşup gelen annem beni yerden kaldırıyor. İki kadının sesleri yükseliyor. Kaba bir lisanda söylenen sözcükler. Ma'Louna beni, kutunun dibinde kalan şekerli konsantre sütle avutuyor. Başının tepesinde, yassı, domates şeklinde küçük bir topuz var. Üstdudağının üstünde koca bir et beni. O et benini, yeşil deri kapaklı albümdeki fotoğraflarda da gördüm. Evin avlusunda çekilmiş onlarca fotoğraf. Gülen gözlerim ışıl ışıl. Kollarımı havada çırpıyorum, uçmaya hazır bir kuş gibi. Saçlarım onun saçları gibi toplanmış, başımın tepesinde bir domates.

Ma'Louna, babaannem Ma'Jolie'nin annesiydi. Algir'de doğmuştu. O ve ikiz kız kardeşi. Sömürge köyü kurulurken Reibell'e gelmişlerdi. Babası 1830'da Algir'e yerleşmek için Tetuan'dan[17] göç etmişti. Fransa ordusu için mütercimlik yapıyordu. Ordu, Yüksek Yaylalar'daki kabile liderleriyle iletişim kurabilmek için lisanları ustalıkla konuşan adamlara ihtiyaç duyuyordu. Anadili *Ketia*'ydı[18], İspanya'dan kovulan Yahudilerin dili. İbranice ve eski Kastilyaca ile karışmış, orasına burasına Arapça, Yunanca veya Türkçe kelimeler serpiştirilmiş bir dil. *Ketia*, söylemek, anlatmak, ülkeden ülkeye. Şehirden şehre. Lisanın boşluklarını yamamak. Toprakları birbirine bağlamak. Geçmişi şimdiki zamana. Erkeklerin ve kadınların bir sürgünden diğerine arkalarında bıraktıklarını taşır lisan. Ma'Louna isminde ayı taşıyordu. Çöl sınırında, kaybolmuş insanlara göz kulak olan beyaz ay. Köye ismini veren Teğmen René Reibell, Yüksek Yaylalar'ın tepelerinde Chellala yatağının hemen yakınında iki küçük köy arasında bir askeri büro kurmuştu. Çöl yüzeyinde bir dalgalanma. Ma'Louna'nın babasına, tercüme hizmetine karşılık olarak bir arsa verilmişti. Su deposu olan bir ev yaptırmıştı o arsada. Köyün ilk evi. Karma komünün kuruluşundan, memur ailelerinin gelişinden önceydi. Ma'Louna'nın kocası, karısından çok daha kısa boylu, cılız bir adamdı, kasabanın ip boyacısıydı. Cuma günleri Arap pazarından yün satın alırdı. Yünü eğirir, renkli suların içine batırırdı. Canlı kırmızılar ve maviler, açıklı koyulu renk geçişleriyle yeşiller, kahverengiler ve daha soluk bejler. Halılar için ip yumakları satardı.

Ma'Louna kasabada efsaneydi. Geniş, kuvvetli, görkemli bedeniyle göze çarpardı. Annem onun ne okuma ne de yazma bildiğini

[17] Fas'ın kuzeyinde bir şehir. (ç.n.)

[18] Haketia, 1492'de İspanya'dan sürülüp Fas'a yerleşen Yahudilerin konuştuğu bir çeşit Ladino. (ed.n.)

söylerdi. Kişilik sahibi, önemli bir kadın olmak için alfabeyi bilmeye ihtiyacı yoktu. Bu yabani ve sert kasabanın kalbiydi. Kahkahası tüm kasabada yankılanırdı. Güçlü sesi tüm evi doldurur, Yüksek Yaylalar'ın ötesine kadar yayılırdı. Çok ötesine. Reibell'in sahibi olduğunu zannederdim. Tüm evlerin anahtarlarının ona ait olduğunu. Su kaynağının yatağındaki taşlar kadar yaşlı olduğunu. Küçük Yahudi mezarlığındaki beyaz taşlar. Bağımsızlık sırasında Reibell'den ayrılmayı reddetmişti. Kalan son Yahudiler de evlerini boşalttıklarında. Babamın kaçırılmasından kısa süre sonra.

İhtiyar haham, Ma'Louna'nın evinin avlusuna girdi. Yünlü harmaniler giymiş adamlarla birlikte. Bayram için tavuk kesmeye gelmişti. İncecik ağzı güneşte parlayan bir bıçakla birbiri ardına boyunlarını kesiyordu tavukların. Bıçak ağzının gözleri kör eden aynası. Güneşi gözlere yansıtan bir alev aynası. Tavukları insanların başlarının tepesinde döndürüyordu. Bana yaklaştığında koşarak saklanıyordum. Kırmızı, gözlerdeki kan. Ma'Louna, her seferinde uzun bir dua okuyordu. Aynı kelime, ciddi ve gösterişli bir sesle söylenen: "Kapara." Ardından bir mırıltı. Ve erkekler korosunun, kalın bir sesle tekrarladığı "Amen" sözcüğü. Tavuklar, kanatları açık, tüyleri kan içinde koşuşuyordu. Kanatlarının gürültülü hışırtılarını duyuyordum. Yönlerini şaşırmış, oradan oraya kaçışan başsız tavuklar. Duvarlara çarpıyordu. Kaynar su kazanlarını devirerek. Çamaşırlıkta duran çinko çamaşır kazanının arkasına saklandım. Haham gitti. Arkasında harmanili adamlarla birlikte. Mzablı kadınlar avluya girdi. Alçak taburelere oturdular. Bacaklarının üst kısmı, kırmızı lekeli büyük beyaz bir kumaşla örtülüydü. Kalın kollarının her hareketinde altın bilezikleri şıngırdıyordu. Ölü tüyler havada uçuşuyordu. Tüyleri yolunmuş beyaz tavuklar dumanı tüten kazanlarda kaynatılıyordu.

İçleri boşaltılmıştı. Ateşe tutulan derilerinden, burun deliklerine sinen bir ölüm kokusu yayılıyordu.

Mokhtar, 12 Ekim 1962'de ikinci bir mektup yazmıştı. El yazısında, yolculuğum esnasında köyde buluştuğum itaatkâr ve gariban adamı belli eden hiçbir şey yoktu. Kelimeleri özenle seçilmişti. Stili enerjikti. İlk sayfanın sol üst köşesinde "gizli" ibaresi görünüyordu. Üslubu ciddiydi. Köyde tutuklamalar olmuştu. Tutuklanan erkeklerin isimlerini, çözemediğim bir yazıyla yazmıştı. Babamı iyi tanıyan erkeklerdi bunlar. Aralarında, Reibell'in iki *Caïd'i*[19] de vardı. Bir de eski karma komünün diğer Müslüman memurları. 1945'te Cezayir Halk Partisi'ne katılmış erkekler. Messali Hac'ın partisine. Reibell'in tarihe girdiği gün. Bu tutuklamalara dair hiçbir şey söylemiyordu. Önemli bir şahsiyetle buluşmak üzere köyden bir heyetle Algir'e gitmişti. O kişinin ismini veremiyordu. Annemin gayet iyi tahmin edeceğini ekliyordu.

Babamın bir sütkardeşi vardı. "Önemli biri oldu, biliyorsun," diyordu annem. Ardından susuyordu. Başka bir şey söylemiyordu. "Saad benim öz oğlum gibi," diyerek iç geçiriyordu ninem Ma'Jolie. "Sütkardeş" deyimi ilgimi çekiyordu. Babamın, onunla birlikte kaybolan bir ikizi olduğunu hayal ediyordum. Eğer Ma'Jolie iki çocuğa da meme verdiyse, bu durum, ağlayıp sızlanmalarının nedenini daha iyi açıklıyordu.

Ksar Chellala doğumlu Cezayirli bir siyaset adamının ölümünü haber veren bir gazete makalesi buldum. Babamın sütkardeşi, "önemli adam" geldi aklıma. Dışişleri bakanlığı arşivlerine başvurmadan kısa süre önceydi. Güler yüzlü, sıcakkanlı bir adamın

[19] Köy idaresinden sorumlu Arap şefler. (ç.n.)

çehresi vardı gazetedeki fotoğrafta. Tanıdık bir isim ve çehre. Makalede esas aktörü olduğu yazılan Évian Anlaşmaları'nın otuzuncu yıl kutlamaları esnasında Fransa'nın güneyinde yaptığı bir konuşmanın kaydını buldum. Konuşurken Fransızcanın harflerini yuvarlıyordu. Özenle seçilmiş sözcüklerle konuşuyordu. Kültürlü bir adam. Babacan bir ses. Makalede Reibell'in tarihi anlatılıyordu. Cezayir savaşının başarısız görüşmelerine açılan bir pencere. Bana ait olmayan bir tarih. Yarım yamalak kelimelerle kendisinden bahsedildiğini duyduğum "önemli adam", babam kaçırıldığı sırada geçici hükümette görevliydi. Kargaşanın ortasında tek başına. Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne girmeden önce Messali Hac'ın sekreteri olmuştu. Onun fikirlerini ve mücadelelerini paylaşmıştı. Demokrasi ve sosyal adalet için. Cezayir'in bağımsızlık tarihinde unutulmuş bir figür Messali Hac. 1943'te Reibell'deki evinde ev hapsine mahkûm edilmişti. Alman işgalinin ve Vichy Rejimi'nin sona erdiği dönemdi. On yıl sonra, 1954'te, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kurulmasıyla, Messali'nin yeni partisi Cezayir Ulusal Hareketi ile Ulusal Kurtuluş Cephesi arasında bir savaş ilan edildi. Bağımsızlığı takip eden günlerde, Messali'ye sadık kalan Reibell sakinleri, iktidardaki partinin silahlı adamları tarafından tehdit edildiler, öldürüldüler. Reibell, Yüksek Yaylalar'ın çölünde unutulmuş bu köy, tarihi çalkantıların tam ortasında bulmuştu kendini. Büyük tarih, insanların hayatlarını bir kere daha mahvetmişti. Aileleri ayırmıştı. Kabilelerin düzenini bozmuştu. Babamın hayatı nasıl kurtulabilirdi ki o tarihten? Hayat hikâyesi, kaçırılışının gizemi, başka şekilde aydınlanmak yerine daha da bulanıklaşıyor, tarihin şiddetiyle iç içe geçiyordu. Makaleden, babama yakın adamların Cezayir'in bağımsızlığı mücadelesinde oynadıkları rolü, onları birbirleriyle karşı karşıya

getiren nefreti öğrendim. Babamın arkadaşları olduklarını söyleyen adamların. Tarih, bir anda üzerime çullanmıştı. Bana ait olmayan bir dünyanın içinde eklemsiz, küçük, tahta bir kuklaya dönüşüyordum. Çatışmaların gürültülerinden ve nefretten uzakta kendime oluşturduğum sığınağımı kaybediyordum. Önce tüm bunlara kayıtsız kalmayı tercih ettim. Reibell'e yolculuğumun ardından yaptığım gibi. Görüntüleri yalnızca içimde muhafaza etmek istedim. Çocukluk hatıralarımı kaybetmemek için. Uçuruma yaklaşmamak için. Başka bir öykü yaratmak için. Öyküye başka bir yorum katmak için. Kendi yorumumu. Aileminkini. Ailemde, savaşı baştan sona yaşamış erkeklerle kadınlar. Cezayir'in bağımsızlığına dair hiçbir şey anlatmamış erkeklerle kadınlar. Çünkü onlar doğru tarafta yer almamışlardı. Yeterince Arap değillerdi. Yeterince Fransız değillerdi. Fazlasıyla Yahudilerdi. Veya yeterince değillerdi.

Bu öyküyü uydurabilirim ancak, savaştan önceki Reibell köyünü olsa olsa hayal edebilirim. Babamın ve yaşıtı oğlanların çocukluklarına kadar geri sarabilirim zamanı. Tozlu sokaklarda sütkardeşiyle koşuyor. Yüzlerde ve ellerde beyaz izler bırakan kum tozunun içinde. Karma okulun sıralarında yan yana oturuyorlar, birbirlerine ikiz kardeş gibi benziyorlar. Öyle ki, gri önlüklü öğretmen onları karıştırıyor. Yahudi ve Arap. Okuldan sonra babam, Müslüman kardeşine sokağın en sonundaki evine kadar eşlik ediyor. Arkadaşının babası Mekke'deki hac ziyaretinden dönmüş. Artık *hacı* olmuş. Adam uzun boylu, baştan aşağı beyaz giysiler içinde, avlunun ortasında oturuyor. Babam saygı ifadesi olarak, sanki kendi babasının elini öper gibi adamın elini öpüyor. İki oğlan her hafta Ma'Louna'nın avluda tavuk yolmasına yardım etmeye geliyor. Saad ihtiyar kadının elini öpüyor, onu

gençliğine yeniden döndürüyor. Ma'Jolie oğlanlara şefkatle seslenıyor. Onlara teşekkür etmek için, üzerine toz şeker serptiği bir tabak sıcacık *oreillette*[20] hazırlamış. Saad'ın iltifatları karşısında gülmekten gözlerinden yaşlar geliyor: "*Ah! ya Saad, ya benti!*[21]" diyor, özlemle. Ona, oğlum diyor.

Annemin birkaç yıl sonra Reibell'e gelişini hayal ediyorum, ona yabancı bu dünyaya. Bu düşmanca yere. Maşalı uzun saçları. Fotoğraftaki gibi, incecik belini saran kemeri. İki genç, karma komünün *muşarabiye*[22] stili oymalı taş korkuluklarına yaslanmış. Çekingen bir tanışma. Saad, arkadaşının nişanlısını hafifçe öne eğilerek selamlıyor. Annem kızarıyor. Annemi etkilemek için bir şiir okuyor. Saad, Blida lisesinde okumuştu. Müdür, pekiyi ibareli lise bitirme diplomasını verirken onu tebrik etmişti. Gönülsüzce. Fransız memurlar, Müslüman gençlerin zekâsından çekiniyordu. Müdür diploma töreni sonunda yaptığı konuşmayı, araya, vatan konusunda kendine has düşüncelerini ortaya koyan birkaç kelime sıkıştırarak bitirmişti. Fransızlara ait Fransa konusundaki düşüncesini. Saad'a diplomasını verirken "Fransa Cumhuriyeti, Araplara lise diploması vererek onlara tepsi içinde gümüş bir hançer armağan ediyor," demişti. Neşeli delikanlı, gözlerini bile kırpmadan dimdik bakmaya devam etmişti. Yüreğindeki isyan arzusunu güçlükle saklayarak. Daha sonra kahkahalarla gülmüştü. Ortamı yumuşatmak için. Huzursuzluğunu gizlemek için. Dağa çıkma fikri aklına girmişti bile. Aldığı eğitim bursuna, Fransız İdaresi'nde kariyer yapma hırslarına rağmen.

---

[20] Kızartılmış hamurdan yapılan bir çeşit tatlı. (ç.n.)

[21] Benti: Oğlum. (ç.n.)

[22] Muşarabiye: İslam ülkelerinde, evlerin pencerelerinde yaygın şekilde kullanılan, dışarıdan görülmeden dışarıyı görmeye yarayan, ince çıtalardan yapılmış bir nevi kafes. (ç.n.)

Saad, bakaloryasını alıp Reibell'de yaşamaya döndüğünde, hikâyenin gidişatı zaten belli olmuştu. Köyünün yoksulluğunda yaşamaya döndüğünde. Bu arada babam, saat tamircisi diplomasını almıştı. O, Blida lisesine gidememişti. Algir hahamlık seminerindeki eğitimini de tamamlayamamıştı. Babası gibi haham olmak istiyordu. Fakat ailesine bakmak zorundaydı. Annesine ve iki kız kardeşine. Ma'Jolie'nin dikiş işleri buna yetmiyordu. Babam, kendi babası öldüğünde altı yaşındaydı. Hiçbir zaman aydınlatılamamış bir ölüm. "*Mektub!*"[23] diyordu Ma'Jolie. Erkekler kayboluyordu, kadınlar ıstırap çekiyordu, çocuklar ölüyordu. Anneler derin derin iç çekiyordu, bakışlarının derinliklerinde yokluk. Çocuklar bir gün babalarını kaybediveriyordu, henüz okumayı bile öğrenmeden. Hatta kimileri, doğmadan önce. Dünya düzeninin böyle olduğunu zannediyordum. Babamın babası Algir'deki büyük Yahudi mezarlığına gömülmüştü. Yolculuğumda onun mezarını buldum. Mezar taşına kazınmış soyadı. Babamın soyadı.

İki delikanlıyı, özgürlük hayallerini birbirlerine anlatırken hayal ediyorum. Vaat edilmiş topraklarını. Saad, ilk makalelerini, Messali Hac'ın partisinin gazetesi Étoile Nord-Africaine[24] için yazıyordu. Annesi, oğlunun makalelerini komşularına gösteriyordu. Oğluyla gurur duyması için okuma yazma bilmesine gerek yoktu. Babam, Siyonist hayallerinden hiç bahsetmiyordu arkadaşına. Tıpkı, İsrail Devleti'nin kurulmasından birkaç yıl sonra Cezayir'i terk etmeyi düşündüğü projesinden söz etmeyeceği gibi. Vaat edilmiş topraklara kavuşma projesinden. Savaş başlayınca, ikisi de seferberliğe katılmıştı. Yaşıtları tüm delikanlılar gibi. Babam hava kuvvetlerine alınmıştı. Fransız ordusunun

[23] Kader. (ç.n)

[24] Kuzey Afrika Yıldızı (ç.n.)

Boukhari Köyü yakınlarında bulunan hava üssündeki uçakların kadranlarını tamir ediyordu. Hava kuvvetleri üniformasıyla çekilen fotoğrafta heybetli görünüyordu. Saad subay olmuştu. Fransa'nın yüceliğine hâlâ hayrandı. Ayrıcalıklı olmayı seviyordu. Üniformayı. Savaşla birlikte son hayallerini de kaybetti. Yerli askerlerin kadersizliğini görmüştü. 1940'ta Fransa boyun eğdi. Cumhuriyet, anavatandaki gibi Cezayir'de de lağvoldu. İnsan hakları ve vatandaş haklarıyla birlikte. Ve insanlık anlayışıyla. Babam ve Yahudi arkadaşları için çok ani bir şok olmuştu bu. İhanete uğradıklarını hissediyorlardı. Fransız vatandaşlıklarının düşürülmesinden ötürü. Tıpkı doğar doğmaz evlat edinilen, ama daima tanıdıkları anne babaları tarafından terk edilen çocuklar gibi. Yeniden yerli olmuşlardı. Kelime "fukara"[25] kelimesi gibi çalınır kulağa. Boukhari'ye barış, Amerikan çıkartmasıyla yeniden geldi. Sarı yıldızlar[26] işe yaramaya zaman bulamamıştı. Vichy kanunları kaldırılmıştı. Yahudi çocuklar okula döndü.

Annem babama âşık olmuştu. Babamı, dayımla hararetli bir sohbet esnasında görmüştü. Başında bir tarafa yatık beresi. Çekingen gülümsemesi. Ağırbaşlı sesi. Gizemli bakışları. Hayatının en önemli tesadüfüydü. Tüm arkadaşlarının hayal ettiği cinsten bir tesadüf. Babam hava kuvvetlerinden terhis olduğundan beri Boukhari'deki küçük saatçide çalışıyordu. Dedem ve ninem onu kabullendi. Dayılarım ve teyzelerim de. Çevrelerindeki yoksulluğu görmek istemeyen neşeli, hırslı bir gençler topluluğu oluşturuyorlardı. Bağımsızlık gençliği. Babam annemle evlendi. Ablam Bağımsızlık'tan hemen önce doğdu. Yeni doğanlar, ümidin

[25] Fransızcada "indigène" sözcüğü "yerli", "indigent" sözcüğüyse "yoksul, muhtaç, fukara" anlamlarına gelir. (ç.n.)

[26] Nazilerin Yahudileri belli etmek için kullandıkları ayrımcı işaret. (ç.n.)

yeniden doğduğu bir anda açıyordu gözlerini dünyaya. Aşağılanmalar unutuldu. Ölümün sesleri. Nefret. Amerikalılar, caz ve kölelerin blues müzikleri eşliğinde sepet sepet çiklet getirmişlerdi. Halk balolarında çalınan akordeon, bir özgürlük havası estiriyordu. Dedem Ichouah, Fransa'nın özgürlüğü için düzenlenen törende belediye danışmanlarının mavi-beyaz-kırmızı eşarbını yeniden takmıştı. Ölüler anıtının önünde. Amerikalıların gelişi, Boukhari'nin genç Yahudilerindeki utancın gölgelerini silip atmıştı. Bir de doğumlarında miras edindikleri, Arap olduklarına dair birkaç belirtiyi. Lisanlarına İngilizce girdi. Arapçayı, İbraniceyi ve Berbericeyi bir kenara attılar.

Babam Reibell'e döndüğünde, Cezayir halkının isyan rüzgârlarından uzak duruyordu. Taraflardan uzak. Tarih, insanların hayatlarındaki yerini alıyordu. Dostlukları, güvenleri sarsıyordu. Saad, Fransız İdaresi'ndeki kariyerinden vazgeçmişti. Ordudan ayrılınca, Messali Hac'a, Cezayir halkının partisine katıldı. Bağımsızlık Savaşı kendini gösterdi. Gizli saklı. Gür makili bozkırlarda gizlenerek. Gayrıresmî olarak. İlan edilmeden. Reibell'de hiç kimse savaştan habersiz değildi. Ne Yahudiler, ne de Avrupalılar, dünyadan uzakta, bu kapalı yerde yaşayan. Savaş, çobanların mağaralarında, Yüksek Yaylalar'daki dağların eteklerinde gizleniyordu. Mağribilerin evlerinin avlularında. 1945'te isyanlar patladığında, çölün her bir yerinde ümit vadileri açıldı. Her bir dar, toprak patikada. Her bir alın çizgisinde. İsyan çizgileri. İtaat çizgileri. Sessiz. Aynı zamanda bölünme çizgileri. Ve kuşku çizgileri. Düzensizlik belirtileri, insanları kendi içlerinde ayırdı. Aileleri içeriden böldü. Ve kızlar ve anneler. *Hayek*'leri[27] altında kadınlar sustu. Evlerin dışında hiç kimse bundan bahsetmedi.

[27] Hayek: Cezayirli kadınların giydiği beyaz çarşaf. (ç.n.)

Vichy rejimi, Cezayirlileri işbirlikçilere katmaya çalışmıştı. İnsanları birbirlerine karşı kışkırtmaya. Milliyetçileri komünistlere karşı. Arapları Yahudilere karşı. Nefret, yayılmak için daima günah keçilerine ihtiyaç duyar. Kişiyi kendinden uzaklaştırmaya. Başkaldırının kör ediciliği ile kaybolan suçluluk duygusunun kırıntılarını zihinlerden silmeye. Nazi partisi, Müslüman aktivistlerle ilk ilişkileri başlatmıştı. Kimi Cezayirliler, Nazilerin cazibesinden kaçamamıştı. Halkın saflığından kaynaklanan bir körlük. Totaliter birlikten kaynaklanan. Cezayir Cezayirlilere aitti. Yalnızca Müslümanlara. Yalnızca Araplara. Halk yabancılara karşı birleşmişti. İçerdeki ve dışardaki yabancılara karşı. Messali Hac, Nazilerle ve Vichy Hükümeti'yle işbirliği yapmayı reddetmişti. Partisi yasaklanmıştı. Siyasi toplantılar, gösteriler. Kurtuluş, bağımsızlık arzularına yönelik baskıları ortadan kaldırmadı. Yalnızca görünüşte itaat eden çoğu Müslüman, binlerce erkeğin ve kadının özgürlük ve eşitlik arzularına yönelik baskıları. Müslümanlar ancak Fransa için ölebilirdi. Tahrikçiler, isyanların yaygınlaşmasını engellemek üzere şehir dışlarına gönderilmişti. İsyan fikirleri bulaşıcıydı. Dolayısıyla Algir'de yeniden düzen sağlamak için, Messali Hac Reibell'e sürgün edilmişti. Reibell'deki insanlar gururluydu. Onun sayesinde başlarını yeniden doğrultuyorlardı. Arap devriminden konuşulduğunu duymuşlardı. Messali Hac, onlar için, yerliler için, kabile insanları, Müslümanlar için hak eşitliği istiyordu. Partinin, Étoile Nord-Africaine olan özgün ismi bile onları ümitlendiriyordu. Çölün göğünde pırıldayan güzel bir yıldız gibi. Onlara haysiyet kazandırıyordu. Beş para etmez insanlar değillerdi artık. Halktan insanlara dönüşüyorlardı. O zamana dek, kendilerini Fransız'dan çok Arap hissetmemişlerdi. Fakat minnet duyuyorlardı. Kardeşlik de. Cezayirli olmanın anlamını öğreniyorlardı. Tarihleri, ezelden

beri imparatorluk iktidarlarının açgözlülüğüyle doluydu. Kendi kabilelerine mensuptu onlar. Kendi atalarının tarihine. Yüksek Yaylalar'ın çölü andıran bozkırlarında seyahat ediyordu kökleri. Lisanları sirokonun ıslıklarına karışıyordu. Sürülerindeki hayvanların melemelerine. Çılgın köpeklerin ulumalarına. Develerin böğürtülerine. Ouled Naïl'lerin duru seslerine.

Kabile insanları Cezayir Arapçası konuşmuyordu. Lehçelerine Berberice ve İbranice kelimeler girmişti. Fransızca kelimeler. Nesnelerin gücüne, ruhların kudretine, ataların inancına inanan asi bir İslam'ın gerekliliklerini yerine getiriyorlardı. Hastalıklara şifa olan ilaçlar biliyorlardı. İlaçlar ve karanlık güçlere itaat. Ağrıları dindirmek, uyku vermek için yavşanotu. *Artemisia Judaica*. Kitab-ı Mukaddes'te Yehud Çölü'nün apsenti. İnsanların antik çağlardan bu yana ağır yürüyüşlerine aynı rüzgâr eşlik ediyordu. Kaderlerine karışıyordu. Çölden çöle. Yehud hamsini'nden[28], Sahra'daki Yüksek Yaylalar'ın sirokosuna. Kabilelerin erkekleri ve kadınları kısım kısım çöl topraklarına yerleşti. Dağ eteklerinde çadırlarını kurdular. Keçiboynuzu ağaçlarının, katırtırnağı, ardıç ve kaktüs inciri bitkilerinin yetiştiği yerlerde. Binalar yaptılar. Toprağı ekime hazırladılar. Hurma ağaçları ektiler. Mzab, Sersou ve Titteri çayırlıklarında şehirler kurdular. Göçebe kamplarını terk etmek için. Başka yerlerden gelerek çölde maceralara atılan insanlardan kendilerini korumak için. Kumda, etrafı müstahkem kalelerle çevrili şehirler kurdular. Kabilelerini, kaktüslerle kaplı çorak düzlüklerin ortasına yerleştirdiler. Kadınlar altın, gümüş ve değerli taşlarla takılar üretiyordu. Evlerin duvarlarını ısıtan renkli halılar için yün eğiriyordu. Erkeklerin bedenlerini saran harmaniler için. Kadınların banyoda

[28] Hamsin: Mısır ve Filistin üzerinden esen sıcak, kuru ve kumlu rüzgâr. (ç.n.)

kullandıkları, üzerlerine bereket ve koruma sembolü nakışlar işlenmiş peştamallar için. Erkekler, sürü hayvanlarıyla meşguldü. Keçilerle. Süt ve et için. Tabaklanacak deriler için. Peynir altı suyunu ve suyu soğukta muhafaza eden *guerba*'ların[29] üretimi için. Hayvan sürüleri ve inançları eşliğinde kat ettikleri kilometreler. Büyük sürüler. Yaylakların doğal döngülerini takip ederek, kaynakların ve sığınakların durumuna göre göç ettirdikleri büyük sürüler. Her yıl güzergâhlarını değiştiriyorlardı. Toprak dinlensin diye. Rüzgârın yönünü izliyorlardı. Tabiatın ve doğaüstü güçlerin arzularına kulak veriyorlardı. Kabile insanları tabiata bilgelikle uyum göstermişti. Fetihlere göre. Romalılar, Araplar, Osmanlılar, Fransızlar. Karma komün Chellala kaynağı yakınlarına kurulduğunda, Yüksek Yaylalar'ın sınırlarını yeniden belirlediğinde, Reibell, çölün ritmiyle yaşamaya devam etmişti. Mevsim döngülerini izleyerek. Kabile insanları her yıl *Achaba* için bir araya geliyordu. İlkbahar göç şenlikleri için.

1945 Nisan ayında, köylüler ve kabile insanları her yıl olduğu gibi göç şenliklerini kutluyordu. Büyük Arap pazarının kurulduğu yerde. Ouled Naïl'lerin dansının ardından göçebe bölük süvarilerinin gösterileri. Geleneksel şarkılarla, *bachaga*'ların[30], belediye başkanlarının ve kaymakamların resmi konuşmaları münavebeli şekilde devam ediyordu. Algir Valisi, o gün valiler toplantısı için Reibell'e gelmişti. Kabile insanları tarafından sevilmiyordu. Yahudiler tarafından sevilmiyordu. Sarı yıldız nedeniyle. Ve işbirlikçiliğinden ötürü. Çocukların okullardan atılmasından ötürü. Fransa vatandaşlıklarının düşürülmesinden ötürü. Müslümanlar tarafından da sevilmiyordu. Algir'deki tutuklamalardan ötürü.

[29] İçi boşaltılan hayvan derisinden yapılan bir çeşit tulum. (ç.n.)
[30] Yüksek mevkiden Araplar. (ç.n.)

Cezalandırmalardan ötürü. Fakat çöl insanları ona saygı gösteriyordu. Göçmen bölük süvarileri, tulumlar ve darbukalar. Çöl insanları, toplum hiyerarşisini biliyordu. Valinin ağzından birbiri ardına "Vatan", "Fransa için ölenler", "Paris'in kurtuluşu" gibi kelimeler çıkıyordu. Uzak kelimeler. Fazla gösterişli, tatsız tuzsuz kelimelerin karışımı. Birbirleriyle uyumsuz. Gerçeklikten kopuk. Güney topraklarında aşılanan ama köklenmeyen fikirler. Bu sözcükleri, gırtlağın derinliklerinde ekşi bir tat, dudak kenarlarında beyaz bir toz bırakan peynir altı suyu gibi yutuyorlardı. Vali, yöre sakinlerini, Müslümanlar arasında filizlenen isyan tohumlarına karşı uyarıyordu. Her şeylerini Fransa'ya borçlu olduklarını söylüyordu. Saad'ın, lise mezuniyet diplomasını alırken, Blida lisesinin bahçesinde duyduğu aynı kelimelerdi bunlar. Başların eğilmesini gerektiren sözlerdi. Çünkü tek çare buydu. Algir Valisi konuşmasını bitirirken, köyde Messali Hac sempatizanları olduğundan kuşkulanılan çoğu erkeğin tutuklanması ve hapsedilmesi emrini verdi. Babamın sütkardeşi Saad da bu listedeydi. Vali, birbiri ardına dört isim söyledi. Bir idam mangasının temposuyla. Hayali bir davul gümbürtüsü, şaşkın bir kalabalığın önünde. Çoğu erkek. Karanlık suratlı çobanlar. İşte o zaman ilkbahar *Achaba*'sı başkaldırıya dönüştü.

Bir gece önce bir ordu helikopteri Reibell üzerinde uçmuştu. Messali Hac, Fransa ordusu tarafından kaçırılmıştı. Ev hapsinde bulunduğu evden kaybolmuştu. Ertesi sabah Saad, valiler toplantısının yapıldığı karma komünün belediye binasının kapısına dayanmıştı. Açıklama talep etmişti. Belediye başkanı onu kabul etmeyi reddetmişti. Küçümser bir tavırla önünden yürüyüp gitmişti. Yerel polis, karma komün binasına girmesini engellemişti. Köy erkekleri. Yerliler. Onun gibi Reibell çocukları. Saad, *Achaba*

şenliklerinin yapıldığı Arap pazarına yönelmişti. Aranan diğer üç erkekle birlikte. İsimleri yankılanırken, kalabalık, geçmelerini kolaylaştırmak için iki yana açılmıştı. Sonra, onları tutuklamaya gelen jandarmaların etrafını daire şeklinde sarmıştı. Sevinç çığlıkları duyulmuştu. Nefret çığlıkları da. Dört erkek dağa kaçmayı başarmıştı. Yüksek Yaylalar'ın bozkırları, onlar gidince donuk bir sessizliğe bürünmüştü. O gün Reibell çok kalabalıktı. Geleneksel giysileri içinde kadılar ve *bachaga*'lar. Aileleriyle birlikte gelen ilkbahar giysileri içindeki Avrupalılar. Şenlik ortamı, derinlerde saklı isyanı gizliyordu. Oranın insanları mağrurdu. Tıpkı bir aynadaki yansımaları gibi kalabalıkta kendilerini tanıyorlardı. Onlara yeniden çehre kazandıran bir ayna. İtaat ede ede küçümsenmiş bir çehre. Vali rüzgârın tersine döndüğünü anlamamıştı. Sadece çöl insanları bilir rüzgârın yönünü. Acımasız rüzgârın.

Babam, isyanların çıktığı dönemde Reibell'de yaşamıyordu. Her hafta ninem Ma'Jolie'yi ziyarete geliyordu. Arkadaşlarını görmeye. O gün o kalabalığın arasında mıydı? Sütkardeşinin isminin vali tarafından söylendiğini duymuş muydu? Kalabalığı isyana davet ettiğini duymuş muydu? Messali Hac'ın serbest bırakılmasını talep etmek için karma komün belediyesine arkadaşıyla birlikte gitmiş miydi? Saad tutuklandı ve Algir'deki Barbaros Hapishanesi'ne atıldı. Hüzünlü anlarında, hücresinde tek başına, Yüksek Yaylalar'dan bir şarkı söylüyordu:

Etrafına bak! Bakışlarını sağa sola çevir,
diğeri (Yabancı) gökte uçuyor,
ama sen,
toprağa çakıldın kaldın.

Babam, Saad'ı Algir'de ziyaret etmek için izin alamamıştı. Yirmi sekiz yaşındaydı, annem de yirmi bir. Ablam o dönemde henüz çok küçüktü. İkinci çocuklarını bekliyorlardı. Belki de bir erkek çocuk. Babam, hırstan ziyade, tehlikenin ve özgürlüğün lezzetine kapılmıştı. Arkadaşlarının bağımsızlık mücadelesinde yer aldıklarını biliyordu. Aralarındaki görüş ayrılıklarından da haberdardı. Saad, ilk oğlunun doğumunu tebrik etmek için Barbaros Hapishanesi'nden ona yazmış mıydı?

Babam 1954'te Messali taraftarları ile FLN arasında seçim yapmış mıydı? Évian Anlaşmaları'nın hemen ardından yapılan ilk referandumda kendi kaderini tayin yönünde oy vermiş miydi? Kendi kaderini tayin ya da aksi için yapılan ikinci referandumda oy vermek üzere köye son kez gittiğinde Fransa ile Cezayir arasında seçim yapmış mıydı? Bu sorular bekliyor ve tekrar tekrar aklıma düşüyor. Babam, gözlerinin önünde akıp giden tarihten bihaber miydi? Tarihin tam da ortasında yaşadığını bilmiyor muydu? Cezayir'de yaşanan ve köydeki arkadaşlarını karşı karşıya getiren anlaşmazlıkların, tartışmaların, çatışmaların, tutkuların tam merkezinde? Aralarını açan nefretlerin. Sütkardeşi, babam kaçırıldığı zaman iktidardaydı. Saad, babamın kaçırılışının bir gün öncesinde, kendi kaderini tayin oylaması gününde orada mıydı? Rüzgâr tersine dönmüştü. Halbuki babam, Algir'deki daireyi boşaltıp eşyaları hamalların büyük kamyonuna yüklediğinde Cezayir'i terk etme kararı almıştı. Reibell'deki insanları birbirlerine karşı getiren kardeş savaşını görmemesi mümkün değildi. Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşunu takip eden yıllarda, köy sakinleri Messali Hac'a sadakatleri ve FLN'ye bağlılıkları arasında kalmıştı. Kabile çobanları, Pessah Bayramı için kuzu satın almaya geldiğinde bu kötü kehanetle ilgili uyarmıştı onu.

Dedikoduları elinin tersiyle savuşturmuştu. Reibell Yahudileri, arkadaşları, kardeşleriydi. Onlar da onu uyarmışlardı. Bu dünyada yalnızca yolcu olduklarını öğrenmişlerdi atalarından. Bir gün bir yerde, başka bir gün başka bir yerde. Hiç kimsenin onu korumayacağı konusunda uyarmışlardı. Dokunulmaz olmadığını. Sütkardeşinin onun için hiçbir şey yapamayacağını. Ne onun için ne de köydeki diğer Yahudiler için. Babam büyüklerini dinlemeye mecbur olmasına rağmen, kendi yerine seçim yapmaya bırakmıştı tarihi.

Yeşil metal kutunun diplerinde bir Cezayir piyango bileti buldum. 1962 yılının on altıncı dilimine ait. 10 Mayıs 1962 tarihliydi. Babamın Reibell'e yaptığı son yolculuktan bir gün önce. Cezayir'den kesin şekilde ayrılmasından önceki son yolculuğu. Şansını denemişti. Oynamış ve kaybetmişti. Tarih kendi güzergâhını izlemişti, inatçı bir şekilde. Babamın güzergâhıysa yarı yolda kesilmişti. İz bırakmadan. Bağımsızlık gerçekleşmişti. O yokken.

Mokhtar mektubunda başkaca bir yorum yapmıyordu. Reibell'de tutuklanan erkeklerin hepsi, heyet gittikten sonra serbest bırakılmıştı. Hepsi özgür ve hayattaydı. Öldürülen erkeklerden bahsetmiyordu. Kaçırılan kızlardan. Babamın kaçırılışı konusunda hiçbir şey söylemiyordu. Araştırmalar konusunda da artık hiçbir şey söylemiyordu. Ondan hiçbir haber almamıştı. Anneme, boş konutların ve ticarethanelerin sayımıyla görevlendirilmiş bir komisyonun geleceğini bildiriyordu. Evlerinin boşaltılmasını talep etmek için Fransa'nın Mediye Konsolosluğu'na yazmasını istiyordu. Babamın ve büyükannem Ma'Jolie'nin evlerinin.

Ma'Jolie, Ma'Louna toprağa verildikten hemen sonra köyden ayrılmıştı. Khadra'nın kocası, taksisiyle getirmişti onu. Siyah bir

arabaydı. Annemi selamlamak için Marne Bulvarı'ndaki apartmanın dördüncü katına çıkmıştı. Annemin arkadaşı Khadra, annem için bir paket hazırlamıştı. Perşembe günleri gittikleri Mağribi hamamının anısı olarak, bakır bir kâse içinde arapsabunu ve halfaotu kesesi. İşlemeli küçük bir peştamal. Hepsi beraber beyaz bir kâğıda sarılmıştı. Paketin üzerine şöyle yazmıştı: "Sevgili kız kardeşime ve ufaklığa."

Mokhtar ilk haftalarda, babamın arzu edeceği gibi Gezginler Kafe'yi açmaya devam etmişti. Her şeyi hale yola koymak için. Silahlı adamlar onu kovmuştu. Her şeyi yağmalamışlardı. Mokhtar evini kaybetmek istemediğinden, annemin geri dönerek köyde yaşaması için yalvarıyordu. Babamın hangi şartlarda kaçırıldığını yeni yetkililere bizzat açıklaması için. Mektubunun sonunda şöyle ekliyordu: "Bu aramızda kalsın." Kelimelerin altını çizmişti. Bu cümlenin ne anlama geldiğini anlamadım. "Fransa Büyükelçiliği kaçırılma konusunda bilgilendirilmeli." Mektubu "Arkadaşını unutmayacak kişi" diye imzalamıştı.

Annem, büyükelçiye mektup yazmak için Mokhtar'ın tavsiyesini beklememişti. Herkese yazıyor fakat kimseye güvenmiyordu.

Mokhtar, 18 Ekim 1962'de üçüncü bir mektup yazmıştı. İmzanın üzeri siyah mürekkeple karalanmıştı. Babamın "talihsizliğine" dair hiçbir yeni bilgi yoktu. İyi ya da kötü, haberi anneme ilk o verecekti. Bunu söylerken ekliyordu: "Hiç kuşkusuz, iyi haberi sevinçle vereceğim." Annemin içini rahatlatmak, nazarı kovmak, kötü haberler vermesi durumunda talihsizliğin üzerine çullanmasından kaçınmak istiyordu. Kelimelerin kudretinden koruyordu kendisini. Ümitsizliğe kapılmadığını söylüyordu.

"Daha fazla bilgi" edinmek için elinden geleni yapıyordu. Konsolosların üslubunu takınıyordu, Cezayir İşleri Müsteşarının. Hor görülmemek için. Annemin kendi araştırmalarını sürdürdüğünü öğrenmişti. Hatta dolaylı yoldan düşüncelerini "birisine" yazdığını bile. Şaşkın, huzursuz bir dille yazıyordu. Hiç kuşkusuz bu iş "böyle" diye eklemişti. Bildiği kadarıyla, o kişinin vicdanı rahat değildi.

Fransa Büyükelçiliği'ne göndermesi gereken dosya için annemin istediği diğer bilgilere geçiyordu. Babamın mülklerini, daireleri ve ticari fonları listelemişti. Birinci kattaki daire mühürlenmişti. Bir depoda kalan eşyaları korumaya almıştı. Kunduracı dükkânı ile meyve sebze satıcısının dükkânı yediemine verilmişti. Her bir tüccarın ve kiracının isimlerini yazdığı uzun bir listeydi. Reibell'de hayat, bu satırların gerisinde akıp gidiyordu. Mzablı takıcının dükkânı. Nalbur kardeşlerin dükkânı. Meyve sebze tezgâhı. Yazın son incirleri, hâlâ sarı hünnaplar. Ağaç kavunları ve dev narlar.

O yılki Roş Aşana Bayramı'nı hatırlamıyorum. Belki de babamın yokluğundandır. Masada boş kalan sandalyesinden. Belki de "grenade" kelimesinden[31]*. Patlama seslerinden. Kan rengi yüzlerce kırmızı tanecik. Ninem Clarisse, Marne Bulvarı'ndaki terasta duran küçük mangalın ateşinde kırmızı ve yeşil biberler kızartıyordu. Yardım etmek için onunla beraber terasa çıkmıştım. İlkbahar konservelerinde kullanacağı biberleri güneşte kurutuyordu. Savaş gümbürtüleri Algir'den uzaklaşıyordu. Mutfak kokularıyla birlikte. Bayramdan bayrama. Geleneklerin sırası. Hiç değişmeyen. Bedende köklenmiş. Sıcak ekmek kokusu. Hâlâ ılık olan ekmek içinde*

[31] Grenade: Fransızca "el bombası" ve "nar." (ç.n.)

minik anason tanecikleri. Su bardağının tepesine kadar kabaran çiğ hamur topağı. Her şeye rağmen hayat kımıltıları. Mutfak dip-lerinde fısıldaşan da işte bu kımıltılardı. Dışarıda zaman durduğunda. Hafızaya kazınıyordu. Hafızanın cismi. Küçük, yumuşak bezelyelerin dilin altında bıraktığı kekremsi tat. Gazete kâğıtlarına yığılan enginar yaprakları. Sarı formika masanın ortasında. Gırtlağa yapışan beyaz tüyler. Kararan ağız. Moraran. Rengârenk olan. Ninem gülüyordu. "Git aynada kendine bir bak, ne de güzelsin. Git şu suratını yıka! Yoksa bitleneceksin!" Sabah uyanırken biber kokusu. Tencere kapaklarının şangırtıları. Ninemin sağır kulakları sesleri elerdi. Ve böyle iyiydi.

Son Mzablı Yahudiler de Reibell'i terk etmişti. Küçük sinagogu kapatmışlardı. "Yahudi mezarlığı el değmeden duruyor," diyordu Mokhtar. Mezarlara saygısızlık etmek felaket getirir. Dua kitaplarıyla ilgili hiçbir şey söylemiyordu. Sefer Tora[32] ile ilgili hiçbir şey söylemiyordu. Ninem Ma'Jolie'nin sırma nakışlar işlediği mavi kadife torbalarla ilgili. Dedemin, giriş kapısının üzerindeki alçı levhaya kazınmış soyadıyla ilgili. Reibell'e yaptığımız yolculukta, belediye başkanından bizi Yahudi mezarlığına götürmesini istememiştim. Küçük sinagogu yeniden görmeye çalışmamıştım. Sokaklarda bir hayalet gibi yürümüştüm. Gözlerim, siroko esintisinin havalandırdığı tozun gerisinde kalmış güneşin beyaz ışınlarıyla kamaşarak.

Mokhtar babama ait her binadan söz ediyordu. O binaları, adımlarıma rehberlik eden hayali bir köy haritasına yerleştiriyordu. Çoğu kapanmıştı. Küçük garajın üzerindeki daire boştu. Tohum tüccarının dükkânı boşaltılmıştı. Pazar mezatçısı köyden

[32] Tevrat'ın rulo halindeki elyazması nüshası (ç.n.)

ayrılmıştı ve dairesinde kimse oturmuyordu. Büyük sokağın diğer tarafında, karma komünü geçtikten sonra sinagoga gelmeden bir eczanenin açılacağını öğrendim. Tozla kaplı asfalt yol boyunca sıralanan alçak binalar gözümün önüne geliyordu. Belediye başkanı o binaların babama ait olduğunu söylemişti. İşyerlerinin de. Babamın kartviziti gözümün önüne geldi. İsminin altında "Mülk sahibi" yazıyordu. Mokhtar köyün her bir tüccarının ismini veriyordu. Berberden bahsetmiyordu. Ölülerden söz etmiyordu.

Hatıralarımda, ismi yine Mokhtar olan berber, boynuna asılı fotoğraf makinesiyle Reibell'de dolaşıyordu. Yeşil deri kaplı albümün içinde yüzlerce fotoğraf. Gözleri gülen küçük bir kız. Kenarları tırtıklı küçük karton karelerin içinden bana bakan. Evin avlusunda çekilmiş fotoğraflar. İlk adımlarını atan minicik bir kız çocuğu. Bana arkadan destek olan ablamı görüyorum. Annem yere düşersem tutabilmek için kolunu bana doğru uzatmış. Reibell'deki avlunun siyah beyaz karoları üzerinde, berber Mokhtar'ın objektifi karşısında attığım ilk adımlar. At nalı şeklinde incecik bıyığı. Küçük çamaşırhanedeki çamaşır kokusu. Khadra'nın bedeninden yayılan güven verici koku. Çamaşırlığın hemen yakınında. Kuş kanatları gibi açılıp havada süzülen parmaklarım. Belli belirsiz ve hızlı bir hareketle. İki girişi olan küçük berber salonu. Kadın berberi. Erkek berberi. Deniz dalgalarını duymak için kulağıma dayadığım deniz kabukları. Kadınların kulaklarını, kaskların sıcağından korumaya yarayan sahte deniz kabukları.

***

Bir gün Zéralda Plajı'nda kaybolmuştum. İçlerinde deniz dalgalarının sesi olan parlak kabukları toplamak için gözlerimi kuma

dikmiş yürüyordum. Arkamı döndüm, hiç kimse yoktu. Hepsi kaybolmuştu. Annem, ağabeylerim, ablam, babam. Tanımadığım, yabancı vücutlarla doluydu etrafım. Kızgın kumlarda yürüyordum. Kum beji bir jandarma üniforması giymiş uzun boylu bir adamın avucunda buluverdim elimi. Başında Fransız ordusunun kepi vardı. Yüzünü göremiyordum. Elim üniformalı adamın avucunda, yürümeye devam ediyordum. Kalın ve yumuşak bir sesle konuşuyordu. Sıcak bir sesle. Başım eğikti, korku ve utançla. Kaçamak bir bakış fırlatmaya yeltendim ama güneş ışınları yüzünü gizliyordu. Yürümeye devam ettim, üniformalı adamla el ele. Uzun boylu, kibar bir adam. Sesi gitgide daha da belirginleşiyordu. Babamın sesini tanıdım. Elim, babamın avucunun sığınağında. Babam tek kelime etmiyordu. Askerin üniformasının aynından, kum beji şortu vardı üzerinde. Bana gülümsüyordu. Elinin sıcaklığını hâlâ hatırlıyorum.

Mokhtar, meskûn konutların listesini yaparak bitiriyordu mektubunu. Yabancı birileri, babamın şelalenin arkasındaki villasına kendi ailelerini yerleştirmişti. Ulusal Kurtuluş Örgütü liderinin bir akrabası köyde hâkimiyet kurdu, diye yazıyordu. Adam, evi, kaçırılmasından önce babamdan satın aldığını iddia ediyordu. Otel ve sinemayı orman korucusunun çocukları işgal etmişti. Bu beni gülümsetti. Çölde bir orman korucusu. Mokhtar şöyle söylüyordu: "Bu, 'vicdan azabı çeken kişinin' kayınpederi." Tanımadıkları bir adam birinci kattaki dairenin kapısını kırıp birçok değerli eşyayı götürmüştü. Mokhtar babamın bürosuna girdiğinde kasa zaten boştu. Annemin, olayı aydınlatmak için notere çağrıda bulunmasını istiyordu. Boukhari'de bir noterin ismini veriyordu. Boukhari noteri, yağmalamaların, kapı kırmaların ve işgallerin tespitini yapmak üzere Reibell'e gelmiş miydi?

Ya kiraları istemek için? Mokhtar'ın mektubundan yirmi yıl sonra mühürler hâlâ sökülmemişti. Kaçırmadan yirmi yıl sonra, her yer hâlâ boştu. Belediye başkanına, oralarda oturanların nereye gittiklerini sorduğum zaman bana yanıt vermemişti. Daha sonra bir gazetede, eski köy merkezinin enkaza dönüştüğünü okudum. "Hayaletlere ve su taşkınlarına terk edildi." Bunlardı Cezayirli gazetecinin sözcükleri.

Mokhtar mektubunda acizliğinden söz ediyordu. Buna rağmen görevini sürdürüyordu. Babamın işleriyle ilgilenmeyi. "Vicdan azabı çeken kişinin", mülklerinin elinden alınmasının bedelini ödemesi gerektiğini yazıyordu. Kayıplarının tek tazminatı bu muydu? Şu tuhaf cümleyle bitiriyordu: "Artık *cinler* yok ve nefes alabiliyoruz. Kaymakam, görevine layık olduğunu ispatladı." Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun silahlı adamlarını *cinler* diye mi adlandırmıştı?

Mokhtar son mektubunu 29 Ekim 1962'de yazmıştı. Babamdan hiçbir haber almamıştı. Bir plan çizmişti: Bir yol; yoldan ayrılan bir patika; sağda noktalar; solda kesik kesik çizgiler; patikayı belirten iki paralel çizginin ucunda içinde kare bulunan bir daire; daire bir okla patikaya bağlanıyordu. Altında herhangi bir açıklama bulunmayan bir çizimdi. Annemle bir konuşmasında kuyunun varlığından bahsetmiş miydi? Çobanlar konuşmuş muydu? Mokhtar babamın başına gelenleri baştan beri biliyor muydu? Onunla Reibell'de görüştüğümde hiçbir şey söylememişti. Babamın kaçırılmasını engellemek için hiçbir şey yapamadığına yeminler etmişti. Bu son mektupta anneme "vicdan azabı çeken kişinin" öldüğünü, Djelfa şehrinde zehirlendiğini bildiriyordu.

Adamın karısını görmeye hastaneye gitmişti. Kadın düşük yapmıştı. Cümlenin altı çizilmişti. Zavallı kadın savaşın ortasında bebeğini kaybetmişti. Bu habere herkesin sevinmesini ümit ettiğini ekliyordu. Reibell'deki insanlar buna sevinmişlerdi. Kimdi bu "vicdan azabı çeken kişi"? Silahlı adamların öldürdüğü sıkıntı yaratan bir şahit miydi yoksa babamın arkadaşları tarafından zehirlenen bir hain miydi?

Mokhtar coşkuluydu. Zafer çığlıkları atıyordu. Villa nihayet boşaltılmıştı! Gezginler Kafe iki gündür yeniden kapalıydı. Bunun, "oraya el koymak için" bir daha ele geçmeyecek bir fırsat olduğunu söylüyordu. Coşkulu bir dille yazıyordu. "Vicdan azabı çeken kişinin" evinde arama yapılması hususunda talepte bulunmasını bir kere daha istiyordu annemden. Bir de sonraki sayfada ismini büyük harflerle yazdığı kişinin evinde, ismin ardından şu kelimeleri eklemişti: "Tüm kötülüklerin elebaşı." Cümlenin altını çizmişti. Hırsızlıkları ve işgalleri tespit etmek ve kiraları talep etmek üzere köye dönmesi için anneme baskı yapıyordu. Sanki savaş zamanı, yağmalamaları tespit ettirmek mümkünmüş gibi. Sanki babamın "mülkleri" kendi "mülkleriymiş" gibi. Mektubun sonlarına doğru sakinleşmişti. Bağımsızlığın üzerinden dört ay geçmişti. Reibell'de hayat kaldığı yerden yeniden başlıyordu. Köy sakinleri, resmi bir jandarma karakolunun köye yerleşmesinden beri artık daha rahattı. Reibellliler, kurulu düzene daima itaat etmişti. Özgürlük arzuları, ihtiyarların pörsük yüzlerindeki kırışıklıkların gerisinde gizleniyordu.

Reibell'e yeni bir kaymakam atanmıştı. Bölgenin Ulusal Kurtuluş Cephesi şefiydi. Bağımsız Cezayir iktidarına mensup bir

adam. Annemin yazışmaları arasında onun yazdığı çok sayıda mektubu buldum. Kaçırma olayını izleyen aylarda bir araştırma yürütmüştü. Anneme şöyle yazıyordu: "Köyde, kaçırma olayından söz edildiğini hiç kimse duymamış." Ulusal Kurtuluş Ordusu'ndaki adamları sorgulamıştı. Bir kaçırma eyleminden veya babama yapılan herhangi bir kötü muameleden haberleri yoktu. Silahlı adamlar konuşmamıştı. Kaymakam onların suskunluğunun bekçisiydi. Gerçeklerden daha zalim bir suskunluk. Sivil halkın konuşmalarını dinlemişti. Dikkatlerini çeken tek şey, babamın Reibell'den sık sık ayrıldığıydı: "Eşiniz son aylarda köyde çok kısa süreler boyunca görülmüş," diye yazıyordu. Babamın köyde bulunmadığı dönemleri ısrarla vurguluyordu, sanki bu durum onu, bir asker kaçağı ya da şüpheli biri yapıyordu. Annemin köyde olmamasına şaşırıyordu. Alaycı bir ifadeyle, annemin sağlık sorunlarından ötürü Algir'de kalması gerektiğini anladığını söylüyordu. Son olarak, "Reibell'de bir adam bazı şeyler anlattı," diye yazmıştı, üstü kapalı şekilde. Babamın, onu çok seven ve "ona kesinlikle ihanet etmemiş" köy sakinleri tarafından teslim edilmediğini taahhüt ederek bitiriyordu her mektubunu. Köyünde kaçırılmış olması mümkün değildi. Belki de bölgede başka bir yerde kaçırılmıştı. "Buradaki herkes ona saygı duyuyordu," diye eklemişti. Reibell'deki yeni kaymakamın ve silahlı adamların suskunlukları karşısında, annem Boukhari Kaymakamı'na yazmıştı. Adam ona bu konuda bir şey yapamayacağını itiraf etmişti. Babamın başına gelenlerle ilgili endişeli olduğunu ama araştırmalarının sonuçsuz kaldığını yazıyordu. Mahkûmları, komşu bir vilayetin topraklarına geçirmek mümkün değildi. Üzgündü. Bölgenin bölünmesi, bölge sakinleri arasında yeni uçurumlar açmıştı. Güvensizliğin ve kuşkunun ardında gizleniyordu nefret.

Reibell, köydekilerin tanımadığı adamların yönettiği 6. Vilayet'in yönetimine geçmişti. Boukhari ve Reibell artık birbirine düşman iki vilayete aitti, geçilmesi imkânsız bir engelle birbirlerinden ayrılmıştı. Silahlı adamlar köylerin içinde terör estiriyordu. Hesaplaşmalar, intikamlar. Mokhtar'ın ve Khadra'nın mektuplarında bahsettikleri kaos. Reibell sakinleri silahlı adamları korumak için susmuştu. Komşularını korumak için. Ve bir de korkudan.

Kanıt yokluğu, gerçekleri karartıyordu. Kaçırma olayıyla ilgili hakikati hiç kimse söylememişti. Olaydan sonra soruşturma yapmak üzere köye hiç kimse gelmemişti. Binaların işgal edilmesi konusunda görevlendirilmesi öngörülen komisyon heyeti köye hiç uğramamıştı. Olası hiçbir tazminat söz konusu değildi. Mokhtar son mektubunda, artık babamla ilgili tek kelime etmiyordu. Diğer suikastlardan, yerli memurlardan, Messali taraftarlarından bahsetmiyordu. Sırlarını kendileriyle götürmüştü *cinler*. Reibell hayaletler tarafından lanetlenmiş bir köydü.

Algir'de bir adam bizi ziyarete gelmişti. Marne Bulvarı'ndaki daireye, 1962 Ekim ayında. Haberi aldığımız akşamın üzerinden birkaç ay geçmişti. Uzun boylu bir adamdı. Bütün adamlar uzun boylu görünüyordu bana. Elini başıma koydu. Ondan kaçmak için annemin arkasına saklandım. Hayal kırıklığına uğramıştım. Babam onun yanında değildi. Hayal kırıklığına uğramıştım veya üzgündüm. Ya da öfkeli. Gırtlağımın derinliklerinden kopan sözcükleri yutmak için dudağımın içini ısırdım. Konuşmalar Fransızca yapılmıştı. Ardından Arapça. Hatırladığım kadarıyla annem nineme, adamın adının Mokhtar olduğunu söylemişti. Güvenilir bir adam olduğunu, babamın arkadaşı olduğunu.

Adam, Marne Bulvarı'ndaki apartmanın dördüncü katına çıkmıştı. Kapıyı çalmıştı. Kapı zilinin boğuk sesi bomboş dairede yankılanmıştı. Ziyaretler nadirdi. Apartman sessizdi. Sessizlik en ufak sesi daha da büyütüyordu. İçerideki sesleri. Dışarıdaki sesleri. İçerisi daralıyordu. Şehirden kopuyordu. Annem, ağabeyimin verdiği bir fikre uygun olarak, bir şifre belirlemişti. Hızlı iki zil. Ara ve ardından yeniden, hızlı iki zil. Aile fertlerini tanımak için. Kapıyı benim açmam yasaktı. Yabancılarla konuşmam da.

Bu, haberden önceydi. Başka hatıralar üşüşüyor zihnime. Belleğimde, gerçeğin ve hayallerin çocukluğumun masallarına karıştığı belirgin görüntüler. Kapı zili yankılanmıştı. Aceleyle kapı koluna seyirtmiştim. Beklemeden. Verilen talimata uymadan. Çocuktum. Çocuklar kapıları açıp kapamayı sever. Çocuktum ve babamın dönmesini bekliyordum. O gün karşımdaki adam kara deriliydi. Siyahlar Senegalliydi. Ya da Sahra'ya kadar Nil Vadisi'ni aşan çöl insanları. Annemin arkadaşı Khadra kara deriliydi. Annem Senegallilerin kadersiz insanlar olduğunu söylerdi. Yoksullardan bile daha gariban olduklarını. Algir'de balkonun altında avaz avaz bağıran giysi satıcısı da siyahtı. Annem onun Mzablı olduğunu söylüyordu. Marne Bulvarı'ndaki bakkal gibi. Haykırışı balkona kadar yükselirdi: "Giysiler satıyorum! Giysiler satıyorum!" Annem kullanmadığı çamaşırları torbalara doldurur, ona vermek için aşağı inerdi. Ailesini geçindirmek için eski çamaşır sattığını söylüyordu. Sağ omzunda bir çıkın taşırdı. Üzerinde yamalı giysiler. Balkondan onu görür görmez içeri koşup saklanırdım. Beni görmesin diye yarısı boş yemek salonunda duvarlardan birine doğru dönerdim. Gözlerimi sımsıkı kapatırdım. Beni görmedi! Beni yakalamadı! Ağabeylerim, çıkınlı adamın giysi satıcısı değil

de çocuk hırsızı olduğunu anlatmışlardı bana. Yaramaz çocukları kaçırıyor, sırtına atıp bilinmeyen bir yere götürüyordu. Onları hiç kimsenin bulamayacağı bir yere. Yine bir o kadar korkunç olan kum tüccarının masalını da anlatıyorlardı. Akşamları, ikisinden biri, odamın yarı aralık kapısından içeri uzatırdı başını. Boğuk bir sesle fısıldardı: "Uyu, uyu, kum tüccarı gelecek ve uyumayan küçük kızları alıp götürecek!" Beyaz puantiyeli mavi yün battaniyenin altına saklanırdım. Sesi yeniden duymayı beklerken uyuyakalırdım. Siyah adam, giriş kapısının aralığında tam karşımda dikiliyordu. Omzuna, rulo halinde sarılı büyük bir halı atmıştı. Aralık kapının önünde kımıldamadan duruyordum. Annem beni aniden içeri çekti. Yüreğimi korkunç bir korku kapladı. Çığlık atamıyordum. Bir şarkı doldu beynime. Beynimi tamamen doldurdu. Eski bir şarkının nakaratı. Sürekli akan gözyaşlarım gözlerimi şişirmişti. Kolum acıyordu. Başımı öne eğdim, beyaz duvarlara sürünerek uzun koridordan geçtim. Dudaklarım titremiyordu artık. Koridorun ucundaki odada dedem Ichouah'nın yanına gittim. Korkum yavaş yavaş dağıldı.

Dedem yatakta oturuyordu, sırtını koyu renk bakır yatak başına dayamıştı. Üst bedeni hafifçe öne eğikti. Beni kollarının arasına almak için sol elini bana uzattı. Nabzım hızlanmıştı. Ardından onun göğsüne yaslanınca yüreğimin atışları yavaşladı. İhtiyar yüreğinin atışlarını duyabiliyordum, gömleğinin flanel kumaşına yaslamıştım kulağımı. Lastikli pantolon askılarıyla oynamak hoşuma gidiyordu. Beyaz metal bir hindistancevizi tozu kutusu ve pantolon askılarından biraz daha ince bir lastikle, beyaz bir stetoskop yapmıştı. Çoğunlukla ben doktor olurdum, o da hasta. Kendini bana bırakırdı. Yüreğinin, ağızda eriyen bir şekerleme gibi

yumuşacık, tatlı mı tatlı atışlarını dinlerdim. Tek ilacımız, hindistancevizi tozu ve bir şişenin dibinde kalan azıcık paregorik iksirle[33] *renklendirdiğimiz birkaç damla suydu. Büyükbabam "Ay, karnım ağrıyor," diye bağırdığında bardağa bir damla iksir damlatırdım. Sıvı, suyla temas eder etmez beyazımsı bir renk alırdı. Etkili bir ilaçtı. Yıldız anason gibi bir tadı vardı. Ninem karnım ağrıdığında beni iksiriyle tedavi ederdi. Midemin yandığını, ardından ağrının dindiğini hissederdim. Başka zamanlarda bir damla anason likörü yeterdi. Ya da sadece, ağızda eriyen tatlı nane şekerlemesi. Üzüntüyü dağıtmak için. Dedem, ben onun kalbini dinlerken ciddi bir eda takınırdı. Gözleri kapalı, inleyerek başını arkaya devirirdi. Ta ki ben, hâlâ oyun yapıp yapmadığını kontrol etmek için onu sarsana kadar. Oyun gerçeğe dönüşmesin diye. Sonra doktor olma sırası ona gelirdi. Dedem stetoskopu göğsüme yaklaştırır yaklaştırmaz durmamacasına gülerdim. Gözlerimi yaşartan çılgınca bu çocuk kahkahası, dedem sihirli reçetesini önemli bir adam edasıyla söylerken biterdi. Fransızcayla Arapçayı karıştırarak, değiştirdiği sesiyle konuşurdu: "Ay, ay, ay! Bugün çok hastasınız, size biraz peri tozu, biraz deli şurubu ve bir damla da..." Dedem benim tesellimdi. Kâbus tutucumdu. Yatağının kenarından neredeyse hiç kalkmazdı. Günün hangi saati olursa olsun onu orada, aynı yerde otururken bulurdum. Sağ eli, daima tahta bastonunun kıvrık sapına dayalı olurdu. Bacakları uzun süredir taşıyamıyordu artık onu. Köydeyken, ninem kaldırıma tahta bir sandalye çıkarmayı âdet edinmişti. Dedem için. Evin önünde, sandalyesinde otururdu. Kel başında yazlık bir kasket. Ninem arada bir yanına gelir, ya havayı serinletmek ya da terli alnına yapışan sinekleri kovalamak için dedemin başının tepesinde hasır bir yelpaze sallardı. Gelen*

[33] Yüzde 0,05 oranında morfin içeren galenik afyon preparatı. (ç.n.)

geçen herkes dedemi selamlardı. Annem onun uzun süredir kötürüm olduğunu söylüyordu. Üzücü bir sözcüktü bu, tıpkı "muhtaç" sözcüğü gibi. Dayılarım ve teyzelerim onun biraz tembel olduğunu söylerdi. Ninemse iç geçirirdi. Yeşil deri kaplı albümde dedemin ayakta tek bir fotoğrafı var. Üzerinde açık renk şık bir takım elbise, başında yana yatık fötr bir şapka, ve üç renkli eşarp. Belediye danışmanlarının taktığı mavi-beyaz-kırmızı eşarp. Dedem küçük Boukhari şehrinin yönetiminde yer almıştı. Ailesinden olmayanlar, aile fertlerinden daha çok itibar ederdi ona.

Annemi ziyarete gelen adamın ismi Mokhtar'dı. Marne Bulvarı'ndaki dairenin kapısında devasa görünüyordu. Dudaklarının üstünde siyah, küçük bir bıyık vardı. Annem, babamın arkadaşlarına beni öpmelerini ve bana dokunmalarını yasaklamıştı. Bunu adamların bıyıklarından ötürü yasakladığını düşünüyordum. Ya da bembeyaz poplin elbiselerimden ötürü. Annem, Reibell'de bu kadar beyaz çamaşırları daha önce hiç kimsenin görmediğini söylerdi. Annem o gün, Mokhtar elini başımın üzerine koyduğunda karşı çıkmadı. Mokhtar'ın Algir'e kadar gelmesinin nedeni, anneme her şeyin bittiğini söylemekti. Köye bir daha gelmemesi gerektiğini. Bunun çok tehlikeli olduğunu. Onu da bir tuzağın beklediğini. Reibell'de kargaşa yaşandığını. Babamın, oraya dönerek hayatını tehlikeye attığını söylüyordu. Bir gün eninde sonunda tuzağa düşeceğini bilmesi gerektiğini. Kaçırılacağı gün gibi aşikârdı. Çok geç olmadan köyden ayrılmaya onu ikna edemediğini anlatıyordu. Konuşurken ağlıyordu. Artık çok geçti. Ağzından dökülen kelimeler, arkasındaki kapalı sokak kapısına çarpıyordu. Kapıya birbiri ardına çarpan darbeler. "Tehlike", "Tuzak", "Öldürüldü", "Kaçırma." Bu sözcükler,

haberi izleyen sessizliğin içine düşüyordu. Annemin eteklerine asılarak arkasına saklanmıştım. Annem Mokhtar'ı içeri aldı. Mokhtar annemi kolundan tutarak destek oldu. Annem düşmesin diye beline sarılmıştım. Kaçırma olayından iki ay sonra, Algir'e bir önceki gelişinin nedenlerini anlattı anneme. Reibell'deki birçok erkek, silahlı adamlar tarafından tutuklanmıştı. Onların serbest bırakılmalarını talep etmek üzere köyden bir heyetle Algir'e gelmişti. Yollarda maceraya atılarak büyük tehlikeleri göze almişlardı. 6. Vilayet ile 4. Vilayet arasında sınır olan Boukhari barikatını aşmayı başarmışlardı. Bir arkadaşları tarafından kabul edilmişlerdi. Önemli bir adamdı. Babamın sütkardeşiydi. Geçici hükümette bakan olmuştu. Annem bunu biliyordu. Geçici hükümete bizzat gitmişti. Adam anneme yukarı Kasbah'ta randevu vermişti. Avrupalıların girmedikleri bir yerdi. Ben annemle birlikteydim. Önemli adamı o gün görmüştüm. Gazetedeki fotoğrafta gördüğüm sıcak gülümsemesini tanımıştım.

Annem Mokhtar'ın ziyaretine şaşırmamış gibiydi. Onu küçük salona götürdü. Geride yalnızca, üzerlerine beyaz çarşaflar örtülmüş iki büyük koltuk kalmıştı. Dev gibi, kahverengi deri koltuklar. Hamallar bu koltukları büyük kamyonlarına götürmemişti. Ninem Clarisse, adama bir fincan kahve ikram etti. Ninem Ma'Jolie feryat figan mutfaktan çıktı. Yüzünü tırnaklıyordu. Clarisse sert bir sesle susmasını buyurdu. Komşulardan ötürü. Ve feryatların üzerimize çektiği talihsizliklerden ötürü. Ağabeyim neredeydi bilmiyorum. Ninem Clarisse panjurları kapattı. Ma'Jolie ağlayıp sızlanmaya devam ediyordu. Biraz daha zayıf, dokunaklı bir sesle sızlanıyordu. Titrek bir sesle "Evet, biliyorum, biliyorum. Ufaklık burada! Özür dilerim. Onun önünde

olmaz. Ya benté, ya benté![34] *İki ihtiyar yeniden mutfağa çekildi. Anneme, ondan bir daha asla ayrılmamak için daha da sıkı sarılmıştım. Mokhtar yarısı dolu kahve fincanını kahverengi deri koltuğun kocaman kolçağının üzerine bıraktı. Arapça birkaç cümle söylediler. Kelimelerin anlamlarını kavrayamıyordum fakat her şeyin bittiğini anlamıştım. Mokhtar ayağa kalktı. Elini son kez başıma koydu. Mutfakta Ma'Jolie'nin feryatları kesilmişti. Ninelerimin kendi aralarında fısıldaştıklarını duyuyordum. Annem adamı kapıya kadar geçirmedi. Adamın daireden çıkarkenki huzursuz gülümsemesi bakışlarıma kazındı. O gülümseme babamın gülümsemesiyle karışıyor.*

Babam oralıydı. Arkadaşları kadar oralı. Mokhtar kadar oralı. Sütkardeşi kadar oralı. Reibell'e yeniden gitmişti çünkü Reibell onun köyüydü. Güçlü bir adamdı ve yenilmez olduğunu zannediyordu. Yine de anneme yazdığı son mektuplarında yorulduğundan söz ediyordu. Kederinden. Hayal kırıklığından. Bunun savaş olduğuna inanmak istemiyordu. Bir çıkış yolu, bir çare ümit ediyordu. Dünyanın değişmekte olduğunu görüyordu fakat "her ne pahasına olursa olsun" başarısızlığa uğramak istemediğini yazıyordu. Her şey eskisi gibi devam etmeliydi. Korkunç bir gerilim dalgalar halinde ayaklanıyordu. Ayak bilekleri, kıyıda, görünmez çukurların içine gömülüyordu. Bedeni tökezliyordu. Kum ve tuzlu sudan oluşan bir tuzağa çekiliyordu. Bitkin bir adamdı bu mektupları yazan. Sorumluluklarının ağırlığı altında ezilmiş. Köye dönmekten başka çaresi olmadığını yazıyordu. Reibell'i terk edemezdi. Sorunların, çeşit çeşit endişelerin içine gömülmüştü. "Her şey yolundaymış gibi görünüyorsam da..." Cümlesini bitirmemişti. Kelimeleri, kâğıdın üzerindeki boğuk

[34] Ah! Kızım! (ç.n.)

hıçkırıklardı âdeta: "Gözyaşları içinde gece gündüz Tanrı'ya beni bu köyden kurtarması için dua ediyorum." Babamın omuzlarındaki siyah çizgili yün talitin[35] kokusu burnuma geliyor. Sabah duasının yalnızlığında. Tüm bunların ne şekilde nihayetleneceğini bilmediğini eklemişti.

Babamın mektuplarını bulduğum vakit artık annem de bizi bırakıp gitmişti. Mektupları bizden gizleyerek muhafaza etmişti. Çantasının diplerinde, kırmızı deri cüzdanının içinde. Yanımızdan hiç ayırmadığımız kutsal bir emanet gibi. Bedeninden koparılmış bir parça gibi. Zayıflıklarının sırrını yalnızca kendine saklamıştı.

[35] Yahudilerin dua ederken üzerlerine örttüğü bir çeşit harmani. (ç.n.)

Kaçırma olayını izleyen aylarda annem tüm Cezayir'de araştırmalara girişmişti. Uzun bir araştırma. Katedilen yüzlerce kilometre. Kapanan yüzlerce kapı: hapishane kapıları, hastane, kışla, büro, zindan kapıları. Ümitten ümide. Durmaksızın. Akşam vakti Algir'deki dairede ninem, dedem ve ağabeyimle yeniden bir araya geldiğimizde örgüsünü alırdı eline. Ertesi günü beklerken.

Haberden sonra annemle yeniden Reibell'e gittim. Susacağıma dair söz vermiştim ona. Çok uslu bir kız olacağıma. Bizi köye götüren siyah arabanın arka koltuğuna oturdum. Yol bomboş ve sessizdi. Çocuktum ve annem yanımdan ayrılmasın diye eteklerine tutunuyordum. Algir'e dönüşümüzü hatırlamıyorum, annemin şakağına dayanan tabanca namlusunun soğuk temasını da. Yalnızca onu kaybetmekten duyduğum korkuyu hatırlıyorum. Sonraki günlerde araştırmalarına devam etmişti. Algir'de ve çevre şehirlerde. Günler, haftalar, aylar boyunca şehri karış karış gezmişti. Beni de peşinden sürüklüyordu. Boynuna sardığı ipek eşarp. Ben onun özüydüm, ölmeyi reddeden bedeninin bir parçası. Cılız ve dilsiz bir tanık. Annem koşuyordu, ben de onun peşinden koşuyordum. Babamı şehrin derinliklerinde aradı. Kayıp kocasını bulmak için Algir'in her bir mahallesinin altını üstüne getirdi. Cezayir'in yeni yönetimi tarafından düzenlenmiş bir lesepase[36] edinmişti. Kaybolan erkeklerin eşleri için düzenlenen lesepase. Babamın

[36] Laissez-passer: Bir sınırı geçebilmek için düzenlenen belge. (ç.n.)

sütkardeşi Saad, onu bürosunda kabul etmişti. Babam dostuydu. Onlardan biriydi. Saad bunu kaçırma öncesinde silahlı adamlara söylemişti. Onlara hata ettiklerini söylemişti.

Şehrin duvarlarından ölüm sızıyordu, yaşamdan daha güçlü ölüm. Algir Hapishanesi'nin kapıları açıldı. Karanlık koridorlar korku, kan ve ölüm kokuyordu. Savaş sona ermemişti. Geleceğini haber bile vermemişti. Mustapha Hastanesi'nin uzun koridorlarına yığılmış, yan yana sıralanmış sedyelerde yatan terk edilmiş hastalar, ellerini ve bakışlarını bize doğru uzatıyordu. Bekliyorlardı. Annem onların, yaralıların arasında babamın yüzünü aradı. Ölü veya diri onu yeniden bulmalı, oradan onunla ayrılmalıydı.

Silahlar üzerine doğrultulduğu vakit annemin kapıldığı korkuyu hatırlamıyorum. Dehşete kapılmış küçük bir kızdım, buyurgan bir güce kapılmıştım. Güçlü kollarıyla beni havaya kaldırdı. Kendi korkumu da hatırlamıyorum.

Adımlarına ayak uydurmakta zorlanıyordum. Ayaklarım acıyordu. Hiçbir şey söylemiyordum. Gözlerim fal taşı gibi açıktı. Sıcak hava ağzımdan içeri giriyor, gırtlağımı kurutuyordu. Göğsüme sıcak ve yakıcı bir hava doluyordu. Artık annemi seçemiyordum. Çevreme karanlık yayılıyor, karanlık başımda uğulduyordu. Kanım şakaklarımda zonkluyordu. Nefesim kesiliyordu. Nabzımın sesi, annemin adım sesleriyle erkeklerin seslerini bastırıyordu. Güneşten kör olmamak için gözlerimi yere indirmeye çalışıyordum. Fakat bakışlarım annemin eşarbının ucuna takılıp kalıyordu. İpekli kumaşın, gece ninnileriyle aşk sözcükleri mırıldandığını duyuyordum. Duvarlar, cılız kollarımı, beyaz tırnak izleri gibi çiziyordu. Kasbah'ın, ayaklarımın altından akıp giden

geniş, düzensiz, kaygan basamaklarını sayıyordum. Sesler uzaklardan geliyordu. Annem, ondan duymaya alışık olmadığım bir dilde konuşuyordu. Gürültüleri algılıyordum. Kapanan demir kapıların gıcırtısı. Hapishanelerin paslı anahtar deliklerinde dönen ağır anahtarlar. Ağızlardan kaçan kelimeler. Tehlikeli, pürüzlü bir dil. Yabancı sesler. Fısıldaşan adamların sesleri. Bana gülümseyen adamlar. Fransızlar yukarı Kasbah'a girmiyordu. Orası annelere ve çocuklara uygun bir yer değildi.

Kadınlar, tek gözü açıkta bırakan beyaz çarşaflarıyla koşuyordu. Ardından sokak içlerinde kayboluyorlardı. Ahşap oymalı alçak kapıların gerisinde gizlenen evlerin avlularına giriyorlardı. Sokaklarda yürüyen kadınla çocuğunu muşarabiyelerin arasından seyrediyorlardı.

Başka sesler yankılanıyordu. Pélissier Kışlası'nın çift kanatlı geniş kapıları kapanmıştı. Son Fransız askerler de şehri terk etmeye hazırlanıyordu.

Yürürken sayıyordum. Önüme ne gelirse. Kaldırım taşlarını, çimento çizgilerini, evlerin kapılarını, adımları, silah seslerini, bir gün önce yere düşmüş mermi kovanlarını. Engelleri görmüyordum. Duvarların köşelerine çarpıyordum. Acıyı hissetmeden. Gözlerimin önüne hararetli görüntüler yayılıyordu. Algir'den uzaklara gidiyordum.

Dükkânların demir perdeleri inikti. Kasbah'tan sevinçli bir kalabalık iniyordu. Dalga dalga erkekler ve kadınlar. Kadınların zılgıtları, boğaz kesme işaretlerine karışarak yükseliyordu. Yüzler, hemen hemen boşalmış binaların kapalı panjurlarına doğru kalkıyordu. Krepon tüccarları artık dışarı çıkmıyordu. Onlar da

kaybolmuştu. Makineli tüfek sesleri ve kalabalığın çığlıkları onları da sürüklemişti. Aşağı Kasbah'tan inerken, Trois-Horloges Meydanı'nda bir külâh dondurma istemiyordum. Fırıncı dükkânının bir patlamada hasar gören vitrin camları değiştirilmemişti. Şeker kaplı sakızlardan istemiyordum. Babamın ceketinin cebinde hâlâ vardı nasılsa. Onları benim için saklıyordu.

Algir'in üzerinde süzülen uyurgezer, küçük bir kızdım. Havada süzülüyordum. Annemi kaybetmemek için peşinden koşuyordum. Sokaklarda, kemerlerin altında.

Sesler. Haykırışlar. Uzaklardan gelen son silah sesleri, korku titremelerinin bastırdığı. Korku bedenimi felç ediyordu. İçimde yalnızca yüreğimin atışını duyuyordum. Ölüm vardı, bir de ölümle mücadele eden hayat.

Cezayir bağımsızdı. Binlerce Fransız ülkeden kaçıyordu. Sürgün edilenler, ülkeye geri götürülenler. Gemilerin sintinelerinde üst üste yığılanlar. Marne Bulvarı'ndaki apartman sessizdi.

Annem aylar boyu geçiş belgesini gösterdi. Ümitsizliğin geçiş belgesini. Babamın arkadaşının imzaladığı küçük kâğıt parçasıyla en tehlikeli bölgelere gitti. Babamın sütkardeşinin imzaladığı. Hepsi de babamın arkadaşı olduğunu söylüyordu. Annem bir köyden bir köye gitti. Kasbah'tan Chiffah Kanyonu'na. Algir'den Reibell'e, Yüksek Yaylalar'ın çölüne kadar. Barbaros Hapishanesi'nden Blida Cezaevi'ne. Ona inanmasalar da kanıt, katlanmış olarak, çantasının içindeki kırmızı deri cüzdanının diplerinde gizliydi. Annem askeri binaların, konsoloslukların, şehrin üst kısmındaki El Biar meskûn mahallesinde bulunan Fransa Büyükelçiliği'nin girişlerinde görünür görünmez üniformalı adamlar onu tanıyordu.

1962 yazının şiddetli güneşi altında hava nefes alınamayacak derecede boğucuydu. Algir'e korkunç bir sıcak hâkimdi. Çocukluk hayallerim ezici bir kokuyla kaplanıyordu. Guerba, *yani keçi derisinden yapılmış katran kaplı tulum, yüzümün hemen üzerinde beliriyordu. Bir serap. Ağzıma dökülen soğuk su. Beyaz, ateş. Akşam vakti, Marme Bulvarı'ndaki daireye dönüyorduk. Tek kelime etmeden. Yalnız kalıyordum. Aynanın karşısında oturuyordum. Zihnimin içinde bir gösteri yapıyordum. Kalabalıktık. Gözler, aynanın içinden beni gözetliyordu. Orada burada duyup öğrendiğim kelimeler dudaklarımdan dökülüyordu. Artık hiç kimsenin istemediği kayıp, gereksiz, gülünç nesneler. Hiç kimseye seslenmeyen sözcükler. Annem beni unutmuştu. Sesimi içeriden duyuyordu. Bu, yaşadığımı bilmesine yetiyordu.*

Algir şehrinde sokaklara dökülen kalabalıkları seyrediyordum. Balkonun altında göstericilerin haykırdığı sloganlar kafamın içinde yankılanıyordu. Cehennemi bir ritim. Haykıran kalabalık. Karşıt kelimeler. Çarpışıp duran. Fransız Cezayiri OAS[37] *kazanacak – Cezayir Cezayir'i FLN kazanacak. Binaların duvarlarına malalarla kazınmış kelimeler. Tebeşir gıcırtıları. Kekremsi bir toz kokusu. Mavi balkona doğru kalkan başlar, gırtlakların önünden geçirilen işaretparmakları. Çarparak kapanan panjurlar. Seslerin uğultuları. Boğuk. Israrcı. Mavi balkonun tepesinden.*

Kadınlar koşuyordu. Hayaletlere dönüşen siluetlerini beyaz bir örtü kaplıyordu. Ne yüz hatları ne de bedenlerinin şekli seçiliyordu. Sokaklarda kayboluyorlardı. Bembeyaz kumaşın açıkta bıraktığı tek gözlerindeki dehşetle.

[37] Organisation de l'Armée Secrète: Gizli Ordu Örgütü. (ç.n.)

Annem, Algir kadınlarıyla ilgili ne biliyordu? Sürmeli gözlerinde nefret vardı, korku da. Hareketlerinde bir çeşit asilik, tuhaf bir kibir. İhtiyat vardı. Kasbah'tan gelen haberlerden ötürü. "Mağribiler" diye adlandırdığı bu kadınlarla ilgili ne biliyordu? Annem "Mağribiler" kelimesini vahim bir ifadeyle, küçümsemeden söylüyordu. Sesinden anlaşılan bir nebze kuşkuya ve korkuya rağmen. "Müslümanlar" ya da "Araplar" demiyordu. "Mağribiler" bir unvandı. Belirli bir toprağı sınırlandıran bir özel isim. Yok edilemez sınırlarla delik deşik bir topraktı Cezayir. Zamanın başlangıcında dikilmiş bir duvar. Kulaklarıma esen sessizliğin içinde ulaşan. Kadınları erkeklerden ayıran duvar kadar güçlü ve yok edilemez. "Mağribi kahvehanesine yaklaşma. Oraya kadınlar girmiyor," diyordu annem. "Orada gördüklerin hafifmeşrep kızlar."

Khadra ile arkadaşlığı istisnaydı. İki kadın aynı dünyaya ait değildi, bunu ikisi de biliyordu fakat onları birbirlerine bağlayan güç, sınırların ötesinde bir güçtü. Irk, renk, din ve sosyal sınıf sınırlarının ötesinde bir güç. Khadra, annemin arkadaşıydı. En derinlerine, en ufak yaralarına kadar biliyordu annemin kadınlığını. Annem Reibell'e geldiğinde, yalnız ve kırılganken korumuştu onu. Ona hayat gücü aşılayabilmişti. Kül ve yağ ile ürettiği sabunların kokusuyla. Evin içinde sevinç rüzgârları estirirdi. Kahkahalar ve hoş kokulu bir mutluluk. Köyün çorak yalnızlığı içinde annemin zihnine dolan boğuk ve ısrarcı düşünceleri kovardı. Kendi mutsuzluğuyla dinlerdi onu. Annem büyük mutsuzluklar yaşayan insanları anlardı. Reibell'deki insanların mütevazı olduğunu söylerdi. Khadra, kadınsal ıstırabıyla, zevkleriyle ve hayalleriyle annemin güvenini kazanmıştı. Yaraları iyileştirecek kelimeler bilirdi. Hayat darbelerini iyileştirecek kelimeler. Çocukları tedavi etmeyi, iyileştirmeyi, ateşlerini düşürmeyi, doğum

yapan kadınların ağrılarını hafifletmeyi bilirdi. Ölülerin ruhları için ağlamayı. Beyaz bebeklere, ölü doğanlara, düşen bebeklere. Atalardan kalma bir bilgiydi bu. Başkalarının iyi talihlerine gülmeyi, sevinmeyi bilirdi. Onların mutluluğunu paylaşmayı. Kara derisi yumuşacıktı. Şeffaf bir durulukta. Söylediği şarkılar, uzakta, yaylaların eteklerinde, Arap süvarilerin gösterileri esnasında yankılanan Ouled Naïl'lerin şarkısını andırırdı. Bir aşk ve nostalji şarkısı. Okşayış gibi tatlıydı bakışları. Okuma yazma bilen biri gibi başı dimdik yürürdü. Tek gözünü açıkta bırakan tiril tiril bir örtüye sarınarak. Kabilesinin ismini gururla taşırdı. Azat edilen kölelerin gururunu. Kadınların özgürlük arzularının gururunu. Başkaldırı arzularının gururunu.

Khadra, sabun kokulu, boğucu buharla dolu çamaşırhanedeki kazanda beyaz çamaşırları kaynatırdı. Çamaşırların kokusu ve sıcaklığı derisine siner, parlak alnında ter damlacıkları birikirdi. İsminin, derisinin renginden ötürü "siyah" anlamına geldiğini düşünürdüm. Bir de kölelikten ötürü. Azat edilen köle bir anneden doğmuştu. Babası bilinmiyordu. Sade bir giyimi vardı, Avrupalıların verdiği giysileri giyerdi. Onların dolaplarına fazla gelen, modası geçmiş giysileri. Sokakta yürürken, bedenini örten yün çarşafın altında büyük bir zarafetle hareket ederdi. Bir hareket, bir dalgalanma. Reibell sokaklarında koşan olağanüstü güçlü bir kadın. Büyük sokaktan özel mahalleye kadar.

Reibell'e yaptığım yolculukta Khadra'yı yeniden görmeye çalışmamıştım. Babamın kayboluşu üzerine kapanan sessizlik örtüsüyle birlikte belleğimden silinmişti. Mektupları, sihirbazlık numaralarındaki gibi, annemin odasındaki dolapta beliriverdi. Annemin hafızasının derinliklerine gömülmüş mektuplar. Orada, bir yığın

eski çamaşırın altında bekliyorlardı. Ajurlu bir yığın beyaz çarşaf. Her taşınmada bir yerden bir yere götürülmüş. En tepedeki rafın en üstüne yerleştirilmiş. Pelesenk ağacından çift kişilik yatağı söktürdüğünden beri kullanmadığı çift kişilik nevresimler. Dolap kapaklarının içleri aynalarla kaplıydı. Görüntümü yansıtıp sayımı artıran aynaların karşısına geçer, vücudumda meydana gelen değişiklikleri saatlerce incelerdim. Çok cılız. Fazla solgun. Çamaşır yığınlarına yetişmem mümkün değildi. Zamanla sertleşmiş, unutulmuş, yıllar içinde kat yerlerinden sararmış ağır, kalın kumaşlar. Bir zamanlar ninem Clarisse'e ait olan küçük rugan çantanın içinde iki mektup saklıydı. Ninem bu rugan çantayı en küçük kızının Algir'deki nikâhı için almıştı. Önü tüllü şapkayla birlikte. İskarpinlerine uyan siyah rugan bir çanta. Mektuplar, gün ışığından uzakta, parmaklarımın altında ufalanan ince bir zarfın içindeydi. Kadifemsi pürüzsüz kâğıdı okşadım. Kâğıtta deri yumuşaklığı ve kokusu vardı.

Khadra'nın el yazısı düzgündü. Zarifti. Kendine has bir stildeydi. Mektupları ismiyle imzalamıştı. İmzasının altına soyadını eklemişti. Bileşik bir soyadı. Her birinin baş harfi büyük. Ardından "Reibell (Titteri)" diye eklemişti. Hangi sokakta olduğu belirtilmeyen bir adres. "Sevgili kız kardeşim," diye başlıyordu mektup. Kelimelerinde merhamet vardı. Tüm mektupları boyunca anneme "sevgili kız kardeşim" diye hitap ediyordu. Anneme olan yakınlığını, saygısını hissettim. Annemin sağlığı onu endişelendiriyordu. Çocuklarına olan sevgisi hatırına, tedavi olmak için daha fazla zaman geçirmemesi, cesaretini toplaması için yalvarıyordu. Bir ameliyattan söz ediyordu. Acil bir ameliyattan. Sağlığını düşünmesi için ona yalvarıyordu. Babamdan az bahsediyordu. İlk mektubu 12 Eylül 1962 tarihliydi, kaçırma olayından iki ay sonra.

Khadra, annemden yazı yazmayı öğreniyordu. Reibell'deki küçük dairenin mutfağında, gizlice. Ortalık sakindi, panjurlar kapalıydı. Annem, önemli günler için çıkardığı beyaz porselen cezvede kahve yapıyordu. Kahvenin kokusu, mürekkebin mor kokusuna karışıyordu. Annem Khadra'nın siyah elini avucuyla kavrıyordu. Kalemin ucunu çizgilerin üzerinde dolaştıran parlak bir el. Vücudunun üst kısmı, büyük kareli okul defterinin üzerine eğilmiş. Gri kalem ucunun üstündeki parmağa çizgiler boyunca rehberlik ediyor, kalın çizgilerin üzerinde bastırıyor, ince çizgilerde hafifletiyordu. Khadra okula gitmemişti. Reibell'de okul erkek çocuklara mahsustu. Müslüman kızlar, regl olur olmaz bedenlerini ve yüzlerini örten yün bir örtünün altında gizlerdi ilimlerini. Annem Khadra'ya harflerin gizemini öğretiyordu. Birlikte, Fransa'dan gelen romanları okuyorlardı. Dergiler, aşk hikâyeleri. Yüksek Yaylalar'ın çölünden uzakta yaşayan kadınların hikâyeleri.

Köyde ezici bir sıcak vardı. Annem bana göz kulak olamayacak kadar meşgul veya çok üzgündü. Tekne kazıntısıydım. Babamın isteği üzerine doğmuştum. Güney güneşinin kör ettiği güçlü aşklarından. Annem tehlikeyi uzaklardan duyuyordu. Doğumumla örselenmiş karnını sancılarla dolduruyordu savaş. Güneydeki köyün yalnızlığında benimle uğraşamayacak derecede bitkin olduğunda ve düşüncelere gömüldüğünde, Khadra emin ve hafif hareketlerle yanıma gelirdi. Bedeninin kokusu hıçkırıklarımı bastırırdı. Beni basitçe kucağına alırdı, henüz doğmuş küçük bedenime konforlu bir sığınak olurdu kolları. Ağlamalarım kesilir, göğsüm son hıçkırıklarla inip kalkardı. Beni hemen yakınında bir yere bırakırdı: "Tamam! İşte böyle, korkma küçük kızım, Khadra yanında, haydi gözlerini kapat!" Peri bakışlarıyla üzerime eğilirdi. Bedeninden yükselen baş döndürücü kokuyu teneffüs ederdim.

Büyüleyici kokuları derime sinen ve gözlerimin içine kadar dolan diğer köy kadınlarından korktuğum gibi korkmazdım ondan.

Babamın kayboluşu satır aralarında yazılıydı. Kaçırıldığı haberini aldığından beri, babamın başına gelenleri öğrenmeye çalışıyordu. Her şeyin üzerini örtmüştü karanlık. Reibell'in üstüne bir gölgeler güneşi çullanmıştı. Dehşet içindeydi. Dedikodulardan söz ediyordu. Babamın bir yerlerde hapis tutuluyor olabileceğinin söylendiğini duymuştu. Ama emin değildi. Hiç mi hiç emin değildi. Ne olayların ne de verilen sözlerin gerçekliğinden emin olunabilen bir dönemdi. Güvenli bir kaynaktan gelecek haberleri beklerken, "kimse bir şey anlatamıyor," diyordu. Sesini biraz alçaltarak ima ediyordu: "Sevgili kız kardeşim, neden söz ettiğimi biliyorsunuz!" Yahudi aileler birbirleri peşi sıra gidiyorlardı. Deponun etrafındaki evler boşalmıştı. Ma'Louna'nın vefatını öğrenmişti. "Derin acısını" ifade ediyordu. Kelimelerini yazı dilinden seçmişti. Kitapların dilinden. Şairlerin dilinden. "Ma'Louna kederden öldü," yazıyordu. "Kedileri her sabah evinin kapısında onu bekliyor. Tavuklar artık avludaki kümeste yumurtlamıyor. Havadaki fırtınadan, insanların öfkesinden dolayı."

Khadra, kaçırma olayından kısa süre sonra Ma'Louna'yı uzaktan gördüğünü de yazıyordu. İhtiyar kadın bomboş sokaklarda dalgın dalgın yürüyordu. Alçak evlerin arasında geziniyordu. Yahudi mezarlığı taraflarına doğru. Küçük oğlunun onu çağırdığını duymuştu. Babamın ağabeyinin sesini. Küçükken ölen çocukla konuşuyordu. Alçak sesle ona yalvarıyordu: "*Haim, ya oulidi!*"[38] Hayat ismini taşıyan ölü bir çocuk. Ataların mezarlarının yanında küçük, beyaz bir mezar. Çocuğun sesine

[38] "Haim, ah oğlum!" Haim, "hayat" anlamına gelir. (ç.n.)

içinden yanıt veriyordu. Bir çocuk seslenince ona karşılık vermek gerekir. Ma'Louna'yı kupkuru toprağa uzanmış bir şekilde bulmuşlardı. Başı düz bir taşa yaslanmış olarak. Su kaynağının arkasındaki toprak patikaya kadar yürümüştü. Halfaotu bozkırlarına giden patikaya. Taguine yönündeki yola doğru.

Annem, babamın peşinden köyün diğer tarafına gitmelerini engellemek için ağabeylerimin arkasından koşuyordu. Fakat ağabeylerim, karma komünün diğer tarafında, iç kısımlardaki evlerin arkasında bulunan sokaklarda kayboluyordu. Mzablı Yahudilerin yaşadığı yerde. Sokak çocuklarıyla oyun oynuyorlardı. Küçük Yahudi mezarlığının arka tarafında. Yaşlı bir amca onlara mezarların sırlarını öğretmişti. Onlara ölülerle konuşmayı öğretmişti. Ma'Louna'nın ve Ma'Jolie'nin yaptığı gibi. Geri döndüklerinde, annem uğursuzluğu uzaklaştırmak için onların ellerini yüzlerini yıkardı. Khadra kahkahalarla gülerdi. Öfkeyi alıp götüren bir kahkaha. Bunu yapmayı bir tek o bilirdi. Etrafına sirayet eden kahkahalar atmayı.

Ma'Louna, halfaotu bozkırları boyunca uzanan toprak patikanın kenarında bulunduğunda uyuyakalmıştı. Güneşten ötürü. Bir de, ölülerin ruhlarını çağırdığı, uykusuz geçen gecelerden. Babamın kaçırılmasına dayanamamıştı. Onu günlerce çağırmıştı, ölü çocuk onu "ziyaret etmişti." Onu çağırırken bağrını yumruklamıştı. Zavallı kadın, aklını kaçırmıştı. Arapça bir şeyler söylemişti. Teşekkür etmişti. Avludaki tavuklar için. Avludaki büyük leğeni hazırlamıştı, diyordu Khadra. Her yıl olduğu gibi. Haham gelecek, avluda tavukları kesecekti. Yom Kippur için. Çocuk başına bir tavuk. Şu "*Kapara*" sözcüğünü söylemişti. Bir ölüme karşılık başka bir ölüm. Sonra oğlu onu, ikiz kız kardeşinin yaşadığı

Aflou şehrine götürmüştü. Mzab yaylalarının ortasındaki şehre. Seyahat esnasında kalbi durmuştu. Güney sıcağından. Kederden. *Kapara!* Bir hayata karşılık başka bir hayat. Oğlu onun cenazesini, Reibell'deki küçük Yahudi mezarlığına götürmüştü. Su deposunun yanındaki mezarlığa. Chellala kaynağının yakınındaki. Babasının köydeki ilk evi yaptırdığı yerde. Sinagogun hemen yakınında. Khadra cenaze törenini uzaktan izlemişti. Rahatsız etmemek için. Bir adamın, ihtiyar kadın için *Kadiş*[39] duasını okuduğunu duymuştu. Sessizce edilen dualar eşliğinde. Ma'Jolie'nin ağlayıp sızlanmaları eşliğinde.

"Reibell'de hayat yok artık," diye yazıyordu Khadra. Mokhtar, babamın kaçırılmasından sonra kafeyi açık tutmuştu. Sinema günlerce çalışmıştı. Sonra her ikisi de kapılarını kapatmıştı. Belki de alkollü içeceklerden ötürü. Bir de hayallerden. Aşk filmlerinden. Ne eğlenecek ne de gülünecek zamandı. Birinci kattaki dairenin penceresinde ışık görmüştü. Ferforje balkon demirlerinin arkasındaki panjurların arasından sızan bir ışık. Köyün artık köy sakinlerine ait olmadığını yazıyordu. Villaya tanımadığı birileri yerleşmişti. Dünün dünyasından geride kalanları yok eden yabancılar. Düzen değişmişti. Düşman bir vilayetten silahlı adamlar gelmişti. Reibell, çalkantılara ve korkuya gömülen lanetli bir köye dönüşmüştü. Fransızlar gitmişti. Hepsi gitmişti. Ölülerini, yolun diğer tarafındaki mezarlıkta bırakmışlardı. Yahudiler Reibell'i terk etmişti. Öteden beri oradalardı. Kalan son Yahudiler Ma'Louna'ya mezarına kadar eşlik etmiş, ardından onlar da gitmişti. Arkalarını dönmeden. Ölülere sırt çevirmemek için geri geri yürümüşlerdi. Ölümü alıkoymamak için küçük mezarlığın

[39] Yahudilerin bilhassa cenaze törenlerinde ölülerin ruhları için okudukları dua. (ç.n.)

çıkışına yakın çeşmeyi açıp su akıtmışlardı. Son su damlaları. Ölüler susmuştu.

Mokhtar, eski sinemanın kapısını son kez kapatmıştı. Film bobinlerini beyaz metal kutularının içine yerleştirmişti. Kırmızı kadife koltuklar boş ve tozluydu. Satış temsilcisi bir daha Algir'den yeni filmler getirmeyecekti. Değerli çamaşırları, kenarı nakışlı yatak örtülerini, Limoges porselenlerini ve kırılmaz Duralex bardakları sergilemeyecekti. "Kocanızın kaçırılışından beri öyle çok üzüntü yaşandı ki," diye yazıyordu Khadra.

Babamdan hâlâ haber alamamıştı, "kesin haberler yoktu." Reibell'de yaşayan başka insanlar da kaçırıldı, diye yazıyordu diğer bir mektubunda. "Dört bir yana koşturmaktan bıkan" aileler araştırmayı bırakmıştı. Artık Reibell'de hiçbir şey kontrol altında değildi. Polis memurları kukla gibiydi. Kaymakam var mı yok mu belli değildi. Belediye başkanı da, olayların akışına hiçbir şekilde müdahale edemeyen bir soytarıydı. Khadra'nın kızı da silahlı adamlar tarafından tutuklanmıştı. Mücadeleci genç bir kadın. Khadra birkaç isim sayıyordu. Babamın arkadaşlarının isimleri. Tutuklanan, ardından serbest bırakılan adamlar. Mektubu karamsardı. En beterini bekliyordu. Durum daha ne kadar kötü olabilirdi ki? Anneme, Reibell'e gelirken çocukları yanında getirmemesini söylüyordu. Oğlanlar sıkıntı yaratabilirdi. "Çocuklar, ağızlarından çıkanın nereye varacağını bilmez," diye yazıyordu. Gevezelikler tehlikeliydi. Gevezelikler ve öfke. Öfke ve isyan.

Gezintiler esnasında çevreme toplanan köy çocuklarını kovalayan Khadra'nın güçlü sesi hâlâ kulaklarımda. Çocuklar, üzerimdeki giysilerin kumaşıyla oynardı. Elbisemin eteklerini

havalandırırlardı. Arkamı döner dönmez, atkuyruğu şeklinde toplanmış saçlarımın buklelerini çekiştirirlerdi. Ve sonra kahkahalar atarak kaçarlardı. Oyundu bu. Ağabeylerim de o çocukların arasındaydı. Birlikte karma okula gidiyorlardı. Khadra'ya yakalanmamak için saklanırlardı. Khadra bağırırdı: "Babanız ne yapacak göreceksiniz! Sizi dövecek!" Babamın öfkelerini bilirdi. Babamın, büyük çocuklarına sert davrandığını duymuştum. Onlara sevgisini göstermeyi bilmediğini. Bana farklı davrandığını. Benimleyken başka bir adam olduğunu. Başka türlü bir baba. Bir çocuğa her el kaldırılışında sırtım ürperir. O zamanlar ne hissettiğimi tam olarak bilmiyordum. Ben de gülüyordum. Onlar gibi olmak için. Ama hemen ardından utanca kapılır ağlardım.

Annemin yeşil karton valizi kapattığı, evin giriş kapısında asılı bakır levhayı söktüğü günden beri Reibell'e dönmemiştik. Siyah mürekkeple babamın isminin yazılı olduğu levhayı söktüğü günden beri. O gün Büyük Sokak'tan geçmiştik. Sokak sakinlerinin üzgün ve yorgun bakışları altında. Bir patlama sesi hatırlıyorum. Bir silah sesi yankılanmıştı. Bir adam kendini öldürmüştü. Veya belki de öldürülmüş müydü? Köyün kunduracısıydı. Annem tek kelime etmemişti. Beni Khadra'nın kocasının siyah arabasının içine itmişti. Silah sesi, karma komünün meçhul asker heykeli karşısındaki duvarlarında uzun süre yankılanmıştı. Fransa için ölen asker. Bağımsız Cezayir için ölen.

Khadra mektuplarında katliamlarla ilgili hiçbir şey anlatmıyordu. Cesetlerle. Kanla. Ölüler anıtının önünden geçerken şahit olduğu dehşet verici görüntüyle ilgili hiçbir şey. Oradan geçerken arkasına dönmemişti. İdamları izleyen panikten hiç bahsetmiyordu. Karma komün mahzenlerinin derinliklerinde inşa edilen

zindanlarla ilgili hiçbir şey anlatmıyordu. Erkeklerle kadınların katledildiğini nasıl söylerdi arkadaşına? Cesetlerinin bulunamadığını. Zohra'nın ailesinin köyden kaçtığını. Zohra'nın annesi, kamyonet kasasının arkasından sarkan sağ ayak bileğindeki doğum lekesinden tanımıştı kızını. Zohra, ablamın arkadaşıydı. İkisinin kemik oynamasını seyrederdim. Çevik el hareketlerini takip edebilmek için bakışlarımı elimden geldiğince hızlı kaldırarak. Büyüdüğüm zaman, kemikleri Zohra kadar yukarılara fırlatacağımı söylerdim kendi kendime. Ta gökyüzüne kadar. Khadra, Reibell kadınlarının ve erkeklerinin bakışlarına yerleşen dehşetle ilgili hiçbir şey anlatmıyordu. Köy sakinleri özgürdü özgür olmasına fakat hayat anahtarlarını kaybetmişlerdi. Yağmalanan, yakılan evlerinin anahtarlarını. Kadınlar alıkonmuş, tecavüz edilmiş, ergenlik çağındaki kızlar zorla evlendirilmişti.

Tavsiyelerini ciddiye alması, köye dönmemesi için yalvarıyordu anneme. Annem Reibell'e bir kere daha dönmeye mi niyetliydi yoksa? Mokhtar, mülklerin envanterinin çıkarılacağı gün orada olmasını söylemişti mektubunda. Araştırma komisyonunun geleceği gün. Ama Algir'e yaptığı ziyarette bu fikirden caymıştı. Yolculuk gerçekleşmeyecekti. Komisyon köye gelmeyecekti. Başka bir yolculuk da olmayacaktı. Annem, babamın kalan son işlerini halletmek üzere Reibell'e dönmeyecekti. Acaba tereddüt etmiş miydi? Tehditleri göz ardı etmek isteyerek.

Khadra'nın kocası bizi almak için Algir'e gelmişti. Reibell'deki tek taksi şoförüydü. Siyah bir arabası vardı. Eski, çok eski, devasa bir araba. Babamın ilk arabası da onunki gibi simsiyah, önden çekişli bir arabaymış. O zamanlarda ben henüz doğmamıştım. Sonra arka tarafında kocaman kanatları olan kırmızı bir Chambord

arabası olmuştu. Babam güzel arabaları severdi. Beyaz tavanlı siyah DS'si onunla kaybolmuştu. O arabanın ismini "déesse"[40] diye yazardım. Reibell yolu üzerinde o arabanın önünde bir fotoğraf çektirmiştik. Fotoğrafta arabanın plakası okunuyor. Annem kaputa yaslanmış. İpek bir fular ve güneş gözlükleri takmış. Fularının altından bir saç buklesi fırlamış. Şık. Koyu kahverengi deri düğmeli, deve tüyü renginde yünlü paltosuyla. Önden fermuarlı süet potinleriyle uyumlu paltosu. Genç, güzel. Havalı. Babamın, ona en yakışan giysileri giymesini istediğini sık sık söylerdi. Babamın ona yazdığı mektuplarda okumuştum bunu. Şöyle yazmıştı: "Üstüne en yakışan ne varsa al!" Algir'deki hiçbir taksi bizi Reibell'e götürmeyi kabul etmemişti. Khadra, siyah arabaya kadar bizimle gelmişti. Silahlı adamın silahının namlusunun, annemin şakağına dayandığını görmüştü. Yüzündeki belli belirsiz kasılmayı. Arabanın içine girene dek. Kaçırılmanın ertesi günüydü. Bir gün önce silahlı adamlar tüm arabalara el koymuştu. Babamın déesse'sini bile ödünç almışlardı. Arabasını geri almaya gittiğinde adamlara direndiği söyleniyordu. Arabasını ona geri vereceklerine söz vermişlerdi. Söz ağızdan bir kez çıkar.

Boukhari yolu Ulusal Kurtuluş Ordusu tarafından kontrol edilen bir bariyerle kapatılmıştı. Khadra'nın kocası artık işsizdi. Kızları tutuklandığından beri korkuyorlardı. Onun nerede hapsedildiğini bilmiyorlardı. Khadra hâlâ eskisi kadar güçlüydü fakat huzursuzluğu anlaşılıyordu. "Her şey öylesine karışık ki artık hiçbir şey anlayamıyoruz," yazıyordu. Gönderdiği her mektupta Reibell'deki insanlardan haberler veriyordu. Kalanlardan ve gidenlerden. Annemin iyi tanıdığı insanlardan. Öğretmenin

[40] Fransızca'da "DS" kısaltmasıyla "tanrıça" anlamına gelen "déesse" kelimesi aynı şekilde telaffuz edilir. (ç.n.)

ailesinden. Kızları, ablamın Fransız arkadaşıydı. Reibell'deki tek Fransız arkadaşı. Okumayı da o arkadaşından ötürü istemişti. Çelişkili bir istek. Belki de aile ortamından dolayı. Ya da savaştan. Hiç kuşkusuz her iki nedenden ötürü. Khadra, öğretmenin köyden ayrılmak istemediğini yazıyordu. Çocuklara ders vermek için orada kalmayı seçmişti. Fransa Konsolosu, onu ve ailesini aldırmak için askeri bir konvoy göndermişti. Alelacele gitmişlerdi. Üzerinde hâlâ öğretmen önlüğü vardı. Khadra onları geçerken görmüştü. Öğretmenin kocası memurdu. Su İdaresi'nde. Çöl kabilelerindeki radyestezistlerin[41] yerini mühendisler almıştı. Chellala kaynağı bu topraklardan geçiyordu. Yüksek Yaylalar'daki çobanlar, öteden beri keçilerine buradan su içiriyordu. Su hiç kimseye ait değildi. Öğretmen üç çocuğuyla yürüyordu. Ablamın arkadaşı ve onun ikiz erkek kardeşleriyle birlikte. Başları eğik, ayakkabılarına bakarak ilerliyorlardı. Üstleri başları toz içindeydi. Köyde kimsenin eğlenecek hali yoktu. Yine de utanıyorlardı. Khadra, insanların bakışlarındaki utancı okuyabiliyordu. İnsanların derilerinin renginden kaynaklanmıyordu aşağılanma. Ablamın arkadaşının üzerinde çiçekli bir elbise vardı. Teni beyazdı. Yüzü her zamankinden solgundu. Annem bu genç kızın sıradan olduğunu söylerdi. Ablamın ten rengi koyuydu. Kalın ve parlak siyah saçlarla çevrelenmiş ifadeli bir çehre. Annem, Fransız arkadaşı gibi sarışın ve beyaz tenli olmadığına üzülen ablamı, çekici olduğunu söyleyerek teselli ederdi. "Çekici" sözünün anlamını bilmiyordum. Acaba içinden geçenleri yüksek sesle dile getiriyor olabilir miydi? Başkalarının söylemediği şeyleri?

Şu cümleyi yeniden okudum: "İsrailoğulları da yanlarında tek bir valizle köyden ayrıldı, başka hiçbir şey götürmedi." Khadra'nın

[41] Çubuklar vasıtasıyla yeraltı sularının yerini ve derinliğini tespit eden kişi. (ç.n.)

sözcükleri seçilmişti. Hassasiyetleri gözetirdi. Kabilesinin insanları nefretin ne olduğunu öğrenmişti. Bne Yehud olan soyadlarından ötürü. Çölde kaybolmuş bir Yahudi kabilesi. Ve bir de kara derilerinden ötürü.

Çöl damarlarını derinleştiren kan vadileri vardı satır aralarında. Kadın hikâyeleri, kaleminin mürekkebinde gizleniyordu. Arşivlere girmemiş tanıklıklar. Gözleri kör eden güneş ışınlarından uzakta. Sessiz ıstıraplarının, çalınan karınlarının, örtülmüş çehrelerinin, susturulmuş dudaklarının hikâyeleri. Bedenlerinin, memelerinin, karınlarının, evlerin serin avlularında fısıldaşarak anlattıkları hazların ve acıların hikâyeleri.

Mağribi kadınlar gülüyordu, altın dişleri görünüyordu. Altın ve gümüş telkâri bileziklerini şıngırdatıyorlardı. Berberi bileziklerin şıngırtıları kollarının her hareketine eşlik ediyordu. Bedenlerinin seslerinde, seslerinin tonlarında, danslarının deviniminde kayboluyordum. Eteklerinin gizlediği hazineler ağızlarının içinde sergileniyordu. Ardına kadar açık cinsel organlar, açık memeler, ayrık oyluklar, geniş kalçalar. Hazza, analık mahremiyetine gömülmeye yapılan bir davet. Kocaman ağızları gençliğin üstünlüklerini sergiliyordu. Yan yana dizili pırıl pırıl porselen boncukların yerini yıllar içinde altın parçaları alıyor, sonunda ağızlar, değerli metallerden ibaret korkunç çenelere dönüşüyordu. En kötüsü de en yaşlıların, en düşkünlerin kahkahalarıydı. Dişsiz ağızlarında simsiyah devasa delikler. Ağızlarının dipsiz uçurumlarına gömülür, dehşete kapılırdım. Mavimtırak yansımalı sürmelerinin gerisinden korkunç bir karalıkla pırıldardı gözleri. Bakışları yalvarışı andırırdı. Bembeyaz, küçük kız bedenimi soyarlardı. Bana azıcık kendinden ver, der gibiydi alaycı bakışları. Bana seslenen, beni

tutsak eden, arzunun ve utancın lezzetiyle yükselen o huzursuz edici sesleri hâlâ kulaklarımda. Burnumda toprak fırının *üzerindeki yakıcı taşların baş ağrıtan kokuları.*

Kadın kahkahalarının korosu ebediyete dek yankılanıyor. Zamanın ve savaş gümbürtülerinin sınırları ötesine dek. Çocuğun, beyaz ve hafif bedeni yığılıyor. Mağribi evindeki gölgelik avlunun soğuk karoları üzerine.

Zohra'nın evinin serin avlusunun kapıları açılmıştı bana. Kadınlar ve çocuklar incir ağacının gölgesinde bağırıp çağırıyor, gülüyordu. Kırmızı toprak güvecin etrafındaki dairenin içinde oturuyordum. Dumanı tüten irmiğe gömdükleri ellerini takip ediyordu bakışlarım. Hâlâ sıcak olan kuskusu, kürek gibi geniş elleriyle avuçlayıp yiyorlardı. Parmakları tepsinin içinde daireler çiziyor, kuğu gagaları gibi bükülüyordu. Eklemli vinçler, irmik dolu küçük kancalar taşıyordu ağızlara. Kimisi, tek bir irmik taneciğini bile düşürmeden, hızlı hareketlerle irmik topakları yapıyordu. İrmik lezzetliydi, sıcaktı, yumuşaktı. Dolgun vücutlu kadınların arasında oturuyordum. Mağribi evlerine girilmezdi. "Herkesin evi kendine," demişti annem. Ufacık bir kızdım, avlunun ortasındaki kırmızı toprak güveçten yüksek değildi boyum. Güvecin içine sığabilirdim. Beni çiğ çiğ yiyebilirlerdi. Kadınlar gülüyordu. Beni kucağına almak isteyen her kadına kollarımı uzatıyordum. Annemin haykırışı avludaki tatlı sıcaklığı dağıttı. Karnım doymuştu, küpten içtiğim fermente peynir altı suyuyla midemi doldurmuştum. Ağzım sıcak irmikle doluydu. O an sonsuza dek uzadı. Annem hiçbir şey söylemiyor, ağzından tek kelime çıkmıyordu. Yeniden çocuk doğurduğu için gururluydu. Oradaki genç kadınlarla hâlâ aşık atabiliyordu. Bakışlarından artık huzursuz

olmadığı ablamla. Ablam, on altı yaşının güzelliği ve kibri ile ona baktı. Beni arkadaşı Zohra'nın evinin avlusuna ablam getirmişti. Annem, avcı kuşlar gibi güçlü koluyla beni kaldırdı. Arkasından yalvaran kadınlara aldırmadı. "Ya benté, *bırak yesin, kötü bir şey yapmıyor ki!" Onlara Arapça bir iki kelime söyledi. Tavizsiz. Aynı dili konuşuyorlardı. Annem otoritesini korumayı bilirdi. Ödün vermemeyi. Ne Fransa Fransızlarının ne Mzab Yahudilerinin ne de Yüksek Yaylalar'dan Mağribilerin arasına karışırdı. Annem uzun boyluydu, dev gibiydi, öylesine uzun boyluydu ki, beyaz mermerden bir heykeli andırıyordu. Bir kahraman heykelini. Yunan tanrıçası heykelini. Bereketli, açık oyluklarıyla bağdaş kurup oturmuş kadınların arasında, Mağribi evindeki avluda dimdik dikiliyordu. Öğlen olmak üzereydi. Beni koltuğunun altına sıkıştırarak götürdü. Hem güzel hem de öfkeliydi. Ben onun çocuğuydum. Kurşun gibi ağır güneşin altında beni eve götürdü. Avludaki kadınların kahkahaları durdu. Daha sonra yeniden başlayacaktı. Ağzımın içinde peynir altı suyunun tadı kalmıştı, zevk ve korku karışımıyla. Kalan kırıntılarla akıp gidiyor hayat mutluluğu. Deri tulumların içinde muhafaza edilen acı tereyağın ekşiliğini bırakıyor ağzımda. Kabile çobanlarının cuma günleri Arap pazarında sattığı tereyağın.*

Khadra'nın sözcüklerinde hüzün vardı. Hüzün ve merhamet. "Sağlığınızı düşünün, kendinize iyi bakın. Babası yanında olmayan ve annesini kaybedecek olursa büyük acılar çekecek küçük, çok küçük kızınızı düşünün. Sabırlı olun sevgili kız kardeşim, dua edin! Tanrı sizi dinleyecektir, buna eminim." Annemi Tanrı'ya emanet ediyordu. Arkadaşına verebileceği başka hiçbir hediyesi yoktu. Dualardan ve bir öpücüğün tatlılığından başka hiçbir şey.

Kaos sökün etmişti hayatına. Ölümü yazıyordu. Kargaşayı. Güvensizliği. Ortalıkta dolaşan söylentileri. Anneme yalan söylemeye niyeti yoktu. Ümide yer bırakmıyordu.

Annem, Khadra'nın son sözlerini hafızasının derinliklerinde muhafaza etmişti. Kelimelerle ifade edilemeyen, karanlıklara gömülü bir hafıza. Bu hafızanın tek izi mektuplardı. Silinemeyen bir iz. Satırlar arasında gizlenen hakikati savuşturmak istemişti. Tek yaşam sebebini yok etmemek için. Khadra'nın ismi, geride kalan her şeyle birlikte yok olmuştu. Annemi Reibell'e bağlayan her şeyle birlikte silinip gitmişti. Paylaşılan zevkler, mütevazı mutluluklar. Gündelik şeyler. Sokakların hüzünlü güzelliği. Güneşin ve rüzgârın taşıdığı yabani çiçeklerin kokusu. Aynı koku, yazın, kurak topraklar ve çorak fundalıklarla kaplı Provence tepelerinde derime siniyor. Annem, köyün ismini hafızasından silmeye çalışmıştı. O ismi söylemeyi reddedecek derecede. Çünkü tüm köy ihanet etmişti ona. Çünkü tüm köy başka türlü yapamazdı. Talihsizliği göz ardı etmek ve yola ısrarla devam etmek için. Yalnız başına devam etmek. Şimdi artık hiç kimse yoktu yanında. Kaçırma olayından sonra Reibell'in kapılarını kapatmıştı. Önceki hayatı var olmayı bırakmıştı. İsimlerle birlikte kaybolmuştu. Sonsuza dek. Kısaca, hayat kaybolmuştu.

Babam, Cezayir'in kendi kaderini tayini konusunda yapılan ikinci referandumun ertesi günü kaçırılmıştı. Memleket çocuğu, oy vermek için doğduğu köye dönmüştü. Basit bir oy pusulası. Her şey altüst olmadan önce. Bir kâğıt parçası. Fransızca ve Arapça olarak yazılmış. Karşılıklı iki lisan. Birbirleriyle anlaşmayı beceremeyen.

KENDİ KADERİNİ TAYİN REFERANDUMU
1 TEMMUZ 1962
Cezayir'in, 19 Mart 1962 açıklamalarıyla
belirlenmiş şartlar içinde,
Fransa ile işbirliği içinde bağımsız bir ülkeye dönüşmesini
istiyor musunuz?

Babam ülkesinin bağımsızlığını mı seçmişti? Bunun son seyahati, oraya son gidişi olduğundan kuşkulanıyor muydu? Geri dönüşü olmayan bir yolculuk olduğundan. Kesin, son, tehlikeli bir eylem olduğundan.

4 Temmuz 1962 tarihli *Resmi Gazete*'nin, 6483. sayfasında bağımsızlık kararnamesi yayımlanmıştı. Babamın kaçırılmasından iki gün sonra.

Annem, gözlerinin önünde alevlenen Tarihin hudutlarında tek başına savaşa girişmişti. Kararlıydı. Babamı bulmak için sonuna kadar gitmeye azmetmişti. Mücadelenin sonu koca bir hiç olsa da. Eğitiminden ve mizacından ötürü iddiasız bir kadın olmasına rağmen, güçlülerin dünyasına tek başına meydan okuyordu. Bunlar ağızlarında gümüş kaşıkla doğup Fransa'dan gelen, dünyanın bu erişilmez topraklarına hükmetme hülyalarını kaybetmiş erkeklerdi. Büyükelçilerdi, bakanlardı, konsoloslardı. Cezayirliler ve Fransızlar arasında bir barış antlaşması imzalamışlardı. Ve hayal bile edemedikleri bir dizi mücadelenin içinde bulmuşlardı kendilerini. Cezayir Savaşı'na savaş diyemedikleri gibi. "Olaylar" sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdi. Cezayirlilerin ıstıraplarını ve küçümsendiklerini görmek istemedikleri gibi. Fransızların Cezayir'den göç ettiğini görmek istemedikleri gibi. Fransız ordusu için çalışan Müslüman askerlerin, Harkiler'in terk edildiğini görmek istemedikleri gibi. Fransa'dan artakalan ne varsa silip süpüren uzlaşmaz bir kudrete bırakıyorlardı meydanı. Önceki hayata direnen ne varsa yok eden bir kudrete. Ülke sakinleri arasında mevcut birkaç barış ve anlaşma alanını yok eden. Ortak mücadeleleri yok eden. Dinlerin ve ideolojilerin ötesindeki ortak mücadeleleri. Khadra'nın dostluğu çare değildi. Saad'ın dostluğu da. Fransız memurlar, gücün bir taraftan diğerine geçmesine engel olamıyorlardı. Anarşik, katı bir taşkınlıktı. Önceden kestirilemeyen. Hiç kimse o taşkınlıkları bastıracağını iddia edemiyordu.

Savaş, bağımsızlığa rağmen kılık değiştirmeye devam ediyordu. Hâlâ isimsiz şekilde. Zalimliklerini gizlemeye devam ediyordu. Ölüleri. Kaybolanları. Cezayir Savaşı'nı kaybetmişti Fransa. Diplomatlar barış sağlamayı başaramamıştı. Savaş devam ediyorsa, Araplar kendi aralarında birbirlerini öldürüyorsa bu artık onların meselesi değildi. Çok önemsiz bir bedeldi. Ne erkeklerin ne de kadınların önemi vardı gözlerinde. Ne yüzlerin ne de isimlerin. Fransız memurlarla bu yerin sakinleri arasındaki engel asla ortadan kalkmamıştı.

Cumhuriyet memurları Fransa'ya geri gönderildi. *Bachaga*'lar, kadılar, Müslüman memurlar, yeni iktidar tarafından hain olarak görülüyordu. Göçebe bölüklerdeki yerli askerlerle Harkiler'e gelince, bağımsızlığa kavuşmuş ülkelerinde onlara yer yoktu artık. Fransızlarla yan yana savaş verdikleri Ulusal Kurtuluş Ordusu adamları onlara düşmandı.

Fransa Büyükelçiliği diplomatları, Fransa'ya bu derece yakın ama böylesine uzak olan bu ülkede görevlerinin başına gelirken ne umuyordu? Onların gözünde bu ülkenin sakinleri hâlâ yerli, yerel halk, Müslümandı. Tıpkı Yahudilerde, İsrailoğullarında, kara ayaklarda, Maltalılarda, İspanyollarda olduğu gibi. Karşılarında nasıl çehreler görüyorlardı? Görüştükleri erkeklerin ve kadınların çehreleri var mıydı onlar için? İsimleri? Ya da bakışları? Onlardan biriyle hiç mi göz göze gelmemişlerdi? Bir tarih kitabının veya bir kartpostal koleksiyonu albümündeki renkli kartpostalların haricinde. Sömürgelerdeki hayata dair egzotik fotoğraflar. Ressamlara ve şairlere esin kaynağı olmuş kadınların bakışlarının derinliklerindeki hüzün: "Yerli tipi: Mzab Yahudisi", "Güney Cezayir kadını", "Evlerinde yerli kadınlar", "Ouled

Naïl'ler." "Sahneler ve tipler - Göçebe kampları", "Yerli sipahiler", "Cezayir Yahudileri."

Diplomatlar, Fransa Fransızlarını korumak için oradaydı. İçlerinde, bu topraklara körü körüne bağlılıkları nedeniyle, adalet ve kardeşlik ideallerinden ötürü Cezayir'de kalmayı tercih edenleri korumak için. Şiddete inanmayanları korumak için. Çılgınlıklarından ve aksanlarından vazgeçmeyenleri korumak için. Ülkelerini terk etmeyi, hayatlarından, ölülerinden, kaybolan sevdiklerinden kopmayı reddedenleri korumak için.

Diplomatlar kançılaryaların, protokollerin, diplomatik valizlerin gerisinde gizleniyordu. Kimileri, nefret çırpınışlarına direnen bu ülkenin güzelliğine tutulmuştu. Bir gizemi çözdüğüne dair kaçamak bir his. Gerçeği bir kenarından kavradığına dair. Fertlerini kaybeden bir ailenin kederine, bir kadının tutkusuna duygulanıyorlardı. Havada süzülen ölüm ve ölmek istemeyen hayat. Yüreklerine sirayet etmesine izin veriyorlardı ümidin.

Arşivlerde annemin mektuplarını görünce, hiç tanımadığım bambaşka bir kadınla karşılaştım. Ama o yine de annemdi. Güçlü ve mücadeleci. Büyükelçilik diplomatlarına, içtenlikle, kararlılıkla, ısrarla sesleniyordu. Hayatını rayından çıkaran kaderi kabul etmek istemeden. Darmadağınık olmuş bir kader. Annemin dünyasını yok eden. Büyük trajedilere yaraşır bir dille yazıyordu. Yüreğiyle. Aşkının tutkusuyla. Yaralı mektuplardı mektupları. En güzel el yazısıyla, incecik, kimi zaman yorgunluğun ağırlığı altında yan yatmış harflerle yazdığı mektuplar. Şiddetli bir yağmurun ardından dümdüz olan bir keten tarlası gibi. Önemli bir noktayı vurgulamak istediğinde el yazısı kuvvetle doğruluyordu.

İsyanını vurgulamak istediğinde, harflerin taşkın dalgalarına kaptırıyordu kendini. Haykırışını vurgulamak istediğinde. Mektuplarını, sanki bir mahkeme salonunda davasını tek başına savunurcasına yazdığını hayal ettim. Duvarları meşe kaplı bir amfi tiyatroda yüksek bir rahlenin önünde dikilircesine. Sesi kısılana dek. Adaleti ve hakikati talep ediyordu. Hakikati ve adaleti. Seçkin bir dinleyici kitlesi karşısında. Bakan, müsteşar, konsoloslar, büyükelçi, siyasi işler ve enformasyon müdürü, kriptocu. Hepsi orada, karşısındaydı.

Diplomatlar, annemin mektuplarına ölçülü bir dille cevap vermişti. Nezaketle. Görgü kurallarıyla. Üstü kapalı bir samimiyetle. Yapmacıklı ağırbaşlılık taşıyan bir üslupta. O belirsizliğin ve kargaşanın içinde, insani ve protokoler çerçeveyi muhafaza ediyorlardı. Yalansız. Ve hakikatsiz. Kesinliksiz. Babamın öldüğü haberini geciktiriyorlardı.

Aldığı her yanıtı yeşil kasanın içinde muhafaza etmişti. Her bir cümleyi defalarca, kelime kelime okumuştu, bir anlam, bir ayrıntı bulmak için. Bir nebze gerçeklik ışığı. Bir hayat ışığı. Diplomatların mektuplarını kaç kez okumuştu? Yalnız başına. Tek kelime etmeden. Mektuplarına gelen her cevabı, bu konuda hiçbir şey anlatmadan okumuştu. Hiç kimseye. Benimle bu konuda niçin hiç konuşmamıştı?

Diplomatların ne ses tonlarını ne de bakışlarını biliyordu. Çehrelerini görmüyordu. Güçsüzlüklerini fark etmiş miydi? Onlar Fransa'nın sesiydi. Kalan tek ses. Fransa Cezayiri'nin birçok memuru, hayatını kurtarmak için kaçmıştı. Cezayir meseleleriyle ilgilenmeyi diplomatlara bırakmışlardı. Geride kalanlarla

ilgilenmeyi. Çölün ve Yüksek Yaylalar'ın sınırlarına kadar. Devletin hudutlarına kadar. Düzenle ilgilenmeyi. Değişen çağla ilgilenmeyi. Annem, diplomatların görev tanımlarına yeni bir görev ekliyordu. İmkânsızın daima gerçekleşebileceğine inanmak.

Dışişleri bakanlığının gönderdiği her arşiv belgesine göz gezdirdim. Yeşil metal kasada gizli mektupların eşlerini buldum. Onları tarih sırasına göre dizdim. Babamın kaçırılması, Cezayir'deki araştırmalar, Fransa'ya gidiş, Marsilya'ya varış.

12 Eylül 1962'de Cezayir İşleri Müsteşarı, babamın kaybolmasıyla ilgili araştırmaların başladığını haber veriyordu anneme. Endişelerini anladığını söylüyordu. Annemin mektubuna verilen tek, kısacık bir yanıt. Müsteşar aynı gün Fransa'nın Algir Büyükelçiliği'ne bir telgraf göndermişti. Büyükelçiliğin Siyasi İşler ve Enformasyon Müdürüne. Kriptolu olarak. Ertesi gün, büyükelçi ona Reibell'de sahada yürütülen soruşturmaların sonucunu göndermişti. Yine kriptolu olarak. Telgrafın alt sol kısmında günü ve tam saati yazıyordu: 13-9-62/23.30. 639 sayı ile. Üst solda, "kripto çözümü" yazıyordu. Üst sağda büyük harflerle "GİZLİ" ibaresi bulunuyordu. Metinde "kaybolma" ve "kaçırılma" kelimeleri vardı. Sorguya çekilen "yerel unsurlar" aklanmıştı. Görgü tanıklarının isimlerinin bulunduğu alan siyah mürekkeple kapatılmıştı. Suçluların isimlerinin bulunduğu alan. Yerel bilgilere göre, "ilgili" "katledilmiş olabilir"di. "İlgili" babamdı. Telgrafta, "bilgi kaynaklarının hassasiyetinden ötürü" bu bilgilerin aileye iletilmemesi gerektiği belirtiliyordu.

Kaçırılmasından iki ay sonra babamın kaderi mühürlenmişti. Ölümün ve gizliliğin çifte mührüyle. Olasılıklı kipte kaleme

alınmış bir ölüm. Annem bu telgrafın varlığından haberdar olmamıştı. Gizli kalan bir dizi belgenin ilkiydi bu. Babamın ölümü kriptolu mesajlarda açık açık yazıyordu. Kriptolanan belgelerde. Kriptografide "şifre", "anahtar"dır. Arşivlere, resmi sözcüklerin içine sokulan sırların anahtarları nasıl deşifre edilir? Kapalı sırlar nasıl çözülür? Nasıl kaldırılır artık var olmayan bir dünyaya vurulmuş mühürler? Babamın kesin şekilde terk edilişine.

Fransa Büyükelçisi, annemin taleplerini görmezden geliyordu. Diplomatik bir suskunluğa mecburdu. Ekselansları büyükelçi, bir şansölyeydi. Şansölye giysilerini taşıyordu. Madalyalarını, armalarını. Cumhuriyet amblemlerini. Bunlar ona, kendisini ulaşılmaz kılan bir eda ve güç kazandırıyordu. Protokol engellerinin arkasına saklanıyordu. El Biar semtinde şık bir villaya kapanmıştı. Yabani zeytinler ve keçiboynuzu ağaçlarının ortasında bir villaya. Yükseklerde, Algir koyuna hâkim, bembeyaz bir ev. Burma sütunlu eski bir şato. Osmanlı imparatorluğunun önemli bir mekânı. Fransa'nın önemli bir mekânı. Algir artık Fransa'nın bir departmanı değildi. Bağımsız fakat örselenmiş bir ülkenin başkentiydi. Parçalanmış bir ülkenin. Demokrasi süreci hızlanmıştı. Hazırlıksız şekilde. Müslümanlar oy hakkı kazanmıştı. Tek bir oyla. Birkaç ay içinde birbiri ardına yapılan referandumlarla Cezayirli olmuşlardı. Büyükelçi bağımsız bir ülkeye atanmıştı. Güven mektuplarını birinci Cezayir Cumhurbaşkanına sunmakla yükümlüydü. Şansölye mühürdardı. Mühürleyen. Ebediyete kadar kapatan. Misyonu, Fransa Cezayiri'nin kapılarını kapatmaktı. Başka bir savaşın ortasında. Artık misyonunun parçası olmayan bir savaşın. Onun meselesi olmayan. Öfkeli. İntikamcı. Sarsıntılar öncesinde nefesini tutan. El Biar semtindeki Zeytinlik Villası'nın eşiğinden içeri adım atmayan. Aşılamaz engellerle

korunan bir savaşın. Kapılarını, kaybolmuş bir adamın karısına açmaktan daha önemli işleri vardı büyükelçinin.

Annemle El Biar'a gittim. Beyaz bir evin etrafı iki sıra dikenli telle çevrilmişti. Askerler içeri girişi yasaklamıştı. Annem El Biar ismini, sesinde hayranlıkla söylüyordu. En küçük erkek kardeşinin villası hemen büyükelçilik binasının yanındaydı. Fransa rezidansının. Dayım son derece yumuşak bir adamdı. O ve yengem hayatı seviyordu. Yer edinmenin önemli olduğu burjuva bir dünyada yaşamayı. Önemli insanların arasında. Köydeki hayatlarını geride bırakmışlardı. Boukhari'den ayrılıp Algir'e taşınmışlardı. Yengem Algir'deki büyük postaneye terfi olmuştu. Annem onunla gurur duyuyordu. Yaşıtları arasında liseden mezun tek kadın yengemdi. Dayım, haftanın bir kısmını köyde geçiriyordu. Boukhari'nin girişindeki benzin istasyonuyla ilgileniyordu. Köy bandosunda saksofon çalıyordu. Bu, Algir'e gitmesinden önceydi. Tüm bunlar eski dünyanın parçasıydı. Önemli biri olmak için bırakmak mecburiyetinde kaldığı bir dünyanın. Karısının gözünde önemli biri olmak için bırakmak mecburiyetinde kaldığı. Boukhari'de, dedemle ninemin evlerinin çok yakınlarındaki küçük daireden ayrılacak derecede seviyordu demek ki yengemi. Müzik çardağından ve çocukluk arkadaşlarından uzaklaşıyordu. Algir tepelerindeki villaya yerleşmek için. Şık El Biar semtindeki villaya. "El Biar" Arapçada "kuyu" anlamına geliyor. Büyülü bir kelime. Sırları saklamak için önem kazanan bir lisanda.

Dayım, kaçırma olayından kısa süre önce Algir'den ayrılmıştı. Bağımsızlıktan birkaç ay önce. Karanlık bir hikâye. Tam vaktinde kaçınılan bir suikast. Salonundaki masanın ikili tablası altında gizlenen bir silah. Gece vakti evden ayrılış. O, yengem,

iki çocukları. Cezayirli bir arkadaşının koruması altında. Suikastla ilgili olarak bir gün önce ihtar edilmişti. Bu, uzun bir dizi ayrılışın ilkiydi. Gemiyle Algir Limanı'ndan ayrılıp Marsilya Limanı'na gitmişlerdi. Joliette Limanı'ndan Le Corbusier Sitesi'ne. Ailemin diğer fertlerinin gidişlerini hatırlamıyorum. Algir bir gün içinde boşalmıştı. Hiç kimse konuşmuyordu. Kız kardeşim de kaybolmuştu. Paris'te yaşadığını duymuştum. ORTF'de[42] *çalışıyordu. Ekranda yüzünü görmeye uğraşıyordum. Kadın spikerin bakışlarının gerisinde. Onun da anneminki gibi derin bakışları vardı. Ve dergilerdeki gibi saçları. Soru sormuyordum. Büyük ağabeyim, ablamdan kısa süre sonra Cezayir'i terk etmişti. Gösterilerden, Marne Bulvarı'ndaki apartmanın duvarlarına yazılan yazılardan ötürü. Algir'deki Yahudi lisesi kapandığı için. Ardından kaçırılma haberi gelmişti. Araştırmalar. Bir kış akşamı Marsilya Havalimanı'na indik. Dayımın evine gittik. Radieuse Sitesi'nin yedinci katındaki daireye. Beton balkondan denizi seçiyordum. Balkon parmaklıklarının tepesinden aşağı bakarken yükseklik korkusunun ne olduğunu ilk defa anladım. Düşme korkusunun. Sonu gelmeyen bir düşme. Bulutların üzerinde süzülme. Dayım, Cezayir'den mümkün olduğunca uzak bir hayat kurmaya çalışıyordu. Modern dünyaya girmek için eski dünyadan kurtulabileceğini kanıtlamaya. Fransa'da, Fransa Fransızı olarak. Bakır tepsiler ve anason şırası olmadan. Giriş kapısındaki atkı taşında ayırt edici bir işaret olmadan. Yengemin Yahudi işi olarak adlandırdığı hiçbir eşyaya sahip olmadan. Radieuse Sitesi'nin içindeki dünya karanlık ve kapalıydı. Kapılardaki ve teraslardaki canlı renkler, ışığı yansıtacağı yerde gizliyordu. Yalnızca siyah renk görüyordum. Kapılardaki ve duvar çizgilerindeki elma yeşillerine, limon sarılarına, canlı*

[42] Office de Radiodiffusion-Télévision Française: Fransız Radyo-Televizyon Ofisi. (ç.n.)

turunculara ve gök mavilerine aldırmıyordum. Beton sütunlar müstahkem bir kale hissi yaratıyordu. Dış dünyadan korunaklı. Ve ailevi felaketlerden. Savaş burada sona erecekti. Yengem hiçbir acıma belirtisi göstermedi. Yelkenleri indirmeye mecbur etti beni. Algir'den ayrıldıktan sonra içine düştüğüm donukluktan çekip çıkardı, tıpkı haber vermeden bir anda çekiliveren bir yara bandı gibi. Cezayir'den uzaktaki bu ilk alışılmadık aşama kurtarıcım oldu. Yine de, bulunduğum yerde olmadığım hissi arada bir geri geliyordu. Başka aşamalardan da geçtim, bir o kadar hızlı ve geçici aşamalardan. Başka adreslerden. Başka taşınmalardan. Başka okullardan. "Sınıfının yenisi" küçük kızın hüzünlü başka gülümsemelerinden.

Annem, 30 Ekim 1962'de iki mektup yazmıştı. İlki Blida Konsolosu'na. İkincisi de Mediye Konsolosu'na. Araştırmalarını detaylı şekilde anlatmış, isimler vermişti. Yağmalamalardan da söz etmişti. "Kayıp kişinin" yani babamın fiziksel özelliklerini tasvir etmişti: "Vücudunda belirgin hiçbir işaret yok." Gazetelerde, Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından kaçırılan Avrupalıların, Blida ve Mediye şehirlerindeki toplama kamplarında hapis tutulduğunu okumuştu. Metal yeşil kutuda sakladığı gazete kupürlerini buldum. Zamanda donup kalmış gazete kupürleri. Kâğıtlar, güneşte zamanla sararmış parşömenleri andırıyordu. Öylesine incelmişti ki en ufak dokunuşta dağılıverecek gibi görünüyordu. Fransa'nın Blida Konsolosu, bölgesinde soruşturma açılması talebini reddetmişti. Kaçırılma olayı, onun konsolosluğunun sınırları dışında gerçekleşmişti. Sınırlar dışında, zaman dışında, gerçeklik dışında. Annemin anlattığı olayların yanlış olduğunu düşünüyordu. "Kendi bölgesi içinde herhangi bir Fransız mahkûmun bulunmadığını" söylüyordu. Blida'daki bir toplama kampının varlığına bu

şekilde karşı çıkıyordu. Blida, Algir'den elli kilometre mesafede, Mitidja Yaylası'nda küçük bir şehirdi. Kendi cezaevi ve hastanesi olan bir şehir. Fundalıkları, makilikleri, ormanları ve şelaleleriyle, girilmesi imkânsız bir bölgeydi. Fazlasıyla tehlikeli bir bölge. Konsolos, "vatandaşlarımızın" serbest bırakılmalarının kendi yetkisinde değil, Fransa'nın Algir Büyükelçisi'nin yetkisinde olduğunu belirtiyordu. El Biar'daki rezidansının duvarları arkasında saklanan adamın yetkisinde. Yine de annemin, Reibell'deki evinden çalınan eşyaların listesini gönderebileceğini, bu konuda herhangi bir şey yapıp yapamayacağına bakacağını da ekliyordu.

Mediye'deki Konsolos'a gelince, o, Cezayir'deki mahkûm kamplarıyla ilgili olarak Uluslararası Kızılhaç tarafından bir soruşturma açıldığını bildiriyordu. Babamın fiziksel özelliklerinin verildiği bir arama ilanı çıkarılmıştı.

31 Ekim 1962'de Fransa'nın Djelfa Konsolosu, Fransa'nın Algir Büyükelçisi'ne soruşturmayla ilgili yeni bilgiler iletmişti. Beklediği istihbarat fişi nihayet kendisine ulaşmıştı. Belge, arşivlerde de yer alıyordu. Babamın kaçırılışına dair Reibell sakinlerinden edinilen bilgilerin bulunduğu istihbarat fişi. 6. Vilayet'in yöneticisi olan Reibell Kaymakamı'nın huzurunda konuşmayı reddeden aynı kişilerdi bunlar. Kaçırılma esnasında orada bulunan görgü tanıkları. Babamı iyi tanıyorlardı. Soruşturma yapanlara olup biteni anlatmışlardı. Fakat tanıklık etmeyi ve isimlerini vermeyi kabul etmemişlerdi. Silahlı adamların misillemelerinden korkmuşlardı. Taahhütte bulunmaktan korkmuşlardı. Fransa'nın Djelfa Konsolosu, tanıklık yapmayı reddetmelerinin "mevcut ortamda normal" olduğunu açıklıyordu. Kelimeleri ölçülüydü. Her şeye rağmen, olayların doğruluğu konusunda en ufak kuşkusu

olmadığını belirtiyordu. İlk soruşturma raporu doğrulanıyordu. Babam gerçekten de "kaçırılmış ve öldürülmüştü." Bu şekilde yazıyordu. Yine de hiçbir kanıt yoktu. Soruşturma kanıt olmadan ilerleyemiyordu. Savaş zamanı ne soruşturma yapmak mümkündü ne de gerçekleri ortaya çıkarmak. Araştırmalarını araba üzerine "yoğunlaştırmıştı." Babamın, silahlı adamlar tarafından el konulan "déesse"si üzerine. Beyaz tavanlı siyah DS. Oasis bölgesinde sahte bir plakayla görülmüş olma ihtimali vardı. Seri numarasından yola çıkarak yeni araştırmalar başlatmıştı. Fabrika numarasından. Şasi ve motor numaralarından. Çöl, yeniden önümde belirdi. Kuyu. Kurak bozkırların ortasındaki yol. Araba kapısının aralıklarından içeri giren kum. Çakal çığlıkları. Korku. Algir'deki balkondan gördüğüm rıhtım kamyonunun görüntüsü. Djelfa Konsolosu, Fransa'nın Algir Büyükelçisi'ne yazdığı mektubu bitirmeden önce endişesini belli eden son bir cümle eklemişti. Annemin dolaşan söylentileri duyduğunu biliyordu. Kocasının ölümüne dair söylentileri. "Halihazırdaki" hakikatin anneme nihayet açıklanmasını istiyordu.

Konsolos, mektubun altında Algir'deki dairenin adresini eklemişti. Telefon numarasıyla birlikte. Kaçırılma haberi esnasında zili yankılanan telefonun. Çocuk dudaklarımdan dökülen iki kelimelik cümleyle birlikte yankılanan: "Baba öldü." Gerçek buydu zaten. Çocukların ağzından çıkanlar gerçektir. "Halihazırda" ve daima. Tarihin şiddeti altında gömülü bir gerçek. Şifrelenmiş. Kriptolanmış. Mühürlü bir gerçek. İnanmayabileceğimiz. Söylentilerden ibaret bir gerçek, uyumsuz seslerin bir araya geldiği bir konser, kuşkuya açık. Notasız. Tam olarak müzik sayılmayan. Kanıtsız. Söylentiler. Henüz kelimelerin olmadığı. Lisanın haricinde. Telefon numarası rakam rakam gözlerimin önünde belirdi.

21 Kasım 1962'de, annem, Fransa'nın Djelfa Konsolosu'na yazmıştı. Mektubu, hararetli yazısından anlaşıldığı üzere, aylardır içinde tuttuğu acısını, ümitsizliğini dile getiren bir çığlıktı. Kocasının kaderiyle ilgili üst üste bilgi talep ettiği için özür diliyordu. Konsolostan bildiklerini söylemesini istiyordu. "Onun izini buldular öyle değil mi?" diye soruyordu. Çok büyük bir şey değildi istediği, halfaotu tarlalarının ortasındaki patikada basit bir izdi. Bir işaret. Bir belirti. Babamın hâlâ hayatta olduğuna dair bir kanıt.

Fransa'nın Djelfa Konsolosu işin peşini bırakmamıştı. Yüzünü bile görmediği bu kadın onu duygulandırmıştı. Sözcüklerinin kudretiyle. Erkeğine duyduğu aşkla. Kararlılığıyla. İkisi de biliyordu. Yüksek Yaylalar'ın çölünün gizemlerini biliyorlardı.

Djelfa, Mzab ortasındaki bir şehrin adıydı. Yüksek Yaylalar'ın tam ortasında. Ouled Naïl'lerin dağında. Tiril tiril şeffaf örtülere tahsis edilmiş mahallenin kadınlarının ismini taşıyan bir dağ. Bayram günlerinde Reibell meydanında dans eden kadınlar. Bileziklerindeki çıngırakların çıngırtıları hâlâ kulaklarımda. Djelfa benim için tanıdık bir isim. Reibell'de yaşayan Yahudilerin büyük kısmı, Mzab şehirleri olan Djelfa'dan ya da Aflu'dan gelmişti. Babamın yün harmanili ihtiyar arkadaşı. Algir'de Marne Bulvarı'ndaki gıda dükkânının sahibi Mzablı bakkal. O Müslümandı. Yaramaz çocukları, kenevir siciminden çuvalının içine atarak kaçıran "giysi satıcısı" gibi.

Djelfa Konsolosu, annemin mektubunu aldıktan birkaç gün sonra, Fransa'nın Algir Büyükelçisi'ne bir mektup daha yazmıştı.

Kullandığı ton gitgide sertleşiyordu. Her bir kelimeyi ayrı ayrı vurguluyordu: "Bu kadın, kocasının başına gelenlerle ilgili hakikati öğrenmek zorunda." Halihazırdaki hakikati ona bildirmeye mecbur olduğunu söylüyordu. Gerekli özenle. Doğrudan doğruya. Şahsen. "Görev ve insaniyet icabı olarak," diye ekliyordu.

Fransa Büyükelçisi'nin ziyaretini hatırlamıyorum. Marne Bulvarı'ndaki dairenin kapısını çalmamıştı. Başında yatık şapkasıyla takım elbiseli resmi birinin görüntüsü yok belleğimde. Marne Bulvarı üç numaranın dördüncü katına hiçbir beyaz erkek çıkmamıştı. Kançılarya armalarını gururla taşıyan uzun boylu hiçbir erkek. Babama ait olabilecek kişisel eşyaların bulunduğu herhangi bir kutuyu anneme getiren sıradan bir asker bile. Kişisel eşya yoktu. İz yoktu. Çölde iz yoktur. İzler rüzgârla silinir. Sessizlik alıp götürür onları. Kum mezarların içinde gömülüdür. Yüksek Yaylalar'daki çobanların suskunluğunda. Ekselansları şansölye, Algir tepelerindeki El Biar semtinde bulunan rezidansından inmemişti. Marne Bulvarı'ndaki karanlık kemerli apartmana gelmek için bembeyaz kemerli Zeytinlik Villası'ndan dışarı çıkmamıştı. Penceresinden manzarayı hayranlıkla seyretmekle yetinmişti. Algir koyunun dingin maviliğini. Tarihin kurduğu tuzakları unutmak için bakışlarını Akdeniz'in sularına daldırmıştı. Sakin bir deniz. Meltemde hafif dalgalar. Ölülerin unutuluşu. Bugünün ve dünün ölülerinin. Kaybolanlar.

***

Marne Bulvarı'ndaki balkonun altında bir kamyon görmüştüm. Örtünün altından cesetler görünüyordu. Oradaydım, ufacıktım. Mavi balkonun korkuluklarından sarkıyordum. Düşmekten

korkmuyordum. Annem beni sımsıkı tutuyordu. Benimle balkondaydı. Kamyon, rıhtımdan yukarı çıkıyordu. Evimizin önünden geçti. Annemin parmakları sanki kemiklerimi kıracakmış gibi sıkıyordu elimi. Elimi avucunun içinde böyle sıkması daima kötüye işaretti. Uğursuzluğa. Onun için hiç kimseyle el ele tutuşmadım. Felaketlerin önüne geçmek için. Babamın dönüşünü beklemek için balkonda uzun süre kalıyordum. Annem o gün Algir'deki balkonda, örtünün altından dışarı çıkan uzuvları, bacakları, bir başın tepesini gördüğünde haykırdı. Aniden kolumu çekti. Beni salona sürükledi. Panjurları kapattı. Soru sormadım. Kolum ağrıyordu. Omzum belirli aralıklarla sancıyordu. Gözyaşlarımı tuttum. Gökyüzünden siyah bir kırlangıç sürüsünün geçtiğini gördüm. Victor Hugo'nun, okulda öğrendiğim bir şiirinin sözcükleri uçuşuyordu beynimin içinde, dize dize:

Göç etti kırlangıçlar.
Soğukta kaldı çatılardaki aşiyanlar;
Yağmurda ıslanan demet demet ısırganlar.
Odun kes oduncu ustası.
Göç etti kırlangıçlar.[43]

Görüntü, Algir çatılarının üzerinde uçan kırlangıçlarla üst üste bindi. Gökyüzünde uçan kuşlar kaybolduğu anda görüşüm bulanıklaştı.

Cezayir yolculuğumuz esnasında Algir Limanı'na kadar indik. Rıhtım, çamur ve kurumuş balık kanıyla siyaha kesmişti.

[43] *"Les hirondelles sont parties.*
Le brin d'herbe a froid sur les toits;
Il pleut sur les touffes d'orties.
Bon bûcheron, coupe du bois.
Les hirondelles sont parties."

Bir martı yaklaştı. Güneşte ısınmış taşın üzerine hafifçe kondu. Ayakları yere tutunuyordu. Kuş adımlarıyla sek sek sekiyordu. Ağlardan kurtulmuş bir balık tutuyordu gagasında. Hâlâ titreyen, gümüşi bir balık. Bir görüntü geldi gözlerimin önüne. Cesetleri taşıyan kamyonun arkasındaki gri örtü. Kamyon her gün Marne Bulvarı'ndaki apartmanın önünden geçiyordu. İşçileri rıhtıma, çalışmaya götürüyordu. Gemilerden mal indiriyorlardı. Yoksullardı, üstlerinde paçavralar. Annem onlara "ağır işçiler" derdi. Tuhaf bir deyim bu, "kürek mahkûmları" der gibi. Memleketin içlerine dönmeyi beklerken, sıcakta, kurşun gibi ağır güneşin altında zorla çalıştırılmak veya kollarının gücüyle, alınteriyle çalışmak. Kanla ve terle. Annem emeğe saygı duyardı. Emekçi hayatlara. Zihnimdeki görüntüler, çöl kumuyla ve gözleri kör eden güneşle karıştı. Reibell sokaklarının tozuyla. Kamyon kasasındaki örtünün altında hepsi ölüydü, öldürülmüşlerdi. Limandan dönen işçiler. Annemin, Algir'deki balkonda elimi nasıl sıktığını hâlâ hissedebiliyorum. Korkunun yüzüne kapanan panjurların sesini duyuyorum. Bağımsızlıktan hemen önceydi. Babamın kaçırılmasından önce. Haberi almamızdan önce. Cezayir Savaşı konulu bir dergide okumuştum bu katliamı. Annem, Fransa'nın, Arapların intikamından korktuğunu söylerdi. Fakat Araplar intikam alacaktı. Bazen gecenin bir yarısı, kâbuslarından uyanır haykırırdı: "Onları gördüm! Onları gördüm! Onları öldürdüler, katlettiler. Onlar masum." Ardından dalıp giderdi.

Fransa'nın Djelfa Konsolosu, 5 Aralık 1962 tarihli mektubunda anneme, babamın hangi koşullar altında öldüğünü açıklamıştı. "Ölüm" kelimesi açıkça yazıyordu. İstihbarat fişlerindeki beldenin ismi eşliğinde: Taguine. Kuyunun kesin yerini hâlâ bilmediğini söylüyordu. Sahaya gitmek ve araştırmaları organize etmek

için araç tahsisi bekliyordu. Bizzat gidecekti. Fakat bir ay sonra 10 Ocak 1963 tarihli mektubunda anneme, babamın naaşını aramaktan vazgeçtiğini haber veriyordu: "Kuyuyu bulmanın imkânı yok." Sözünden dönmüştü. Çok çabuk söz verdiği için pişmandı. Konuyla ilgili bilgi toplamıştı. Anlatılanlar çok belirsizdi, Taguine toprakları çok genişti. Evet, bir köy vardı fakat kuyu köyün dışında olabileceği gibi daha uzakta, Yüksek Yaylalar'da da olabilirdi. Buna rağmen denemiş fakat sahaya gitmeyi başaramamıştı. Çöl yüzeyindeki çizgilerin içinde mahsur kalmıştı hakikat.

Taguine vadinin içinde bir köydü. Yüksek Yaylalar'ın ortasında, halfaotu bozkırlarıyla çevrili. Reibell'den oraya gitmek için kullanılan toprak yola kışın ulaşmak imkânsızdı. Soğuktan ötürü. Buzlanmadan. İlkbaharda koyunlarını orada otlatmaya gelen çobanlar bile yaz biter bitmez oradan ayrılırdı. Taguine çölde bir isim olarak kalacaktı. Uzun zaman önce taşlarla kapatılmış bir kuyu. Bir hayal. Marie-Rose, bağımsızlık sonrasında bu köyde yaşayan bir Fransız kadından bahsetmişti bize. "Çok sağlam karakterli bir kadın," demişti. Yüksek Yaylalar'a giden güney topraklarının ucunda yalnız başına yaşıyordu. Marie-Rose, babamın, o kadının bahçesinin bir ucunda bulunan susuz bir kuyuda gömülü olduğu söylentilerini duymuştu. Kadın, ona bir mezar vermek için kendi elleriyle gömmüştü babamı. Fakat Marie-Rose emin değildi. Bu belki de bir efsaneydi. Bir söylentiydi. Kadın, jandarma karakolu dağıtıldığında Taguine'de yaşamaya devam etmişti. O karakolda otuz civarında yerli süvari vardı. Orduda rütbeli iki asker ve sekiz jandarma eriyle birlikte düzeni sağlamak için. Oraya aileleriyle yerleşmişlerdi. Çölün ortasında bir Fransız jandarma karakolu. Taguine'de bir belediye bile vardı. Mart 1962'de henüz açılmıştı. Évian Anlaşmaları'ndan birkaç gün

önce. Belediye başkanı ve danışmanlarının hepsi Müslümandı. Fransa Cezayiri'ni tercih etmişlerdi. Barışı. Demokrasiyi. Adaleti. Bunlara gerçekten de inanmışlar mıydı? Tarihin yanılgıları. Reibell karma komününün kaymakamı anavatandan bir adamdı, belediye binasının açılış törenine başkanlık etmek için Taguine'e gitmişti. Paul-Cazelles kasabasının valisi, bölge valiliği resmi bir heyet göndermişti. Babam da aralarında mıydı? Kaliteli şarap içmek gerekiyordu. Eskisi gibi davranmayı sürdürmek için. Askeri birliklerin moralini yüksek tutmak için. Jandarma karakolunun albayı, ordu vakayinamelerinde, köy meydanındaki töreni anlatıyordu. Yeni belediye binasının ön cephesinde göndere çekili Fransa bayrağı. Aumale dükünün anısına dikilen anıtın önünde. Siyah beyaz bir fotoğraf. Üzerlerinde yazlık elbiseleriyle, gülümseyen iki genç kadın. Avrupalılar gibi giyinmiş iki çocuk. Takım elbiseli genç bir adam. Hepsinin yüzü gülüyordu. Bir anıtın, tarihin belleğinde kalması için üzerine yazılar kazınmış bir dikilitaşın önünde poz veriyorlardı:

Abd-El-Kader köyünün alınışı 16 Mayıs 1843
Henri d'Orléans Duc d'Aumale
Mareşal
Sömürge keşif kumandanı

Albay, fotoğrafın altına şöyle yazmıştı: "Yüzbaşı, eşi ve küçük ailem." Topluluk, dünyanın unutulmuş bu yerinin ortasında Fransa'nın şerefine dikilen anıtın önünde poz veriyordu. Gülümsüyorlardı. Neşeyle. Fotoğrafta tarih yoktu.

Mavi-beyaz-kırmızı bayrak, arka planda taşa kazınmış, Fransa'nın, Emir Abdülkadir'in birliklerine galip geldiğini belirten

kelimelerin önünde son kez göndere çekilmişti. Fransız askerlerin heyecanı. Kaybolup gitmiş bir zafere yapılan son jest. Karakol, babamın kaçırıldığı dönemde yoktu artık. 7 Mayıs 1962'de dağıtılmıştı. Bağımsızlığın ilan edilmesinden kısa süre önce. Albay ve adamları Fransa'ya dönmüştü. Yarıya indirilmiş bayrak sökülmüştü. O da Fransa'ya götürülmüştü. Yerli askerler Taguine'de kalmıştı. Terk edilmişlerdi, halkın eline bırakılmışlardı. Bu konuda hiç kimse ağzını açmamıştı. Albay arkasına dönmemişti, gözyaşlarını ve güçsüzlüğünü gizleyebilmek için.

Dolayısıyla Fransa'nın Djelfa Konsolosu Taguine'e gitmemişti. Hayatını nasıl tehlikeye atsındı? Ne o ne de bir başkası. Reibell'den çıkıp kuyuya giden toprak yoldan hiçbir araç geçmemişti. Toprağı altüst etmemek gerekiyordu. Cenazeleri topraktan çıkarmamak. Bu yer miydi, yirmi yıl sonraki seyahatimizde Reibell Belediye Başkanı'nın bizi götürdüğü yer? Belediye Başkanı, kuyunun varlığından haberdardı. Babamın tam olarak nerede gömüldüğünü bildiğini söylüyordu. 1962 yılında yapılan soruşturmalar esnasında tanıklık etmeyi reddedenlerden biri miydi o da? Yirmi yıl sonra bakışlarını indirerek, korku ve utanç dolu bir sessizliğe bürünmüştü.

1963 yılı başlamıştı. Ekselansları Fransa'nın Algir Büyükelçisi'nin diplomatik misyonu sona ermişti. El Biar semtindeki Zeytinlik Villası'ndan ayrılmıştı. Anavatana çağrılmıştı. Annem onunla hiç karşılaşmamıştı. Soruşturma sonuçlarıyla ilgili olarak annemi bilgilendirmeye tenezzül etmemişti. Babamın ölümüyle ilgili gerçekler hâlâ ortaya çıkarılmamıştı.

Cezayir'de diplomasinin yeri yoktu artık. Évian Anlaşmaları ihlal edilmişti. Fransa ile Cezayir arasında mahkûm değişimleri

yapılmayacaktı. Kaybolanların varlığı, hem Fransa hem de Cezayir için devlet sırrı olarak kalacaktı.

Fransa'nın Djelfa Konsolosluğu, 1 Ocak 1963'te kapılarını kapatmıştı. Annem bundan habersizdi. Konsolosa yazmaya devam ediyordu. Konsolosun sözlerine inanmaya. Konsolos aylarca yanıt vermedikten sonra 9 Mart 1963'te sert bir dille artık bir daha kendisine mektup göndermemesini rica etmişti. İmzasını atarken ilk kez unvanını da yazmıştı: "Fransa'nın Laghouat Konsolosu, Djelfa Kançılarya Şefi." Küçümsenmemek için. Ekselansları şansölye kılığına yeniden bürünmüştü. Kendine güvenini tazelemek için. Güçsüz fakat yapmacıklıydı. Görevleri arasında bağlanmak, duygulanmak yoktu.

Babamın kaçırılmasıyla ilgili soruşturmayı Mediye Konsolosu devralmıştı. Mediye, Titteri bölgesi valiliğiydi. İnsanoğlu tarihinin ve efsanelerinin üzerine kaydedildiği parşömen bir şehir. Suyolları, rapidum, saraylar, bahçeler, hamamlar. Ölüler şehri. Anıt mezarlar. Duvarlar ve surlar. Tapınaklar ve camiler. Sinagoglar ve manastırlar. Kervansaraylar. Hafızanın şiirleridir yıkıntılar. Taş kitaplardır. Romalılar, Vandallar, Yahudiler, Araplar, İspanyollar, Türkler, Fransızlar, hepsi de bu bölgeden geçerken geride kendi izlerini bırakmıştı. Yakıp yıktıkları kadar inşa da etmişlerdi. Kütüphaneler ve cezaevleri yapmışlardı. Fransızlar şehre yerleştiklerinde Mediye'yi, çeşmeleriyle, boydan boya ağaçlıklı Hausmann stili bulvarlarıyla, tropik bitki bahçeleriyle bir Avrupa şehrine dönüştürmüşlerdi. Üzüm bağları ve buğday tarlaları ekmişlerdi. Hayali bir tabiatın ortasında asılı bahçeler. Şehrin çevre yolunda, sömürgecilerin çiftliklerinde işçi olarak çalıştırılan mahkûmların tutuldukları

zirai bir cezaevi vardı. Komünist militanların, İspanyol sığınmacıların kapatıldıkları toplama kampları. 4. Vilayet'in özgürlük ordusu savaşçıları oralarda işkence görmüş, katledilmişti.

Mediye Konsolosu, 12 Nisan 1963 tarihli mektubunda, Cezayir'deki Fransız mahkûmların serbest bırakılması için Cezayir hükümetiyle görüşmeler yapıldığını açıklıyordu. Mediye'nin yirmi kilometre ötesinde, annemin babasının doğum yeri olan Berrouaghia köyünün hemen yakınlarındaki Mongorno Dağı'nda bir mahkûm kampı bulunuyordu. Hapishaneler de değişiyordu. Konsolos "Orada hapsedilmiş Fransızlar olabilir," diye yazıyordu. Titteri bölgesinde kaçırılan kişiler. Kızılhaç, kayıp kişilerin izlerini bulmak için tutuklu kamplarına delegeler gönderecekti. Konsolos, emin bir dille, 6. Vilayet'in şefinin Uluslararası Kızılhaç ile işbirliği yapmayı kabul ettiğini söylüyordu.

Kızılhaç delegeleri, kampın içine girmek için hiçbir zaman izin alamadı. Tek tük tanıklıklar da gizli tutulmuştu. Bu tanıklıklar arşiv dosyalarında yer almıyordu. Zaman, hesaplaşma zamanıydı. Cezayir kamplarında tutulan kaybolmuş insanlar, Fransa ordusuna hizmet etmiş Müslüman askerlerdi. Ordu birlikleri geri çekilirken arkada bırakılan yerli askerler. Anavatandan gelen Fransız askerlerle birlikte Fransa'ya götürülmemiş olanlar. Tuzağa düşen Harkiler. Cezayirli savaşçılara karşı mücadele etmek için ordu tarafından işe alınan binlerce erkek. Mediye Konsolosu, onlara ne şekilde muamele edileceğini biliyordu. Hâlâ sağ olanların başına neler geleceğini. Taguine'deki yerli askerlerin, jandarma karakolu kapatılır kapatılmaz öldürüldüğünü öğrenmişti. Güneyden çöl rüzgârıyla gelen söylentileri duyuyordu.

Fakat kanıtı yoktu. Kızılhaç delegeleri, katliamlara, toplu idamlara, linç olaylarına şahit olmuştu. Yüksek Yaylalar'daki köylerin yakınlarında toplu mezarlar keşfetmişlerdi. Yerli askerler intikamcı halkın eline bırakılmıştı. Eşi benzeri görülmemiş bir vahşet. Tarihte doğru tarafı seçmeyen, geride iz bırakmadan katledilen erkeklere ve kadınlara uygulanmış bir vahşet. Yerli askerler, Cezayir'in yeni hükümetinin gözünde siyasi mahkûmdu, haindi. Cezayir'de yargılanması gereken hainler. Fakat hiç yargılanmadan idam edilenlerin sayısı çok fazlaydı. Adalet, yerini intikama bırakmıştı. İntikam, adalet değildi. Kayıp bir insan bu kargaşada nasıl aranırdı? Kaçırılan Avrupalılar, "kaybolan", "kaybolduğu düşünülen" Avrupalılar, onlar da mı katledilmişti? Bu toplama kamplarında hâlâ hayatta olan mahkûmlar var mıydı? Mediye Konsolosu'nun mektubu hem kuşku hem de ümit yaratıyordu. Fransa'nın kudretine güveniyordu. Kurtarıcı Fransa'nın. "Fransa, kendi insanlarını terk etmez," diye yazıyordu.

24 Ağustos 1963'te, kaçırma olayından bir yıl sonra, annem Cezayir İşleri Müsteşarına yazmıştı. Kelimelerini özenle seçmişti. Büyük harflerle "Cezayir İşleri Sayın Bakanı" yazmıştı. Fransa Cumhuriyeti kurumlarına gösterdiği saygıyı vurgulamak için. Bekleyişin ne derece meşakkatli olduğunu dile getiriyordu. Ümitsizliğini. Cezayir yetkililerin, çağrılarına kulak tıkadıklarını. "Bağımsız Cezayirimiz" diye adlandırdığı ülkede yaşananların insanlık dışı olduğunu. Kocasını serbest bıraktırması için bakanın önünde "dizlerinin üzerine çökerek yalvarıyordu." "Kendini hangi azize adayacağını" artık bilemiyordu. Araştırmalarının her aşamasını anlatıyordu. Sözü Reibell sakinlerinin tanıklıklarına getiriyordu. "Köydeki Müslüman nüfusun söylediğine göre",

kaçırmayı gerçekleştiren iki silahlı adamın isimlerini veriyordu. Olaya dair kendi düşüncelerini özetliyordu. Hiçbir yorum yapmadan kısa bir özet: "Eşim Reibell'de kaçırıldı. Köyünde oy vermeye gitmişti ve bir daha dönmedi. O zamandan beri kayıp. Köyde saygın bir adamdı. Kendisine ihanet edildi ve kaçırıldı."

30 Ağustos 1963'te Cezayir İşleri Müsteşarı mektuba yanıt vermişti. Müşfik bir dille. Hayale yer bırakmadan. Uzun bir yazışmanın başlangıcıydı bu. Askeri bir uçakla çoktan ayrılmıştık Cezayir'den. Algir'den Fransa'ya giden son uçaktı. Bembeyaz şehirde artık neredeyse hiç Fransız kalmamıştı.

Karanlıktı. Algir'de güneş batmıştı. Cezayir ordusunun koruması eşliğinde kalkış pistine ulaştık. Saad, babamın sütkardeşi, annemi uğurlamaya, ona orada kendi evinde olduğunu, Cezayir'in onun ülkesi olduğunu söylemeye gelmişti. Babamın arkadaşı olduğunu. Hepsi de babamın arkadaşı olduğunu söylüyordu. Anneme, araştırmalarına devam edeceğini söylemişti. Şahsi olarak. Cezayir Cumhurbaşkanı da oradaydı.

Gideceğimiz gün Algir'i terk etmek istemedim. Çocukça bir başkaldırı. İnatçı. Hiç konuşmadan. Sığınağımda kalmak istiyordum. Marne Bulvarı'ndaki apartmanın posta kutularının yanında beklemeye devam etmek. Mavi balkonda babamın dönüşünü gözlemek. Dört katın merdivenlerini koşa koşa inmek. Merdiven boşluğunun duvarlarındaki tebeşir kokusunu teneffüs etmek. Döne döne inen merdiven tırabzanından kaymak. Gökyüzüne uzanan devasa bir ağacın gövdesinden oyulmuş tırabzandan. Cehennem mağaralarına inen. Kapıcı dairesine saklanmak istiyordum. Kaybolma

sırası bendeydi. Kapıcı o sabah, oymalı ahşap posta kutularına ne mektup ne de paket bırakmıştı. Annem yukarıda Fransa yolculuğumuz için hazırlanıyordu. Apartman boştu. Boşlukta asılı. Bir hüzün atmosferi. Kıyamet gününe has bir sessizlik. Kiracıların çoğu Algir'den kaçmıştı.

Yeni kapıcı Matmazel Ana'nın yerine gelmişti. Annem "Matmazel Ana artık bu dünyada değil," demişti. Demek ki başka bir dünya vardı. Bambaşka bir yerde. Marne Bulvarı'ndaki apartmanın dışında. Algir'den uzakta. Reibell'den uzakta. Sokağa çıkma yasağı, lesepasesi olmayan bir dünya. Saldırısız. Yeni kapıcı tatlı bir adamdı. Onun adı da Mokhtar'dı. Yani öyle olduğunu sanıyorum. Benim yaşımda küçük bir oğlu vardı. Matmazel Ana'nın apartman girişinde bir fotoğrafı vardı. Fotoğrafın arkasında "1961 hatırası" yazıyordu. Piyano dersleri verirdi. Bir yandan da apartmana girip çıkanları kontrol ederdi. Müzik aniden kesilivermişti. Hamallar dairemizdeki mobilyaları kocaman gri örtülere sararak büyük kamyonlarıyla götürdüklerinde Matmazel Ana henüz öteki dünyaya gitmemişti. Babamın kaçırıldığı haberinden önceydi. Apartmanın merdiven boşluğu ter ve bira kokuyordu. Babamın üzerinde bej rengi şortu vardı. Kum rengi olan. Bayramlarda kullandığımız sofra takımı, kiraz ağacı büyük büfeyle birlikte kaybolmuştu. Limoges porselenleri ve Arques kristalinden bardaklar da. Yemek salonu boştu. Renkli halı kaldırılınca yerde izi kalmıştı. Odanın ortasında daha açık renkte, büyük bir dikdörtgen. Kiraz ağacı büyük yemek masası, yüksek sırtlı kırmızı sandalyelerle birlikte bir kenara çekilmişti. Sandalyeler üst üste konmuştu. Sırtları üst üste. Oturma yerleri alt alta. Büyük kamyonun dip kısmına kapanmış âşıklar. Boş odada sesler yankılanıyordu. Kim var orada?

Kimse var mı? Camlı kapılar açıktı. Ter ve bira kokusu havada asılı kalmıştı. Artık bomboş olan yemek salonunda yalnız başıma kaldım. Hiç kimsenin merak edip bana bakmaya gelmediği yerde. İpekli dalgalar oluşturan gösterişli perdeler çıkarılmıştı. İpekten bir şelale. İpekli kumaş, yere kadar inerdi. Hafif bir hışırtıyla. Reibell'deki mutfakta bulunan porselen kahve takımı kadar incecik. Çölde porselen. Şeker maşasının çınlayışı. Annemin kristal sesinden bile daha tiz. Ninem Clarisse'in mahmur gülümseyişi. Anasonlu küçük halka bisküviler eşliğinde yapılan gevezelikler kadar hafif, zarif kumaşlar. Teyzelerimin kıkırdamaları. İngilizlerin çay vaktinde. Öğleden sonra kılıkları içinde. Körpecik. Rengârenk. Savaştan habersiz. Masanın altına saklanır, sohbetlerini dinlerdim. Berberi halısının kenar motiflerini sayardım. Canlı renklerde karelerin ve dikdörtgenlerin dansı. Motiflerdeki ceylanları koştururdum. Onlarla içimden konuşurdum. Kırmalı perdeye dokunmam yasaktı. İpekli kumaşa zarar vermemem ya da mekanizmayı kırmamam için. Raylara monte edilmiş kumaşa yön veren ipleri birbirine dolamamam için. Bunun ciddi bir konu olduğunu anlamıştım. Yerinden oynayabileceğini. Karmaşık bir sistemdi. Annem, sandalye sırtlarına uygun kırmızı renkte perdelik kumaşlar seçmişti. İpekli kumaşın ve kat kat, incecik büzgülerin üzerini örten. Kalın kumaşa sarınırdım. Kendi etrafımda döne döne sonunda kumaşın içine hapsolur, nefes alamazdım. Annem kaybolduğumu fark edince beni kurtarmaya gelirdi. Bana göz kulak olmayan ağabeylerimi azarlardı. Matmazel Ana'nın fotoğrafı, yeşil deri albümün içinde bir yerlerde. Marne Bulvarı'ndaki apartmanın kapı sundurmasının önünde çekilmiş bir fotoğraf. Üzerinde mavi puantiyeli önlüğü var. Kolsuz bir kapıcı önlüğü. Metal ve fildişi gözlükleri. Oymalı alınlığın altında giriş kapısının önünde ayakta

duruyor. Girişin iki yanında yonca yapraklı arabesk kabartmalar. Matmazel Ana kemerlerin altında ayakta duruyor, elleri mavi puantiyeli önlüğünün ceplerinde. Cezayir yolculuğum esnasında apartmanın giriş kapısının fotoğrafını çektim. Oymalı tahta posta kutularının fotoğraflarını da.

Yolculuğum sırasında, Marne Bulvarı'ndaki üç numaralı apartmanın holüne girdim. Uzun süre kımıldamadan durdum. Boş posta kutularının resmini çektim. Babamın ismi silinmişti. Posta kutusunun aralığının, yeni doğmuş bir bebek kadar büyük olan mavi gözlü oyuncak bebeğin sığamayacağı derecede dar olduğunu fark ettim. Bir de parçalara ayrılan minyatür yemek salonunun. Beşinci yaş günümde babamın bana verdiği hediyeler. Kapıcı dairesi kapalıydı. Dördüncü kata çıktık. Daireden çocuk çığlıkları geliyordu. Kapıyı çalmadım. Çatıya çıktık. Terasa açılan demir kapı gıcırdıyordu. Muhteşem bir gökyüzüne açılıyordu. Çamaşır kokusu. Rüzgârda dalgalanan bembeyaz çarşafların hışırtıları. Ninemin sandalyesi depo duvarının önünde duruyordu. Biberleri közlediği mangal hâlâ aynı yerdeydi.

Kapıcı Mokhtar'ın, beyaz renkte, salıncaklı küçük bir atı vardı. Birinci kattaki daireden getirmişti. Orada Yahudi bir aile yaşıyordu. Aniden gidivermişlerdi. Anne masayı kurmuştu. Bayram sofrası. Üç çocuğuyla evden çıkmıştı. Güzel giysileriyle. Cuma akşamlarındaki gibi. Baba, Algir'den çoktan ayrılmıştı. Kadın üç çocuğuyla sinagoga yönelmişti. Dairenin kapısını üst üste iki kez kilitlemeden. Bir daha da eve dönmemişlerdi. Birinci kattaki dairede renkli bir televizyon vardı. Açık kalmıştı. İçeride birileri var zannedilsin diye. İnsanların birbiri ardına ortadan

kaybolduklarını görüyordum. Neler olup bittiğini anlamıyordum. Marne Bulvarı'ndaki apartman boşalıyordu. Komşular elbet bir gün geri döneceklerdi. Ben babamı bekliyordum.

Her arşiv belgesi bir çıkmazla sonuçlanıyordu. Sisifos'un ümidini hiç kaybetmeden yukarı taşıdığı, ama tekrar tekrar aşağı yuvarlanan kaya gibi. Uluslararası Kızılhaç Komitesi delegelerinin hazırladığı son araştırma raporu müsteşara ulaşmıştı. 30 Ağustos 1963 tarihli mektubunda, anneme "katil zanlısının" izinin bulunduğunu haber veriyordu. Adam, Blida Cezaevi'nde tutuluyordu. Fakat "katil zanlısı" suçunu itiraf etmemişti. Yine de önce, gerçeği bildiğini söylemişti. Müsteşara göre sonuç felaketti, kader belli olmuştu. Ümide kapılmak yersizdi. Yas kaçınılmazdı, trajikti. "Dayanışma duyguları içinde bir Fransız" olarak annemin acısını paylaşıyordu. Bu haberin ardından annem müsteşara iki mektup göndermişti ama adam bu mektuplara cevap vermeyecekti. Katilin, "bu iğrenç kişinin" ismini öğrenmek istediğini yazdığı mektuplar. "İsim" kelimesinin altını çizmişti. İlk ve son kez intikamdan söz ediyordu: "Eşimin intikamını almaya hakkım var ve bu benim görevim." Artık babamın naaşını bulmaya çalışacaktı. Katil yakalandıysa onu bulmak da imkânsız olmamalıydı. Istırabını haykırıyordu. İçini şüphe kemiriyordu. Gerçeğe dair en ufak kanıtı olmadığını yazıyordu. Üslubu sertleşiyordu. Otoriterdi. Buyuran taraf annemdi artık. Müsteşar mektuba yanıt vermemişti. Annem o zaman Fransız Kızılhaçı'nın başkanına yazmıştı. Kızılhaç başkanı 27 Eylül'de Cenevre Uluslararası Komitesi'nin yaptığı araştırmanın sonuçlarını teyit etmişti. Başka hiçbir yorum yapmadan. "Bu çok acılı zamanlarında" annemin yanında olduğunu ekliyordu. Usulen.

Annem 3 Kasım'da Cenevre'ye bir kez daha yazmıştı. Babamın yaş gününden iki gün sonra. Babam kırk altı yaşına basmıştı. Tedbirsiz bir dille ifade ediyordu kendini. Müdanasız. Yüreğinden taşan endişe, tarihin mantıksızlıklarına meydan okuyan taşkın bir müdafaaya dönüşmüştü. Sarsıntılar yaratan bir olaylar çağlayanı. Argümanlar. Karşı argümanlar. Kanıtlar. Babamın öldüğünü ilk günden beri bildiğini yazıyordu. Fakat kanıt olmadan hakikat de olamazdı. Mektubunda sesini yükseltiyordu, üslubu nazik fakat sertti. "Uluslararası Kızılhaç delegesi bu beyefendiler, niçin kaybettiğimiz sevgili yakınlarımızın naaşlarının bize geri verilmesini talep etmedi?" diye yazıyordu. Ardından hiddetle devam ediyordu: "Evet, bu derece zalimlik niçin? Kanıt olmadan inanmak mümkün mü?" Kaybolan tüm kişilerin eşleri adına yazıyordu. "Biz" kelimesini kullanmak yalnızlık hissini azaltıyordu. "Kaybettiklerimiz için ağlamaya hakkımız yok mu? Bu masum kurbanlar için. Bizden saklanan. Ölü veya diri! Hayır, bu korkunç vaziyeti kabul etmiyorum. Gerçeğin bizden saklandığını biliyorum. Asıl gerçeğin!" Herkesçe terk edilen kayıp kişilerin ıstırap içinde yaşadıkları tutuklu kamplarının varlığından bahsediyordu. "Gerçek kaderlerini bir gün öğrenecek miyiz Sayın Başkan?" diye soruyor ve sonra yeniden birinci tekil şahısta yazmaya başlıyordu: "Yalvarırım size, bana bir yanıt verin. Eşimin naaşı bana niçin iade edilmedi? Katil zanlısı suçunu itiraf etti, kurbanını nereye bıraktığını da itiraf edemez mi?" Sonraki cümlede, babamın ölümünden duyduğu kuşkuyu dile getiriyordu: "Ortada suç varsa suçlu da var demektir. Eşim gerçekten öldürüldüyse cesedi de olmalı."

Kızılhaç Araştırma Servisi, annemin mektubuna üç gün sonra yanıt vermişti. İsimsiz bir mektup. İmzasız. "Talebinize yanıt

vermeye 'yetkili' değiliz. Talebiniz Cezayir İşleri Müsteşarına iletilecektir." Kızılhaç delegesi, müsteşara şöyle yazmıştı: "Hiçbir yanıt bu zavallı kadını tatmin edemez."

Djelfa Konsolosluğu'ndan sonra Mediye Konsolosluğu da kapılarını kapamıştı. Reibell artık Blida Konsolosluğu'nun yetki alanı altındaydı. Konsolosluklar kapandıkça araştırmalarda elde edilen ipuçları da kopuyordu. Çölü andıran bu bölgede Fransız idaresinden geriye hiçbir şey kalmamıştı.

"Ancak eşimin naaşı bana teslim edilirse huzur bulabileceğim," diye yazıyordu annem, Blida Konsolosu'na yazdığı mektupta. Konsolosun yanıtı itiraza yer bırakmıyordu: "Hiçbir bilgi edinemedik. Katil zanlısı suçunu hâlâ itiraf etmedi. Eşinizin öldüğünü doğrulasa da."

Fransa'ya gidişimizden sonra daha da acı verici bir hal almıştı hakikat. Cezayir'den uzaklaşmamızdan sonra. Sorular yanıtsız kaldığında. Sözsüz bir gerçek, çehresiz. İzsiz. Kalın, karanlık bir örtünün altında gizlenen yüzler. Hakikatsiz bir gerçek. Gerçeğin reddedilmesi. Tarihin şiddetle dışlanması. Tarihin inkârı. Annem tutunacak yeri olmayan, pürüzsüz, kaygan bir duvarla savaşıyordu.

Annemin, arşivlerde yer almayan başka mektuplarını da buldum. Bölgedeki Cezayirli yetkililere, Paul-Cazelles Kaymakamı'na, Mediye ve Djelfa valilerine yazdığı mektuplar. Yazışmalarının suretlerini saklamıştı. Yanıt almış mıydı? Cezayir'de bu döneme dair arşivler mevcut muydu? Bilmiyordum. Babamın arkadaşları da artık kesin olarak susmuştu. Zaman geçtikçe daha

da çok susuyorlardı. Mokhtar artık annemin çağrılarına yanıt vermiyordu. Saad, Fas'taki bir diplomatik görev için Cezayir'den ayrılmıştı. Geçici hükümette yer alan ve Évian Anlaşmaları görüşmelerini gerçekleştiren bu adam, şimdi yeni iktidar tarafından uzaklaştırılmıştı. Uzlaşmalara, farklılıklara, tartışmalara, görüşmelere yer yoktu artık. Yeni hükümetin demokrasisi tek sesten konuşuyordu. Kendi kaderini tayin referandumu için Reibell'e dönmüş müydü? Anneme söylediği gibi, silahlı adamları hata etmemeleri konusunda ikna etmeye çalışmış mıydı? Eskiden Reibell vilayeti olan 4. Vilayet'in şefinin özür notunu bulmuştum yeşil kasanın diplerinde. Babama gönderilmişti. Belgede tarih yoktu. Anteti elle yazılmış, Arapça damgalı bir kâğıtta tuhaf bir metin:

Cezayir Cumhuriyeti
Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Ordusu.
Özgür Cezayir
4. Vilayet, 2. Alan, 4. Bölge, 3. Alt Sektör
Vatandaş M. (babamın lakabı)

Her şeyden önce sizi hemşeri duyguları içinde kardeşçe selamlarım. Kardeşim, bu mektubu sizden özür dilemek için yazıyorum zira bizlerden biri olduğunuzu düşünmemiştim. En devrimci hislerimin kabulünü dilerim.
Si'M.

Babam ne haindi, ne de Fransa Fransızı. Köyünde hâkim olan karışıklığın ortasında hayatını kaybetmişti. Sütkardeşi olan önemli adam da kudretini kaybetmişti. Artık sözlerinin hiçbir ağırlığı kalmamıştı. Babamın katledilişi tarihin parçalanışının

bir işaretiydi. Savaş zırvalığı karşısındaki erkeklerin ve kadınların güçsüzlüğünün işareti. Şiddet karşısındaki güçsüzlüğün. Babamın ölümüyle ilgili tanıklık edecek kim kalmıştı? Mezarından geriye ne kalmıştı? Ölüler konuşmaz. Hayatta kalanlar hayatta kalır. Hayatta kalanlar susar.

Annem, Reibell'deki genç hekimin adresini bulmak için Fransa'daki doksan departmanın telefon rehberlerini teker teker araştırmıştı. Hekimin ismi, Corrèze Departmanı'nın meslek rehberinde yazıyordu. Beynat isimli küçük şehrin sarı sayfalarında. Hekim, annemin mektubuna yanıt vermemişti. Annem de bunun üzerine eşine yazmıştı. Fransa'dan, Cezayir'de çalışan eşinin yanına gelen çok genç bir kadın. Yüksek Yaylalar'ın çölündeki unutulmuş bu köye. Çift, bağımsızlık sonrasında, Fransa'ya geri götürülmeden önce birkaç hafta Reibell'de kalmıştı. Silahlı adamlar gitmelerini istemişti. Genç hekimin eşi annemin mektubuna yanıt vermekte gecikmemişti. Kocasının Fransız yetkililerin gözünde güvenilir bir görgü tanığı olacağını yazıyordu. "Bir hekimin tanıklığı çürütülemez bir kanıttır." Mektubu öfke doluydu. Kaçırılma ortamını tasvir ediyordu. Kaosu. Acımasız savaşı. Yeni silahlı kuvvetlerin anarşik hareketlerini. Karmakarışık hafızasını düzene koymakta zorlanıyordu. Karmakarışık tarihi. Derin acılar yaratan bir hikâyeyi. Vilayetleri karıştırıyordu. Referandumun ertesi günü, bağımsızlık ilan edilir edilmez silahlı adamların, 4. Vilayet'in savaşçılarını Reibell'den kovduklarını yazıyordu. Onları "şahıslar" diye nitelendiriyordu. Ona göre bunlar, topraklarına el konmasının intikamını almak isteyen, şiddet uygulayan 4. Vilayet'in adamlarıydı. Arabaları çalıyorlardı. Kullanabilecekleri tüm arabaları. Köylülerin mallarına el koyuyorlardı. Kocasının arabası da babamın arabasıyla aynı gün çalınmıştı. El konmuştu. Başka arabalar da. Garajlardaki uygun tüm araçlar çalınmıştı.

Tüm Fransız araçlar. Bunun ardından, yerel güçlerden intikam almışlardı. Mobil güvenlik birliğinin subayları "son anda" kurtarılabilmişti. Fransa ordusuna ait helikopterlerin Reibell'in üzerinde uçtuğunu görmüştü. Yüksek Yaylalar'ın üzerinde kulakları sağır eden bir gürültü vardı. Savaş gürültüsü. Fransız askerler bölgeyi terk etmeyi başarmıştı. Hayatlarını kurtarmayı. Müslüman askerler sahada kalmıştı. "Onların başına ne geldiğini size anlatmama gerek yok," diyordu. Öldürülürlerken oradaydı. Babamın kaçırıldığı günün öğleden sonrası öldürülmüşlerdi. "Şahıslar" onuncu göçebe bölüğün bulunduğu yere yerleşmişlerdi. Kışlanın, aşağıda, karma komünün arkasında olduğunu söylüyordu. Yerli askerlerin Reibell'den mi yoksa Yüksek Yaylalar'ın diğer köylerinden mi geldiğini bilmiyordu. Babamı tanıyıp tanımadıklarını. Babamın bölgede birçok arkadaşı vardı. Çocukluk arkadaşları. Babam, göçebe bölüğün adamlarını savunmaya çalışmış mıydı? Annem, karma komünün arkasındaki kışladan bahsetmişti bana. O zamanlar, bölüğün ismini bilmiyordum. Bir çöl ismi.

Göçebe bölük, bozkır manzarasında kayboluyordu. Köyün dışında. Çadırlara, derme çatma binalara, sac levhalı nöbetçi kulübelerine hiç yaklaşmamıştım. Rüzgârda tıngırdayan sac levhalar. Direğin tepesinde Fransa bayrağı. Uzaktan kalk borusunu duyardım. Müezzinin ezanından hemen önce çalardı. Çöl şehirlerindeki gibi kare çan kuleli kilisenin çanından önce. Büyük ninem Ma'Louna'nın horozu öter ötmez. Sipahilerin atlarının kişnemelerini duyardım. İzinli genç askerlerin Gezginler Kafe'nin tezgâhındaki gülüşmelerini. Fransa'dan kalkıp bu yapayalnız köye gelmişlerdi. Dünyanın unuttuğu bu yere. Sirokonun kuruttuğu bu boğucu sıcağa alışık değillerdi. Dağdaki kışın sert

soğuğuna. Yüksek Yaylalar'ı kaplayan kara. Yazın bataklıklardan yükselen iğrenç kokuya. Köy sakinlerinin güvenliğini sağlamak için, barış için oradalardı. Bağımsızlıktan sonra düzeni korumak için kalmışlardı. Nöbeti, yeni Cezayir ordularına devretmek üzere. Bambaşka bir savaşın ilan edildiğinden haberleri yoktu. Cezayir'de savaş, savaş olarak asla adlandırılmamıştı. Aralarında memleketten adamlar da vardı. Yerli askerler. Üzerlerindeki çöl üniformalarıyla diğerlerine benzemeyen askerler. Başlarında fesler, üzerlerinde havadar bol pantolonlar.

Transistörlü radyolarından yayılan müzik, bağımsızlık ilan edildiğinden beri susmuştu. Perde inmişti. Gösteri sona ermişti. Şenlik bitmişti. Şenlikler sıkıntıyı dağıtmak içindi. Ve korkuyu. Eğlenmek için her fırsatta bir araya gelmişlerdi. Dini bayramlar olsun olmasın. Çölün ortasında masalar kurmuşlardı. Uçsuz bucaksız *kémia*'lar[44]. Koyun etli ziyafetler. Etleri şişlere takılıp pişirilmek üzere kesilen koyunların böğürtüleri. Hiç bitmeyecek kadar uzun sürmüştü bu tuhaf yerdeki varlıkları. Sonsuz ve gerçekdışı bir zaman. Hatıra olması için onlarca fotoğraf çekmişlerdi. Hayal bile edemeyecekleri o günlerini unutmamak için. O fotoğrafları, Cezayir'deki eski askerlerin bir internet sitesinde bulmuştum. Barakalar. Sabah tıraşı için çiviye asılmış bir ayna. Yüzlerini unutmamaları için. Gencecik bedenlerinin halesinde iz bırakan çöl kadınlarının çehreleri. Özel mahallenin Ouled Naïl'leri. Hazla ve utançla. Askeri geçitler, atlı sipahilerin gösterileri, göçebe bölüğün geçitleri esnasında dans ediyordu Ouled Naïl'ler. Türbanlı erkeklerin, altın simli örtülerle ve yün ponponlarla süslü atların ortasında. Tıpkı annemin, ortası delik, yuvarlak bir kartona, örgüsünden artan yünleri sararak yaptığı ponponlar

[44] Kémia: Mağrip ülkelerine has usülde hazırlanmış ordövrler. (ç.n.)

gibi. Tüfeklerin ateş sesleri büyüleyici şarkılarıyla karışıyordu. Geri çağrılan şaşkın gençlerin içi, Cezayir'den ayrılacakları için rahatlamıştı. Onları baştan çıkaran bu düşmanca ve cazip topraklarda, zihinlerinde hayatın ve ölümün görüntüleriyle toplamışlardı valizlerini. Ailelerine yeniden kavuşmak için. Unutmak için. Unutmuyorlardı. Elli yıl sonra bile hikâyelerini anlatıyorlar, fotoğraflarını internet sitesine yüklüyorlardı. Bedenlerinden kopartılmış hayalet bir uzuvdu artık çöl. Yüksek Yaylalar'daki erkeklerle birlikte yaşamışlardı. Onlarla hiç konuşmadan. Ya da çok az konuşarak. Genç askerler çölde kaybolmasınlar diye ordu tarafından askere alınan göçebeler, Güney erkekleri. Bozkırlar, dağlar. Patikalar, yollar. Mağaralar. Dağların bayırlarında kurulan kamplar. Kabilelerin isimlerini ve dillerini bilen çöl erkekleri. Arapça ve Berberice konuşan erkekler. İnanışları. Efsaneleri. Ordu, ilave askerler diye adlandırıyordu onları. İlave olmak, tamamlamak, yardım etmek, yerini almak. Gelenekleri uyarınca at üstünde geçit yapıyorlardı. Renkler. Hayat aşkı. Üstlerinde kurdeleler, nakışlı harmaniler. Müzikleri tüm Reibell'de yankılanıyordu. Birbirine karışan sesler ve lisanlarla. Rüzgâr sesi gibi isimleri olan müzik aletlerinin melodisi. *Mizwad*'ın[45] ve *gasba*'nın[46] soluğu. Darbukaların boğuk ritmi. Reibell, eğlenceyi, şarabı, baş döndürücü müziği severdi. Kadınların kahkahalarını. Altın kaplı dişlerini. Yerli askerler mütevazı insanlardı. Ailelerini geçindirmek için Fransa ordusuna girmişlerdi. Erkek çocukları, memurların ve Yahudilerin oğullarıyla birlikte karma okula yazılmıştı. Okul, onları eğitimli erkekler yapacaktı. Kızları, yerel elişi kurslarına gidiyordu. Gizli gizli okuma yazma öğreniyordu.

[45] Mizwad: Mağrip ülkelerine has bir çeşit gayda. (ç.n.)
[46] Gasba: Ney benzeri bir çeşit Berberi enstrümanı. (ç.n.)

Yerli askerler madalyalar kazanmıştı. Fransa'nın şeref madalyaları. Utancı örten madalyalar. Arada bir kapıldıkları bir utanç. Israrcı bir sineği kovalar gibi elleriyle savuşturdukları bir utanç. Onlar bu toprağa aitti. Fransa Cezayiri'nden çok daha önce. Cezayir Cezayir'inden çok daha önce. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden çok daha önce. Şan şeref peşinde değillerdi, tek istedikleri unutulmamaktı. Fakat bağımsızlık sonrasında şefleri onları çölde bırakmıştı. İntikama teslim etmişti. Bir kere daha Fransız askerlerinin yerini almışlardı, ölüme dek. Halbuki onlarla aynı masada oturup ekmeklerini paylaşmışlardı, özel mahalledeki kadınların kahkahalarını ve sevgilerini paylaşmışlardı. Tarihin yıkıcı gücü karşısında korkmuş kurbanlar. Şeflerinin nankörlüğü karşısında. Halbuki göçebe bölüğün yerli askerleri ast-üst düzenine riayet ediyordu. Bağımsız Cezayir tarafından sürülmüşlerdi. Fransa'ya gönderilenler canlarını kurtarmayı başarmıştı. Fakat başları dik bir şekilde karınlarını doyurdukları topraklarını kaybetmişlerdi. Fransa'nın güneyindeki verimsiz topraklarda kurulan mülteci kamplarına tıkılmışlardı. Madalyalarıyla birlikte sürüklemişlerdi küçümsenmelerini. Çöllerinden ayrı kalan göçebeler. Sürgün edilmişlerdi, tarihin dışında başıboş geziniyorlardı. Anlayışsızlık ve utanç onları şaşkına çevirmişti.

Genç hekimin karısı, Reibell'in, "anarşik güçlerin" tuzağına yakalandığını görmüştü. Göçebe bölükteki yerli askerlerin aşağılandığını, katledildiğini görmüştü. Özel güvenlik gruplarındaki Müslüman jandarmaların silahlarının ellerinden alındığını, rütbelerinin indirildiğini, idam edildiğini. Bölgede kalmaya devam eden Fransızların ve Yahudilerin silahlı adamların tuzağına düştüğünü. Tersine dönen rüzgârın tuzağına. Paniğin. İntikamların ve nefretlerin tuzağına.

Kaçırmayla ilgili düşüncelerini anlatıyordu. Köylüler, arabasının çalınacağını haber vermişti babama. Babam, karma komüne doğru inmişti. Taş balkonlu kırmızı tuğla binaya girdiğinde "burnundan soluyordu." Keçiboynuzu ağaçları dikilmiş avluda, kaymakamın Alman çoban köpeğinin leşi etrafında sinekler uçuşuyordu. Kapıyı vurmadan kaymakamın bürosuna girmişti. "Tüm bu insanlar büyük coşku içindeydi," diye yazıyordu. Babam, çalışma masasının gerisinde oturan silahlı adamla konuşmuştu. Konuşma tartışmaya dönüşmüştü. Şöyle eklemişti: "Eşinizin mükemmel Arapça konuşması işleri yoluna sokmayacaktı çünkü insan, iyi bildiği bir lisanda daha da iyi küfreder." Sözlerini vurgulamak için bu cümleyi tırnak içine almıştı. Belirtmeden geçemediği küçümsemeyi ima eden bir parantez. Anlamadığı için. Saçma sapan önyargılardan ötürü. Yahudilerle Araplar kendi aralarında aynı dili konuşmuyor muydu? "Onlar" ve "Biz." Hiçbir zaman birbirleriyle karışmadan yan yana yaşamış iki dünya. Birbirlerini hiçbir zaman tam manasıyla anlamadan. Sahneyi, sanki gözlerinin önünde yaşanmış gibi tasvir ediyordu. Küçük kasabalarda haberler saman alevi gibi yayılır. Silahlı adamlar babamı etkisiz hale getirerek uzaklaştırmıştı. Babam aynı saat içinde öldürülmüştü. Kendisinin ve kocası genç hekimin, katilin adını emin bir kaynaktan öğrendiğini ekliyordu. Reibell'den bir adam. Adam köyde, yaptığı işle böbürleniyordu. "Sonucu biliyorsunuz," diye yazıyordu. "Evleri, dükkânları yağmaladılar, oralarda yaşayan yaşlı insanları kovdular ve el koydukları bu yerlere yerleştiler." Bir öfke dalgası içinde devam ediyordu: "Artık hiçbir kontrol yoktu, insanları öldürüyorlar, cesetlerini kimsenin aklına gelmeyecek deliklere veya kuyulara atıyorlardı." Kaymakam da öldürülmüştü, Alman çoban köpeğinin hemen ardından. Fransa ordusu onu ve ailesini ülkeden çıkarmaya geldiğinde Cezayir'i

terk etmek istememişti. Kurtuluş Ordusu'nun adamları, Reibell'de kalan her Fransız'ı yakalamıştı. Memurları, Yahudileri, yerli askerleri, hepsini. İhbarlar da yapılmıştı. İhanetler.

Kalan Yahudiler ve Fransızlar savaş ganimetlerine dönüşüyordu. Fetih ganimetlerine. Çoğu, köylerini terk etmek istemeyen yaşlılardı. Silahlı adamlar Müslüman nüfusu da tehdit ediyordu. Köyde emirlerine karşı çıkan herkesi öldürüyorlardı. Güçlerine baş eğmeyen herkesi. İhanet etmiş olanları. "Fransızları koruyan her köylü onların gözünde haindi," diye yazıyordu. Yağmalamalar, çalmalar, kaçırmalar, el koymalar, ihbarlar, idamlar. Her şey çığlıktı âdeta. Feryattı.

Ma'Louna ve Ma'Jolie de tehdit edilmiş, silahlı adamlar tarafından evlerinden kovulmuştu. Bütün yaşlılar evlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Üstlerinde yünlü kaftanlarıyla Mzab'ın ihtiyar Yahudileri. Köyde kalanlar.

Babamın yaşlı arkadaşının görüntüsünü hatırladım. Üzerinde, çok uzun süre güneşte kaldığı için biber gibi, toz gibi kokan beyaz yünlü geniş bir harmani vardı. Küçücük kısık gözleri, dikkatle inceleyen bakışlarıyla çok yaşlı bir adam. Reibell'in diğer ucuna, Yahudi mezarlığının yakınlarına yaptığı gündelik ziyaretinde babamın yanındaydım. Mzablı Yahudilerin yaşadığı yere. Yaşlı adama yaklaşmam için gülerek beni itiyordu. Yaşlı adamın karşısında hem utanıyordum hem de meraka kapılmıştım. Beyaz, yumru yumru, şeffaf derili elini bana uzatıyordu. Babam gülüyordu. Adamın parmaklarının uç kısımları sararmıştı. Uzun ve ince parmaklar. Ekşi bir koku yayıyordu. Babam ısrar ediyordu: "Elini öp!" Kuru ve kırışık el, çocuk dudaklarıma

değiyordu. Etrafımızdaki adamlar da gülüyordu. Aniden beliriveren, yanımıza yaklaşan, ailesinden erkekler. Sesler gitgide daha da baskıcı bir hâl alıyordu: "Elini öp!" Babama ve adamların seslerine itaat ediyordum. Babamın benimle olması mide bulantımı bir nebze bastırıyordu. Tuhaf bir sıkıntıydı. Bana doğru uzanan bu eller, bu ekşi-tatlı kokular bana hem cazip geliyordu hem de beni korkutuyordu. Birbirine karışmış enfiye, kolonya, incir yaprağı kokuları, güneşin ve zamanın ihtiyarlattığı deri kokusu. İhtiyar kokusu. Kıyamet kokusu. Mzab evinin avlusunda.

Dünyalar birbirine dokunuyor. Kimi zaman çarpışıyor. Dönemler bulanıklaşıyor, geçmiş zaman şimdiki zamanın görüntülerine karışıyor. Tarihe aykırı görüntüler. Silinip gitmiş bir çağ. Beyaz giysiler içinde çok yaşlı bir adam gördüm. Evimin çok yakınında. Yünlü, uzun bir gandoura[47] vardı üzerinde. Beyazlar içindeki ihtiyar, oymalı ahşap bastonuna dayanarak ağır ağır, küçük adımlarla yürüyordu. Başında, fesi andıran, geniş kenarları ipek nakışlı beyaz büyük bir başlık. Koyu mavi takım elbiseli genç bir adam onu kolundan tutarak destek oluyordu. Başta onun, yaşlı bir Müslüman olduğunu düşündüm. Annem bana erkeklerin, Mekke'de hacca gittikten sonra namaza giderken beyaz giysiler giydiklerini, kendilerine "Hacı" dendiğini anlatırdı. Köylerinde saygı görürlerdi. Bankta oturan ihtiyar adamın yanındaki delikanlının başında daha küçük bir takke ve gömleğinde geleneksel saçaklar vardı. Sinagoga gidiyorlardı. Herhangi bir cumartesi sabahı gibi. Benzerlikler, farklılıklar. İhtiyar adam, bacaklarını dinlendirmek için taş bir banka oturmuştu.

Zamandan ve mekândan kopuk başka bir sahne beliriyor. Hayali bir görüntü. Yine ihtiyar bir adam, kaldırım kenarındaki

[47] Tunik. (ç.n.)

bir sandalyede oturuyor. Dedem Ichouah'ya benziyor. Üzerinde yünlü bir harmani var. Kırış kırış elini, bastonunun kıvrık sapına dayamış. Çenesini elinin üzerine yaslamış. Düzgün beyaz dişlerini göstererek gülümsüyor. Küçük bir kız ona, küçük bakır bir tepside içlerine birer damla meyankökü ve anason özütü damlatılmış iki bardak soğuk su getiriyor. "Teşekkür ederim kızım!" diyor ihtiyar. Küçük kız, adamın çıplak başının etrafındaki havayı serinletiyor. Nakışlı hasır bir yelpazeyi sallıyor, bu görevin kendisine verilmesinden mutlu.

Genç hekimin karısı mektubunu bitirirken, kocasının tanıklık etmeye hazır olduğu konusunda bir kere daha teminat veriyordu. Son olarak anneme çok üzüldüğünü yazıyordu. Annemin yalnızlığını tahmin edebiliyorum, kelimelerin açtığı yaraları. Görüntülerin zalimliğini. Yıkılmamak için sarf ettiği çabayı.

Kapılar kapanıyordu. Birbiri ardına. Annem araştırmalarına devam ediyordu. Kendine acındırmadan. Babamı ne pahasına olursa olsun bulmak için. Ölü veya diri. Fransız diplomatların vazgeçmeleri üzerine, Fransa'ya geri getirilen kişilerin derneklerine, gazetelere başvurmuştu. Cehennemi bir sarmaldı bu. Babamın kimliğinin tespit edilmesi için fotoğrafını mektuplarına ekliyordu. Hiçbir şey durduramıyordu onu. İnanılması en güç olanlar da dahil, basında çıkan her ilan, yaraları kapanmasın diye daha da derinlere girmesine izin verdiği bir bıçak darbesi etkisi yaratıyordu. En ufak söylentiyle acıları yeniden alevleniyordu. Fransız yetkililerle savaşan kendisinin ve Cezayir'den Fransa'ya getirilen diğer kadınların acıları. Kaybolanlarla ilgili suskunluk duvarını yıkmak için giriştikleri bir savaş.

27 Ocak 1964'te, Yurda Döndürülen Fransızlar Ulusal Birliği[48] başkanından bir yanıt almıştı. Başkan, mektubu adıyla imzalamamıştı. Babamın fotoğrafını almıştı. Fakat ailelerin şikâyetleri altında "ezildiğini" söylüyordu. Bir Fas gemisinin Algir'de ve Oran'da esir tutulan mürettebatının tanıklığını teyit ediyordu. Denizciler kaybolan Fransızlarla hapishanede karşılaşmıştı. Tam olarak hangi şehirde olduğunu bilmiyordu. Mektubu kısaydı. Yazısını, Fransız mahkûmların serbest bırakılması için yapılan çağrıları imzalamasını hatırlatarak bitirmişti. Annem bu anlatılanları Cezayir İşleri Müsteşarına iletmişti. Müsteşar kendini müdafaa ediyordu. Gemi mürettebatı nezdinde bizzat araştırma yapmıştı. Denizciler, sözlerini geri almıştı. Basın, anlatılanları abartmıştı. "Sansasyon yaratmak için," diyordu. Bu olayın, Cezayir'de yakınlarını kaybettiğine üzülen ailelerde haybeye ümit yaratmasına üzülüyordu. Denizcilerin ifadelerine göre, Algir'deki Barbaros Hapishanesi'nde yalnızca altı Fransız mahkûmla karşılaşmışlardı. Diğerleri hâlâ Oran'daki cezaevindeydi. Sayıları toplamda onu geçmiyordu. Müslüman mı Avrupalı mı oldukları bilinmiyordu. M ve A harflerini büyük yazmıştı. Aralarında "her iki dili de mükemmel konuşan" bir kadının bulunduğunu da belirtiyordu. Akıcı bir Arapça konuştuğu için Avrupalı olamayacağını ima ediyordu. 1963 yılı sonunda, Cezayir'deki hapishanelerde altmış civarında Fransız kalmıştı. Hepsi de kamusal hukuk ya da işledikleri suçlar nedeniyle hapiste bulunan eski mahkûmlardı. Babam aralarında değildi. Bunlardan biri, denizcilerin Oran Hapishanesi'nde karşılaştıkları bir mahkûmdu. Adam, bir Fransız kadını öldürmekten suçlu bulunmuştu. Müsteşar, Cezayir'deki hapishanelerde başka Fransız tutukluların bulunduğundan şüpheliydi. Öyle bir durumda konsoloslar onu mutlaka bilgilendirirdi. Yine

[48] Rassemblement national des Français rapatriés. (ç.n.)

de çok sayıda insanın kaybolduğunu biliyordu. "Sağ bulunmaları konusunda çok az ümit kaldığını," ekliyordu. Soruşturmanın sonucunu bir kere daha hatırlatıyordu. Babamın öldüğü kesindi. Bu konuda alınan tüm istihbaratın doğrulandığı konusunda teminat veriyordu. Teyit edildiği konusunda. Şöyle yazıyordu: "Araştırmaları bırakmadık." "Biz" kelimesini kullanıyordu. Koşullu bir "biz." Fransa'ya döndürülen ailelerin derneklerindeki "biz"e karşı annemle ittifak yapıyordu. Yeni araştırmalar başlatmaya her an hazırdı. Annemin vereceği en ufak ipucunu, en ufak izi değerlendirecekti.

Yurda Döndürülen Fransızlar Ulusal Birliği başkanı anneme bir mektup daha göndermişti. Kendi düşüncesine göre, çok sayıda insanın hâlâ hayatta olduğundan emindi. Hepsini bulmadan araştırmalarını bırakmayacaktı. Ekliyordu: "Ölüler. Ve çok sayıda sağ." Bakanlığın politikasına isyan ediyordu. Denizcilerin tanıklıklarını göz ardı edebilen müsteşarın yalanlarına. Ve daha birçok şeye. Fransız mahkûmların maruz bırakıldıkları işkenceleri ortaya çıkarmak ve hatta içlerinden birinin işkence sırasında öldüğünü hatırlatmak üzere, müsteşar nezdinde sözcüsü olmasını teklif ediyordu anneme. Bakan, bu "zavallının" naaşını ne yapmayı düşünüyordu? "Tüm kurbanların naaşlarının iade edilmesini, gardiyanların cezalandırılmasını talep etmelisiniz," diye buyuruyordu. Anneme, bizzat Cezayir Cumhurbaşkanı'na mektup göndermesini tavsiye ediyordu. Babamın katilinin derhal tutuklanmasını talep etmesini. "Tutuklama sonrasında eşinizin naaşının nereye bırakıldığını öğrenirler," diyordu kendinden emin bir şekilde. Anneme bir adres veriyordu, Marsilya'da Paradis Sokağı. Annemin araştırmalarına devam etmesine yardımcı olabilecek bir adamın adresi. Annemin mektupları içinde, söz

konusu adamla yazıştığına dair herhangi bir ize rastlamadım. Cezayir Cumhurbaşkanı ile yazışmasına dair bir ize de.

Paradis Sokağı, bir yokuş. Marsilya'nın tam ortasından geçiyor. Ahşap panjurlu yüksek pencereleriyle dümdüz binalar. Hiç bitmeyen bir yokuş. Binlerce aynalı vitrinin bulunduğu bir sokak. Paradis Sokağı, Jules-Cantini Bulvarı, Breteuil Sokağı. Kaybolanların eşlerinin ve çocuklarının bildiği sokak isimleri. Savaş dullarının. Ulusun gözbebeklerinin. Yoksulların. Yalvaranların. Annem bu sokaklarda öyle hızlı koşuyordu ki nefesim tıkanıyordu. Marsilya sokaklarında onun peşinden koşuyordum. Yurda döndürülenlerin Fransa'ya varışlarında toplandıkları Valilik Meydanı'ndan Eski Askerler Bürosu'na, İsrailoğulları Komitesi'nin daracık sosyal yardım lokaline. Araştırmalar için. İdari başvurular için. Sosyal yardımlar için. Tazminat için.

1 Nisan 1964'te, üç aylık bir sessizliğin ardından, müsteşar Cezayir'deki araştırmalara devam etmenin mümkün olmadığını haber veriyordu anneme. Resmi bir dille, tespit kararıyla ölüm belgesi alacağını belirtiyordu: "Kaybolan kişinin naaşı bulunmadığı ve kimlik tespiti yapılmadığı müddetçe olağan bir ölüm belgesi hazırlanamaz." Yazılı metinler açıktı, bu belgeyi almak için özel bir prosedür izlemek gerekiyordu. Tespit kararı, kaybolanların ailelerine verilen bir belgeydi. Denizcilerin eşlerine. Kayıp kişi, fırtına tehlikesi altında denize açılan bir denizci gibidir. Çalkantılı bir denizin açıklarında batan bir geminin güvertesindeki bir denizci. Soğuk bir deniz. Yalnız bir adam. Rüzgârın ortasında. Ters akıntılar. Kayıp bir adam. Uzun müddet kayıp. Ve bir daha ortaya çıkmayan.

Anneme yardım edeceğine söz veriyordu. Nüfus işleri belgeleriyle ilgilenecekti. Bunu, annemin yükünü azaltmak için yapacağını söylüyordu. Annem, kaçırılma konusundaki tanıklıkları yazılı olarak kendisine iletmeliydi. Hekimin tanıklığı yeterliydi. Altı ay sonra, Cezayirli yetkililer babamın doğum kaydı ile ninemin ve dedemin nikâh belgelerini anneme göndermişti. Soy bağını kanıtlayan arşiv belgelerini. Babamın yaşamına dair kanıtları. Onun, anne babasının ve ninesiyle dedesinin yaşamlarına dair belgeleri. Nesiller boyu çölleri aşmış Yahudi aileleri. Diasporadan diasporaya. Sürgünden sürgüne. Yastan yasa. Çadırlar kurmuş, kuyular açmış, evler ve okullar inşa etmiş. Çalışmış, hayat bilgilerini diğer nesillere aktarmış, ümit etmiş, hayaller kurmuş. Cezayir'e giren lisanları konuşmuş nesiller. Berberice, Arapça, İspanyolca, Türkçe, Fransızca, *Ketia,* Yahudi Arapçası.

Tespit kararı için hekimin tanıklığı, 5 Haziran 1964'te Cezayir İşleri Müsteşarına ulaşmıştı. Hekimin karısı verdiği sözü tutmuştu. Belgenin suretini anneme göndermişti. Hekim, babamın ölümünü açık seçik ve müdanasız kelimelerle anlatıyordu. Annemin Reibell'e döndüğü vakit duymayı reddettiği aynı kelimelerle. Kızılhaç soruşturma raporundaki kelimelerle. Fransa'nın Djelfa Konsolosu tarafından büyükelçiliğe iletilen istihbarat fişindeki kelimelerle. Annem bu belgelere hiçbir zaman ulaşamamıştı. Onları dışişleri bakanlığı arşivlerindeki dosyada bulmuştum. Yer ismi, bir açıklamadan diğerine değişiyordu. Fakat bunun önemi yoktu. Nasılsa hiç kimse bu bilgileri doğrulamaya çalışmayacaktı artık. Bölge coğrafyası, zamanla belirginliğini kaybetmişti. Hiçbir isim yazmayacaktı bir mezar taşının üzerinde. Topraktaki ölülerin ruhlarını sonsuza dek muhafaza etmek, ruhların başıboş

gezinmesini sona erdirmek üzere Yüksek Yaylalar'ın çölüne hiçbir anıt dikilmeyecekti. Torunlar, nesilden nesile geçen hafızayı kanıtlayacak hiçbir çakıl taşı bırakmayacaktı bir mezar taşının üzerine.

Tespit kararıyla ölüm belgesi, Fransa'nın Blida Konsolosu tarafından 24 Temmuz 1964'te düzenlenmişti. Belge, Seine Asliye Yüksek Mahkemesi'nin asıl nüshalarındaki bir alıntıdan yola çıkarak hazırlanmıştı. Cezayir'den uzakta, Reibell köyünden ve Yüksek Yaylalar'dan uzakta. Çölün kumundan ve taşlarından uzakta.

Tespit kararıyla ölüm belgesini aldığı gün annem kaybolmuş bir adamın dul eşine dönüşmüştü. Siyahlar içinde, vakur, başörtülerini boyundan düğümleyen kadınların arasına katılmıştı. Belgeyi bir kere daha okudum. Asıl zarfının içinde dörde katlanmıştı, zamanla sararmıştı. Sanki yabancı bir lisanmış gibi her bir kelimeyi içimden tercüme ettim. Çocukluğumun ayrıntıları belleğime üşüştü. Görüntüler kendilerine yol açtı, birbirlerine bağlandı. Annemin renkli giysiler giymeyi bıraktığı gün. Yas karasına büründüğü gün. Kapkara. Ninemin dediği gibi uğursuzluk getiren siyah. Babamı sağ bulma konusundaki tüm ümidini o zaman kaybetmişti. Bu konuda bana hiçbir şey söylememişti. Yas giysileri giydiğini anlamamıştım. Hem kendisi hem de başkaları için. Yaslı kadınlar çehrelerini karanlıkta gizler. Örtülerin altında. Yaslı kadınlar, insanlarla göz göze gelmemek için karanlık basınca dışarı çıkar. Karanlık, gözlerinin diplerinde kalan ışığı söndürür. Yürekte ölmez ölü. Hayat gizlenir. Daha da güçlü bir şekilde. Annem, içinde kalan hayatı yalnızca kendine saklamıştı.

Biliyordum bunu. Ondan hiçbir şey beklemiyordum. Anne sevgisinden güçlüdür fedakârlık. Ona yardım etmek için yanındaydım. O kadar. Evin içini, dışardaki hayatın canlılığından korumak için. Ses çıkarmamak için.

Babamın kaçırılmasının üzerinden iki yıl geçmişti. Marsilya'daki yeni hayatıma alışmaya başlıyordum. Algir'den uzakta. Reibell'den uzakta. Sıradan bir hayat. Çocuk hayatı. Normal bir yaşam yaratıyordum. Mobilyalar Cezayir'den gelmişti. Nihai varış noktasına ulaşana dek Joliette Rıhtımı'nda bekletilmişti. Salonun ortasına yerleştirilmiş kiraz ağacı uzun yemek masası her yeri kaplıyordu. Çevresinde yüksek sırtlı kırmızı sandalyeler. Limandaki fareler, sandalyelerin oturma yerlerindeki otları kemirmişti. Masanın camı yer yer çatlamıştı. Büyük bir masaydı. Gösterişli. Şabat yemeklerinde ve bayramlarda kullanılan bir masa. Geri kalan zamanda mutfaktaki sarı formika masada yerdik yemeklerimizi. Annem örgüsünü bir kenara bırakmıştı, tüm zamanını yazı yazarak geçiriyordu. Nedenini sormuyordum. Okuldan dönünce yanına oturuyordum. Yüksek sırtlı kırmızı sandalyelerden birine. Matematik işaretleriyle, fiil çekimi alıştırmalarıyla ve Fransa haritalarıyla dolu sayfalara gömülüydü başı. Tarih ve coğrafya derslerini ezbere öğreniyordu. Cumhuriyet kurumlarının listesini. Kanun metinlerini. Ablam, renkli karton fişleri hazırlamasına yardım ediyordu. Hatırlaması için. Ona okuldaki gibi sorular soruyordu. Ben diktelerden sorumluydum. Kelime arasındaki bağlaçları vurgulayarak uzun metinleri dikte ettiriyordum. Ablam yazım yanlışlarını düzeltiyordu. Annem imla kurallarında çok becerikliydi. Onunla gurur duyuyordum. Onunla hepimiz gurur duyuyorduk. Güzel el yazısıyla. Kısa süre sonra devlet memuriyeti sınavını başarıyla geçti. Ilımlı bir sevinç gösterdi. Memur olmuştu.

Yalnızca savaş dullarına verilen bir göreve getirilmişti. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyordum. Savaş dulu. I. Dünya Savaşı'nın dullarını düşünüyordum. Anneannemin kuzinlerini. Annem onların yoksul olduklarını söylerdi. İçlerinden biri aklını yitirmişti. Kocası, Verdun Muharebesi'nde ölmüştü. Kazılan hendeklerden birinde kaybolmuştu. Aklını yitirmiş bir anneyle büyümek kolay değildi. Melekler gibi gülümseyen bir oğlu vardı. Babam onu severdi. Annem, babamın, mutsuz insanların yüreğinde ne sakladıklarını bildiğini söylerdi.

Her ayın ilk perşembesi, Jules-Cantini Bulvarı'nda bulunan Eski Askerler Bürosu'na giderdik. Veya Paradis Sokağı'na, artık hatırlamıyorum. Babam bir savaş kahramanına dönüşmüştü. Buna şaşırmıyordum. Pelesenk ağacından üç aynalı tuvalet masasının üzerinde pilot üniformalı bir fotoğrafı duruyordu. Dedem bana savaş hikâyeleri anlatırdı. Mareşal Pétain. Kuzeni Adolphe'la aynı ismi taşıyan Hitler. Kuzenine, Adolphe Crémieux'ten ve ismini taşıyan kararnameden dolayı bu ismi vermişlerdi. Fransızlığıyla gurur duyuyordu. Arkadaşı Mardochée hendeklerin içinde ölmüştü. I. Dünya Savaşı askerlerinin, gulyabanilerin şarkıları. İşte buradayız Mareşal! Generallerin, mareşallerin, büyük muharebelerin isimleri. Vercingétorix'ten Napolyon'a kadar. Yeşil deri kaplı albümde, büyük dayılarımdan birinin zouave[49] üniformalı bir fotoğrafı vardı. Tuhaf ama bilindik savaş isimleri. Annem, Eski Askerler Bürosu'na gidenlerin yoksul insanlar olduğunu söylüyordu. Onlar yoksuldu ama biz değildik. Gerçeği söylemiyordu. Bizim de yoksullaştığımızı masaların arkasında oturan hanımların bakışlarından anlamıştım. Dayılarımın bakışlarından. Bana

[49] Zouave: Cezayir'deki piyade birliklerinde görev alan Arap kıyafetli asker. (ç.n.)

çok nazik davranıyorlardı. Bakışlarında acımayla karışık bir iyilik vardı. Normaldi bu, yüreklerine dokunuyorduk. Büyükannemin kuzinleri gibi yoksulduk. Büyük Savaş'ın dulları gibi. Annem, bunun "hendeklerde ölen büyük büyük dayının kızı gibi bir Amerikalıya gönlünü kaptırmaktan" daha iyi olduğunu söylüyordu. "Saksofon çalan uzun boylu siyah bir adama!"

Giyecek parası almak için Eski Askerler Bürosu'na giderdik. Oraya gideceğimiz günlerde üzerimde yeni giysiler olurdu. Annem, çantasından alışveriş fişleri çıkarırdı. Masanın arkasında oturan hanım, kayıt makinesine rakamları girerdi ve bunu hak ettiğimi söylerdi. Çünkü okulda iyi notlar alıyordum. Merhamet dolu gülümsemelerle bakarlardı. Buna alışıktım. Fransa'ya döndürülenlere tahsis edilen sosyal hizmetler asistanının, Kızılhaç'taki hanımların, aile yardım merkezindekilerin gülümsemelerini daha önce görmüştüm. İsrailoğulları Komitesi'ndeki Bayan B.'nin gülümsemesini. Dudaklarından çepeçevre taşan alev kırmızısı rujlu bir gülümseme. Kırmızıya boyanmış dişlerin göründüğü büyük bir ağız. Evimize gelirdi. Kimi zaman annemi paylardı. Annemin çok müsrif olduğunu söylerdi. Baştan aşağı siyahlara bürünmüş, ince çoraplar, önden fermuarlı süet potinler giyen annemden çekinirdi. Annemin giysileri biraz demodeydi, zamana aykırıydı. Oturduğumuz semte en uzak ve en pahalı bakkala giderdi. Diğerlerinin arasına karışmamak için. Yalnız bir kadın ketum olmalıydı. Ninem, Marsilya'nın en pahalı bakkalından alışveriş ettiği için annemi azarladığında, annem ona "Hesabımı tutuyorum!" diye yanıt verirdi. Bunu bir ayrıcalık gibi söylerdi. Kendi başıma hesap yapabilmeye başladığım için, annemin bu davranışının çok da mantıklı olmadığını görüyordum. Yoksullaşmıştık fakat en iyisini

istiyordu. Cezayir'de sahip olduğu imtiyazları ve bereketi muhafaza etmek. Bir direniş eylemi gibi, tarihi inkâr eder gibi. Sosyal hizmetler asistanı anneme ders vermeye kalktığında küçümsenmesine üzülmüştüm. Annem ağzını bile açmamıştı. Onun arkasına saklanmıştım. Tek kelime etmeden. Anneme arka çıkmak üzere dilimin ucuna gelen sözcüklere engel olabilmek için yanağımın içini kanatacak derecede ısırmıştım. Çocuklar adaletsizliği anlayamaz. Sosyal hizmetler asistanı çekingen olduğumu söylüyordu. Bana sıradan sorular soruyor ama cevap almak için ısrar etmiyordu. Sustuğum zamanlarda diğerleri de ısrarcı olmuyordu. Annem benim yerime konuşuyordu. Ayrıntılara hiç girmeden.

Sonra bana "Ulusun Gözbebeği" kartı[50] *verdiler. İlk nüfus cüzdanım. Sarındığı kumaşın bir köşesi omzundan sarkan bir kadının resmi vardı üzerinde. Kadın bir dizinin üzerine çökmüştü. Kıvırcık saçlı bir çocuğun üzerine eğilmişti. Okuldaki bilgi fişlerine "Ulusun Gözbebeği" yazmam gerekiyordu. Büyük U ve G harfleriyle. Bu kurala uyuyordum. Her bir harfi inceli kalınlı çizgilerle çiziyordum. Ulus tarafından evlat edinilen bir çocuktum. Bu olduğunda nedenlerini sorgulamadım. Çünkü vaziyet ciddiydi. Yoksulluktan ötürü. Hendeklerde ölenlerden ötürü. Vichy yönetiminde okullardan atılan Yahudi çocuklardan ötürü. Hiçbir şey söylememek gerekiyordu. Ma'Jolie'nin ağlayıp sızlanmalarından ötürü. Clarisse'in iç çekmelerinden. Ağabeylerim ve ablam arasındaki tartışmalardan ötürü. Büyüklerimin isyanlarından. Onlar da anlamıyordu adaletsizliği. Evin içindeki hayat başkaydı, dışındaki başka. Giysi yardımıyla alınmış giysiler giymek gerekiyordu. Marsilya'da kar nadiren yağsa bile Paris'teki kuzinlerimin çok kalın ve çok büyük giysilerini*

[50] Babaları savaşta ölmüş, devlet koruması altına alınan çocuklara verilen kimlik kartı. (ç.n.)

giymek. Kimseyle göz göze gelmemek. Teyzelerime ziyarete gittiğimizde pastanın son dilimini tabakta bırakmak. Dikkat çekmemek. "Ölü" veya "kayıp" kelimelerini söylememek. Beklemek ve soru sormamak.

Annem savaş dulu olmuştu. Bunun tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyordum. Bu gerçekleştiğinde bana hiçbir şey söylememişti. Genç hekimin tanıklığından kimseye bahsetmemişti. Ailem inkâr etmeyi sürdürüyordu. Gerçekle. Ve kuşkuyla. Bilinçli olarak. Annem savaş dulu olabilirdi, ben ulusun gözbebeği olabilirdim ama bu babamın öldüğü anlamına gelmiyordu. Bir ölü ebediyen ölmez ki.

Annemin ihtiyar bir kadına dönüştüğünü görmüştüm. Dişsiz ağızlarıyla gülümseyen Marsilyalı yaşlı kadınlar gibi. Gözlerinde daha az istek vardı. Her akşam bir gece lambası yakardı. Karanlığı aydınlatmak için. Bekliyordu. Hepimiz bekliyorduk. Ara ara canlanan hayat beni şaşırtıyordu. Gülmek, unutmak, şarkı söylemek. Ardından talihsizliği hatırlamak. Susmak. Yeniden sessizliğe gömülmek. Unutmak. Oyun oynamak.

Müsteşar, genç hekimin tanıklığına kısa bir mektup iliştirmişti: "Hiç kuşkusuz, eşinizin naaşının yerini öğrenene dek uzun süre beklemek gerekecek, elbette eğer bize bir gün onu yeniden bulabilme olanağı tanınırsa," diye yazıyordu. Kâğıtları göğsünün üzerinde buruşturan annemin iç çekişini duydum. Fakat teslim olmuyordu. Bu onun hayatta kalma şekliydi. Tam aksine, müsteşara yazmış, yurda döner dönmez babamın mezarını bulmak için araştırmalara yeniden başlayacağına dair sözünü hatırlatmıştı: "Bana, daha sonra, ortalık biraz yatışınca, belki yeni araştırmalar öngörebiliriz

demiştiniz." Yazışmaları yeniden sona ermişti. Müsteşar yakın birine dönüşmüştü. Annem onun gücünün sınırlı olduğunu anlamıştı.

Arşivdeki son belge, Uluslararası Kızılhaç Komitesi müdürünün mektubuydu. Soruşturma komisyonunun, Cezayir'de kaybolanlara dair misyonu 1963 Eylül ayında sona ermişti. "Cezayir'de halihazırda hapiste 'tutulduğu düşünülenlerin' sayısını tespit etmek hâlâ imkânsız," diye yazıyordu. Bu onların hâlâ hayatta oldukları anlamına gelmiyordu fakat ölümleriyle ilgili herhangi bir kanıt da yoktu. Yine de şöyle ekliyordu: "Bu insanların artık hayatta olmadıklarını düşünmemiz için birçok neden var." Cezayir'deki kaçak cezaevlerinin yerleri konusundaki tüm istihbarat "hayal ürünü" ya da "zamanaşımına uğramış" olarak değerlendirilmişti. Kızılhaç'ın Cezayir temsilcileri nezdindeki teşebbüsleri sonuçlanmamıştı. Hiçbir Fransız mahkûm bulunmamıştı. Hiçbiri.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi müdürünün mektubu 2 Kasım 1964 tarihliydi. Babam o tarihte kırk yedi yaşında olacaktı. Ninem Clarisse, birileri bizimle ilgili konuştuğunda kulaklarımızın çınladığını söylerdi. Babam kulaklarının çınladığını duymamış mıydı?

Güney toprakları uzaklaşıyordu. Yüksek Yaylalar ufuğun gerisinde kayboluyordu. Annem Marsilya'da, artık Cezayir'in havasını teneffüs etmediğine seviniyor gibi görünüyordu. Artık korkmadığına. Kaçamak bir his. Anlık bir his. Babamı terk ettiği için kapıldığı suçluluk duygusu onu huzursuz ediyordu. Bu suçluluk duygusu, teşebbüslerine devam etmek için ona yeni bir güç

veriyordu. Ninem Clarisse, kendisini çok yıprattığını söylüyordu anneme. Demir gibi bir sağlığının olmadığını. Fakat annem koşmaya devam ediyordu. Başka yollarda koşuyordu. Araştırmaları ona ayağa kalkma, nefes alma, yürüme gücü aşılıyordu. Başını dik tutma gücü. Marsilya devasa bir şantiyeydi. Yurda döndürülenleri ağırlamak için. Her yer taş toprak içindeydi. Annem düşüyordu, dizleri bir çocuğun dizleri gibi yara bere içinde ayağa kalkıyordu. Tanımadığı bir şehirde yön bulmayı öğreniyordu. Aksansız konuşmayı. Hâlâ çok zarifti. Başka bir çağın kadınıydı. Başka bir hayatın. Vazgeçemeyeceği, kaybettiği bir dünyanın. Mahalledeki diğer kadınlardan farklıydı. Onlar annem kadar eğitimli değillerdi ve cırtlak renkte giysiler giyiyorlardı. Annem yalnızca koyu renkli giysiler giyerdi. Dul olduğunu zannediyorlardı. Resmiydi bu. Ve zaten biraz da doğruydu. Komşuların, babamın yokluğuyla ilgili sorularına yanıt vermekten kaçınıyordu. Kocası olmadan yaşayan kadınlara pek sık rastlanmazdı. Benim gözümde annem, kayıp bir adamın karısıydı. Kocasından haber almayı bekleyen, kocasının öldüğünü kabul etmeyen bir kadın. Ölüm haberini öteleyen. Zamanı durdurmak için aynı örgüyü örüp örüp söken. Düşen ve felakete direnmek için yeniden ayağa kalkan. Annem yalnızdı. Mektuplarında yazıyordu bunu. Aklına getirmediği bir hayata karşı tek başına. Anlaşılmaz bir hikâye. Hâlâ haber bekliyordu. Zamanını haber bekleyerek geçiriyordu. Başka haberler. Sonu gelmez başka bekleyişler. Annemin korkularıyla büyüdüm ben. Kaybolma korkusuyla. Yanından uzaklaşmamdan korkardı daima. Kaza geçirmemden, başıma beklenmedik bir olay gelmesinden. Felaketlerden. Mahallenin diğer çocuklarıyla oynamaya inerdim. Beni balkondan gözetlerdi. Görüş alanında kalmalıydım. Bazen beni unuturdu. Karanlık basana dek oynardım. Yeni mahallemiz geniş bir fundalığa bakıyordu. Mahalleyi ikiye ayıran yolun diğer

tarafında. Çorak ve hoş kokulu tepelerin ortasında mütevazı bir site. Birkaç ineği ve tavuğu olan bir çiftlik vardı hâlâ. Gri bidonlarla taze süt almaya giderdik. Anneme eşlik ederdim, elimi sıkıca kavrardı. Yol kenarlarında, güneş ışınlarıyla yıkanan sokaklarda incir ağaçları biterdi. Bütün bir dünya vardı orada. Tek başına serüvenlere atılmamın yasak olduğu canlı bir dünya. Diğer çocukların peşinden tepelere gitmemin yasak olduğu. İncir ağaçlarının özsuyundan yayılan koku, anneme Cezayir'deki köyleri hatırlatıyordu. Reibell, Boukhari. Ezici güneş. Daha sonra anladım bunu. Eski günlerin mutluluğu ve kapıldığı korkuyla gözleri buğulanırdı. Açıklanamaz bir korku. Elimi gitgide daha fazla sıkardı.

Ailemiz, kaçırma olayından beri içine kapanık yaşıyordu. Cezayir'den ayrıldığımızdan beri. Evin içindeki hayatın daralışına direnebilmek için kendi balonumun içine kapanmayı öğrenmiştim. Sürgün, evimizin içini dışarıdaki hayattan ayıran bir uçurum açmıştı. Kimi zaman öfke nöbetleriyle dolup taşan bir uçurum. Yolu üzerinde karşılaştığı, önceki dünyadan arta kalanları yok eden bir öfke. Annemin geçmişe dair suskunluğu, aramızda gittikçe daha da kalınlaşan bir duvar örüyordu. Yoksullaşmıştık fakat sanki değişen hiçbir şey yokmuş gibi davranıyordu. Halktan Marsilyalı kadınlarla görüşmüyordu. O kadınlara merhamet duyuyordum. Sadeliklerine. Komikliklerine. Sanki hayat bir güldürüydü. Dünyaya tevazu ve neşeyle bakmayı öğrettiler bana, pırıltılı şeylerden uzak durmayı. Dayılarım ve teyzelerim bizden uzaklaşmıştı. Fransa'ya yerleştiklerinden beri, abartılı sıfatlar ve zamirlerle dolu bir Fransızca konuşuyorlardı. Paris'in güzel semtlerine yerleştiklerinden beri. Var olmak ve değer kazanmak için her şey büyük olmalıydı başkalarının gözünde. Fransa Fransızlarının. Onları tepeden bakarak değerlendiren Yahudi burjuvazisinin. Profesörler çok önemli

profesörlerdi, çocukları olağanüstü eğitimler alıyordu, büyük hekimler, büyük entelektüeller, büyük işadamları olmak için. Kuzinlerim büyük avukatlarla evleniyor, gösterişli nikâhlar yapıyordu. Ve ben, üstünde yol aldığımız salın battığını görüyordum. Deniz tuzuyla aşınmış bir faleze çarparak kırıldığını. Başarısızlığa uğramak utanç vericiydi. Bunu dile getirmek daha da beterdi. Hayattaki başarısızlıkları açığa vurmamak gerekiyordu. Kaderdeki değişiklikleri. Bunlardan ötürü yüzümüz kızarmasın diye. Ya da bu kadersizliklere ağlamamak için. Uğursuzluğa yol açmamak için. Arada bir, alçak sesle yapılan konuşmalar çalınırdı kulağıma. Kimi zaman bir kuzenden bahsedilirdi. Annem onun cılız bir çocuk olduğunu söylerdi. Annem bu sözleri, sülaledeki bir çocuk diğerleri gibi değilse, okulda başarılıysa, nazikse söylerdi. İyi giyimliyse. Hatta bazen davranışlarını aklamak için: "Hasta olmuştu – Onu kaybetmemize ramak kalmıştı," derdi. En zayıflar için daima bir mazereti olurdu. Çocuğun, yetişkinliğe eriştikten sonra bile sorumluluğunu hafifletecek koşullar: Bebekken annesi onu istemiyordu; babası çok içiyordu; babasını hiç tanımadı; olaylar sırasında çok kötü şeyler yaşadı." Felaketlerin büyüklüğünü ima ederek hiçbir şey söylemediği zamanlar da olurdu. Ninem Clarisse, bu konuşmaları esrarlı cümleler söyleyerek kısa keserdi: "Her koyun kendi bacağından asılır! İsteyerek elde edemeyeceğimiz tek şey talih! Milletin tenceresinde ne pişiyor bilemeyiz! En iyisi susmak! Herkes kendi talihiyle doğar!"

Khadra'nın sıcacık kokusuyla, Mağribi kadınların altın bileziklerinin şıngırtılarıyla, Zohra'nın evinin avlusundan ağzımda kalan peynir altı suyunun tadıyla, Mokhtar'ın gülümseyişiyle uzaklaşıyordu Reibell. Zamanın kayboluşuyla oranın erkekleri birbirine karışıyordu. Babamın sağ kolu olan adam, berber, kapıcı. Köyün

isminin gerisinde birbirlerine karışıyorlardı. Savaşın geride bıraktığı muammaların üzerini örten bir isim.

Babam köyüyle birlikte kaybolmuştu. Ailede hiç kimse onun ismini telaffuz etmiyordu. Annem onun hatırasını bir suskunluk sandığına hapsetmişti. Babamın yokluğu sürekliydi. Hiç soru sormuyordum. Kelimelerin yerini izler almıştı.

Kırk yıl sonra, ölümünü resmi olarak dışişleri bakanlığı arşivlerinden öğrendiğim vakit bu beni üzmüştü. Annem için üzülmüştüm. Ona kırgın değildim. Gerçeği öğrenemeyecek derecede küçük olduğumu düşünmüş olmalı demiştim kendi kendime. Yaşlı bir kadının canını bu konularla sıkmanın zamanı değil demiştim.

Babam kaçırıldıktan bir yıl sonra ayrıldık Cezayir'den. Caravelle model bir uçakla. O gün salıncaklı attan düştüm. Her sabah olduğu gibi, oymalı ahşap posta kutularının yanında babamın dönmesini bekliyordum. Aşağı tek başıma inmiştim. Mokhtar'ın küçük oğluyla oynuyordum, artık ismini hatırlamıyorum. Salıncaklı atın üstüne çıktım. Mokhtar beni itti. Daha hızlı! Daha hızlı! Daha da yukarı! Feci bir düşmeydi. Avaz avaz haykırmama rağmen çığlıklarım dördüncü kata ulaşmıyordu. Annem beni unutmuştu. Yol hazırlıklarıyla meşguldü. Evde olmadığımı fark etmemişti. Çığlıklarımı duymamıştı. Algir'den ayrılmamıza birkaç saat kalmıştı. Son yolculuğa. Çığlık çığlığa haykırıyordum, uzun süredir içimde tuttuğum bir çığlıktı. Yaram kanıyordu, küçük kız bedenim kan kaybediyordu. Gözyaşlarıyla, kanla ve alev alev yanan yanaklarımda kuruyup kalmış sümükle yapış yapıştı saçlarım. Aynanın karşısında kendi kendimle ettiğim uzun sohbetler kesilmişti. Annem bunu fark etmemişti. Dedemin gözlerindeki bitkinliği sezmiştim. Birkaç gündür canı ne oyun oynamak istiyordu ne gülmek ne de şarkı söylemek. Anavatana yolculuk edecek gücü olmadığını söylüyordu. Ninem Clarisse'in iç çekişleri Ma'Jolie'nin sızlanmalarına karışıyordu.

Yalnızdım. Savaşta hep yalnızdır küçük kızlar. Babamın dönüşünü bekliyordum. Hiçbir şey düşünmüyordum. Ara vermiştim

sadece. Zamanı durdurmak için. Çocuk oyunlarının taşkınlıklarına gömülmüştüm. Döne döne uzanan helezon şekilli, ahşap tırabzanlı devasa merdivenden indiğimi hiç kimse görmemişti. Gitmek istemiyordum. Babamın dönmesini beklemek için Algir'de kalmalıydım. Geri döneceğini söylemişlerdi, duymuştum. Kemerlerin altındaki büyük ahşap kapı açılacaktı. Ve babam yeniden belirecekti.

Mokhtar salıncaklı atı birinci kattaki daireden indirmişti. Beni atın üstünde sallamasını seviyordum, şefkatle bakıyordu bana. Tahta atın belirli aralıklarla çıkardığı gıcırtının ninnisine bırakıyordum kendimi. Atın beyaz yelelerine tutunuyordum. Ufuk çizgisinin üzerinde süzülüyordum.

Algir'den ayrılmamızdan az önce düştüm. Oradan daimi olarak ayrılmamızdan önce. Babamın kaybıyla açılan yara, bedenime işlemişti. Bir yara. Silinmesi imkânsız bir iz. O zamana dek tuttuğum gözyaşları bir anda sel olup akmıştı. Babamın kaçırıldığı haberinden sonra uslu olacağıma ve çığlık atmayacağıma söz vermiştim. O çığlık çıkıyordu artık.

Görüntüler, belleğin gizli bir yerinde bekliyor. Hatıralar, hayal dünyasına gömülüyor. Devasa bir hol. Bir havalimanı. Karanlık bir gölge. Gölgenin peşinden koşuyorum. Bir holün ortasında kurulmuş uzun bir masa. Kırmızı sırtlı yüksek sandalyelerde oturan tanımadığım erkekler. İbranice bir kelime duyuyorum. Masanın etrafındaki yabancılar bir yas yemeği için toplanmış. Yüzleri görünmüyor. Hol güneş içinde.

Ninem Clarisse tuzlu büyük galetalar hazırlamıştı. Hamuru belirli aralıkta sıralar halinde nazikçe çimdiklemişti. Bunun gelenek olduğunu söylerdi. Dedem Ichouah'nın ölüm yıldönümü için kalabalık toplanmıştı. Ölüler duasını ilk defa duyuyordum. Dedemi ilk kez kaybediyordum. Babamın ölümü için yas yemeği verilmemişti. Kaybolanların mezarları yoktur. Onların mezarı sessizliktir. O gün Boukhari'den ve Berrouaghia'dan Yahudiler gelmişti. Ninemle dedemin Paris'teki küçük dairesine. Tanımadığım amcalar, kuzenler. Babam, anneme yazdığı bir mektupta, Berrouaghia'daki bir amcaya yaptığı ziyareti anlatıyordu. Onu gördüğüne mutluydu. Köylerde çok insan kalmamıştı artık. O gün, Boukhari'ye bir bomba atılmıştı. Teyzemin evinin hemen yanına. Ev yıkılmıştı. Bombanın rüzgârıyla savrulmuştu. Çocuklara hiçbir şey söylememişti. Önemli olaylarla ilgili konuşulmazdı. Çocuklar savaşın ne olduğunu bilmemelilerdi. Babam da mektubunda bu olaydan söz etmiyordu.

Rüyamda annemi gördüm. Gitgide daha hızlı koşuyordu. Eteğinin ucuna asılmış, peşinden gidiyordum. İnsanlar yürüyordu, yorgun. Her yerde ordunun zırhlı araçları, Fransız askerler. Annem güneş gözlüklerini takmıştı. İpek fularından bir tutam saçı dışarı fırlamıştı. Görüntüler birbirine karışıyor. Salıncaklı attan düşüşüm. Yüzümdeki yara. Kirli bir pansumanla sarılmış başım. Ağzımın içindeki kan tadı. Marne Bulvarı'ndaki dairenin uzun koridoru. Kaybolan babamın hüzünlü gülümsemesi. Hediyelerle dolu kolları. Görüntü ikiye bölünüyor. Babam geri dönüyor. Yüzünü bana doğru eğiyor. Kahkahalarla gülüyorum. Çığlıklar yükseliyor. Kadın zılgıtları. Panjurların çarpışı. Bir gümbürtü. Bir patlama. Telefon zili. Yeniden sessizlik. Gürültüleri bastırıyor, insan seslerini boğuklaştırıyor.

Akşam Marsilya'ya varınca gülümseyerek, farkında olarak uyuyakaldım. Savaş gürültüleri kaybolmuştu. Başımı yastığa koydum. Annemin bedenine sarılarak uyuyakaldım.

Kaçırma haberinin ulaşmasıyla bir öykü sona ermişti. Her şeyi baştan yaratmam gereken yeni bir öykü başlıyordu. İçimdeki ve dışımdaki her şeyi. Gözkapaklarımı sıkı sıkı kapatmıştım, kafamın içindeki görüntüleri tutabilmek için. Babamın gülümseyişini geri getiriyordum. Dudaklarıma tutunuyordu. Bakışlarını geri getiriyordum. Üzerime eğiliyordu. Başı hafifçe yana yatık.

Taşınma esnasında kullanılan karton bir kutunun üzerine, parçaları birbirinden ayrılabilen minyatür yemek salonunu koymuştum. Beşinci yaş günümde babamın bana verdiği son hediye, mavi gözlü oyuncak bebekle birlikte. Ahşap mobilyaları eğilip bükülüyor, parça parça ayrılıyordu. Hiçbiri tutmuyordu. Kalan parçaları tamir ediyordum. Sevinçliydim, yolculuğa çıkıyordum. Babam beni de yanında götürüyordu. Hemen karşıdaki otoparkta, arabasının içinde beni bekliyordu. "Sen benim tanrıçamsın, prensesimsin," diyordu bana. Kahkahalar ve gözyaşları gözlerimi yakıyordu. Zihnimde eskinin sözcükleri uğulduyordu. Kiraz ağacı büfenin üzerine konmuş bir fotoğraftaki çocuktum. Öyküyü yeni baştan yazıyordum. Evimizin karşısında, terk edilmiş eski bir araba park etmişti. Babamın iş seyahatine çıktığını hayal ediyordum. Arabasını bırakmıştı. Araba onun dönmesini bekliyordu. Soğuk rüzgârlardan ve yağmurdan rengi atmış, kımıldamadan duran bir araba. Yaz kış evimizin önünde. Cuma akşamları ve bayram günlerinde annem masaya bir tabak daha koyardı. Boş

bir tabak. "Gelenek bu," derdi. Yoksul tabağı. Yabancının tabağı. Beklediğimiz adamın tabağı. Gün olup geri gelecek adamın. Tabağını unutmamak, onun için biraz yemek saklamak yeterliydi. Beklemekten hiç vazgeçmemek. Bir nevi peygambere dönüşüyordu. Boş sandalyede oturan görünmez bir adam. Şehrin her köşesinde vücut buluyordu. Bankta oturan ihtiyar bir evsiz. Otobüs durağında bir dilenci. Bir adım sesi. Bir gölge. Bir vitrindeki yansıma. Otoparkta terk edilmiş bir araba!

Geri dönmesini beklerken onun izlerini muhafaza ediyordum. Küçük nesneler bağlıyordu beni ona. Hayat kırıntıları. Öyle az şey kalmıştı ki geriye. Sessiz izler. Fotoğraflar, birkaç giysi. Kitaplar. Bir belgeye, bir kartpostala kendi kalemiyle çiziktirdiği harflerin şekli. Yeni dairenin bodrumuna konmuştu giysileri. Penceresiz bir oda. Takım elbiseleri, vernikli tahta elbise askılarına asılmıştı. Üçlü takım elbiseleri, gece mavisi kravatları. Her bir takım elbisenin altında elde dikilmiş deri ayakkabıları. Ölçü üzerine yapılmış ayakkabılar. İçlerinde sedir tahtasından ayakkabı kalıpları. Her gün okuldan eve dönünce ceketlerinin ceplerini boşaltırdım, ayakkabılarını parlatırdım, deri kokusunu içime çekerdim. Fakat sonunda, kokusu naftalin kokularıyla uçup gitti.

Varlığının belli belirsiz görüntülerini muhafaza ediyordum içimde. Sakinleştirici görüntüler, kokular. Algir'deki dairenin salonundaki koltukların üzerine atılmış beyaz çarşafların görüntüsü. Banyodan çıktığında içeride kalan nemli koku. Arabesk desenli gri çimento karolarla kaplı uzun koridordaki görüntüsü. Beyaz havlunun altında, emaye buhar tasının üzerine eğilmiş başı. Havayı dolduran okaliptüs kokusu. Sıcak banyodan çıktığında vücuduna sardığı ılık havlu. Nemli ve sıcak kokusu

yeniden canlanıyordu. Gülümsemesi ve sesi hâlâ kulaklarımda yankılanıyordu.

Görüntüler gitgide daha ender bir hâl aldı. Silindi, uçup gitti. Kokusunun zerreleri dağıldı. Yok oldu. Burnuma çarpan en ufak kokuyla canlanıveren ve bana onun varlığını hatırlatan zerreler. Gürültüleri, kokuları bir nebze de olsa hatırlamaya çalışıyordum. Sesinin kırıntılarını. Gözlerindeki ışığı. Teninin sıcaklığını. Gülümseyişinin tatlılığını.

Küçük parçalar halinde oluşturuyordum hayatı, titizlikle. Annemin ıstırabına ters düşmesin diye en ufak sevincimi bile belli etmiyordum. Neşe paylaşılmıyorsa yakışıksız kaçar. Görüntüler kaybolmasın diye hiç gürültü etmiyordum. Hayatta kalmak için gizli bir anlaşma imzalamıştım onunla. Görüntülerden, küçük nesnelerden yapılmış bir sal. Ölmeye hakkım yoktu. Tıpkı bir felaket tellalı gibi doğmuştum onu yaşatmak için. Kaybolma. Terk. Babamı, tıpkı onun beni terk ettiği gibi terk etmiştim. Ona seslenmiştim fakat bana yanıt vermemişti. Saklanmıştım ve beni bulmaya çalışmamıştı. Kaybolma. Araştırma. Geri dönmeyeceğini biliyordum. Onunla birlikte kaybolmuştum. Aklım yasak düşüncelerle doluydu. Mücadele ettiğim ölüm düşünceleriyle. Evin içinde gerilimler artınca çekildiğim bir sığınak oluşturuyordum. Kafamın içinde. Tatlı bir deliliğe kaptırıyordum kendimi. Oyunu bitiremeden saatlerce oyun oynuyordum. Oyunun bitmesinden ve o eli ölümün kazanmasından korkarak. Gerçeği unutuyordum. Dışarıdaki gerçeği. Onunla kendi usulümce başa çıkıyordum. Beceriksizce.

Hamalların unuttuğu incecik tahta parçalarını, altın sarısı samanları koymuştum bir ayakkabı kutusunun içine. Kaybolmuş

eski anahtarlar. Metal parçaları. Saat zemberekleri, kadranlar, pusula ibreleri. Yün ipler. Dokuma ipliklerden, köy yolunda bulduğum taşlardan, dağınık dallardan ibaret kırılgan bir hayat parçası üretiyordum. Kırmızı bir yün parçası bulmuştum. Annemin ördüğü örgüden kalmıştı. Araştırmalarından sonra her akşam örgüsünü alır, kaçırdığı ilmekleri toparlardı. Konuşmazdı. Mektuplarından, araştırmalarından tek kelime etmezdi. Tahkikatından tek kelime etmezdi. Saatlerce örgü örerdi. Babam kaçırılmadan önce de örgü örüyordu. Fakat onun kaçırılmasından sonra, dalgın bakışları ve ipi şişlere geçiren kımıl kımıl parmaklarıyla, bütün akşamlarını örgü örerek geçirir olmuştu. Benim için bej ve kahverengi bir takım örmüştü. Düz pilili plise bir etek ve baskılı düğmeleriyle bir ceket. Bir de ponponlu kırmızı bir bone. 1962 yılının ağustos ayının ortasında, Algir'de. Örgü örerken asabiydi, hiç konuşmuyordu. Orada değildi sanki. Yalnızca şişlerin şıkırtıları duyuluyordu. Yüreğinin yumuşak atışıyla şişlerin hareketini hissetmek için bedenine yapışırdım. Sıranın ortasına denk gelip belli olmasın diye yünün kalanını keserdi. Mükemmel örgü örerdi, ördüğü parçalarda ne delik olurdu ne de yama. Artık istemediği örgü parçalarını sökerdim. Bitmeye yüz tutan yumaklardaki ipleri diğer artık yünlerle beraber yeniden sarardım. İpi dudaklarımın arasına sıkıştırır sağdan sola kaydırırdım. İp dudaklarımı yakana dek. Dudaklarımın iki kenarında yaralar açarak. Kırmızı bir gülümsemeyle alevlenirdi yüzüm. Ertesi sabah şiş dudaklar ve donuk bir gülümsemeyle uyanırdım. Dudaklarımın kenarı yanar, konuşmamı, sözcükleri telaffuz etmemi engellerdi. Ama içimden konuşmaya devam ederdim. Hayallerime dalardım, tıpkı başka bir hayatın içine girer gibi. Dudaklarımın kenarındaki kırmızı yün ipin acısı, bambaşka bir acıyı uyandırırdı.

Annemin Reibell'den getirdiği yeşil karton valizde bir define kutusu bulmuştum. Oymalı bakırdan kilidi olan, kahverengi siyah kareli tahta kutu. Babamın saat tamiri aletleri vardı içinde. Zamanın akışında rehberlik ediyordu bana. Bıçaklar, çelik penseler, kadran tutucular. Deriyi gıdıklayan bir hava üfleyen kauçuk bir pompa. Ufacık bir dünyayı devler ülkesine dönüştüren mercekli bir büyüteç. Kasasız mekanik devinimler. Sihirli bir şekilde iç içe geçmiş tırtıklı kolanlar. Neredeyse görünmeyecek derecede incecik akreplerin ve yelkovanların yanında mini minnacık dişliler. Basküllü zemberekleriyle bir kurma kolu. Saat ve dakika çarkları. Yalnızca hayallerin sihriyle yeniden çalışmaya başlayan durmuş bir zamanı geriye saran tuhaf bir kurma kolu.

Yeşil valizin dibine anahtarlar düşmüştü. Maymuncuklar. Aynalı dolapların ve kiraz ağacı büfelerin kapılarına asılanlar. Ma'Louna'nın evinin kapısını ve Reibell'deki villanın eski bahçe kapısını açan ferforje anahtarlar. Villanın önünde resimlerim çekilmişti. Güneşin altında iki dizi fotoğraf. Babamın yanında ayakta duruyordum. Fotoğraflar villanın dışından çekilmişti. Evin çevresindeki duvarın taşları arasında yabani bitkiler kök salmıştı. Tozlu zemin, çöl taşlarıyla kaplıydı. Demir parmaklıklı kapının arkasında incir ağacının kuru ve boğumlu gövdesi görünüyordu. Babamın üzerinde koyu renk bir takım elbise, kruvaze bir ceket ve açık renk bir kravat vardı. Güneş ışınlarından ötürü fotoğrafta sarışın çıkmıştım. Fotoğrafın arkasında bir tarih: "*1961 Noel tatili.*" Evin gölgesi duvara düşüyordu. Kuru taşlardan bir duvar. Topraktan sökülmüş çok eski taşlar. Farklı şekillerde.

Babamın fotoğrafları evin dört bir köşesindeydi. Fotoğraflar zamanı donduruyor, onu sonsuza kadar uzayıp giden bir

enstantanenin içine hapsediyordu. Son vesikalık fotoğrafları kabartmalı kâğıttan bir zarfın içinde duruyordu. Bu portresi büyütülmüştü. Kiraz ağacı büfenin üzerinde duran, bej rengi ve altın yaldızlı oymalı ahşap bir çerçeveye yerleştirilmişti. Eski bir tablo gibi sergileniyordu. Babam bu portre fotoğrafında ince metal çerçeveli gözlüklerini takmıştı. Bakır aynalı bir çerçeveye yerleştirilmiş, üzerinde hava kuvvetleri üniformasıyla dimdik poz verdiği daha genç yaşlardaki diğer bir fotoğrafı bana kendi görüntümü yansıtıyordu. Yüz hatlarımızı mukayese edebiliyordum. Varlığı uzadıkça uzuyordu bu dilsiz kâğıt bakışlarda. Omzumun üzerinden eğiliyordu bakışlar. Yeşil deri albüme hapsolmuş fotoğraflar daha gösterişsizdi. İçlerinden birinde, annemin omzunun üzerinden eğilmişti. Ben annemin kucağındaydım. Fotoğraf Reibell'deki evin avlusunda çekilmişti. Tüm aile bir aradaydı. Ben henüz küçük bir bebektim. Ninem Clarisse'in üzerinde beyaz puantiyeli, önlüklü bir elbise vardı. Babam fotoğrafın sol tarafındaydı, gözlerini hafifçe kısmıştı. Güneş nedeniyle. Taşınma gününde ve Zéralda Sahili'nde üzerinde olan kum rengi şortu giymişti. Algir sokaklarında çekilmiş başka bir dizi fotoğraf. Babam objektife bakıyordu, başı yine, ayağını attığı tarafa eğikti. Yürüyordu. Yaşıyordu, hareket ediyordu. Beni âdeta yanı başında yürümeye, ona bakarken adımlarımı adımlarına uydurmaya davet ediyordu. Sol kaşı hafifçe kalkıktı. Sanki daima yanımda olmuş gibi oradaydı. Üzerime dikilen parlak kâğıt gözlerde kendimi görebiliyordum. Çok açılı bir aynadaki gibi çoğaldığımı. Benzerliklerimizi konuşturuyordum. Onun da beni görüp görmediğini merak ediyordum. Beni tanıyıp tanımadığını.

Niçin görüntüsünün böylesine iz bırakmasına ihtiyaç duymuştu? Poz verdiği anlarda, bir gün bu fotoğraflarda onu arayacağımı

biliyor muydu? Fotoğraf, varlığı fani ve yapay kılar. Bakışlar kâğıttan ayrılır ayrılmaz, o hayat da silinir gider. Yok oluşun ötesinde devam eder görüntü. Yeni bir bakışla karşılaşır karşılaşmaz canlanır. Babamın fotoğrafları onu canlı kılıyordu ve beni yaşatıyordu. O fotoğraflara bakmayı seviyordum. Bir kişilik yaratmayı. Hayali konuşmaların yaşandığı sahneler uyduruyordum. Teyzelerimin ve dayılarımın hayret nidalarında beliriyordu: "Babana ne kadar benziyorsun!" Istırap verici bir benzerlik. Onu tanımış olanlar bende babamı görüyorlar ve iç geçiriyorlardı. Görüntüsü o iç geçirmelerin arkasında beliriyor ve ben onun görüntüsünün arkasında kayboluyordum. Ne görüyorlardı? Kimdi babam?

Yeşil karton valizin içinde, annemin, kaçırma haberinden hemen sonra köyden dönerken Reibell'deki çalışma odasından getirdiği kâğıtlar vardı. Annem onları, beyaz emaye buhar tası ve saat tamiri aletleriyle birlikte babamın açık bej rengi flanel iç donlarının altına saklamıştı. Rengi atmış gömleklerin içinde babamı arıyordum. Kendi eliyle yazdığı mektupların güzelliği ardında, varlığına dair izler araştırıyordum. Kelimeleri, rakamları, isimleri çözüyordum. Bu minicik işaretlere dalıp gidiyordum. Kaleminin ucunu mavi mürekkebe daldıran parmaklarının hareketini takip edebiliyordum. Mürekkebin kokusunu alıyordum. Bir koku sezinleyebilmek için her bir kâğıdı ayrı ayrı kokluyordum. Kalem ucunun kâğıt üzerindeki cızırtısını duyabilmek için kulak kabartıyordum. Pelür kâğıdın tatlı mırıltısını duyabilmek için. Karton zarfların bir rüzgârın esişini andıran boğuk sesini duyabilmek için.

Harfler sihirli bir hal alıyordu. Mürekkep hazineler zamanı yok ediyor, uzayı bir baştan bir başa kat ediyordu. Akdeniz'in bir

kıyısından diğerine. Yazısı, babama yeniden vücut kazandırıyordu. Sesinin, kokusunun, gülümseyişindeki sıcaklığın izleri belli belirsiz ve fark edilmeksizin kaybolurken bile. İsminin harflerinin kâğıtlar üzerindeki şekli onu yeniden yaratmaya ve beni duygulandırmaya yetiyordu. Onu kaybedişimi avutan bir sırdaşlık içinde yakınlaşıyordum onunla. Beni dış dünyadan soyutlayan bir yalnızlık içinde. Değerli objelermiş gibi hayran hayran bakıyordum mektuplarına. Bir vitrindeki küçük objeler. Dokunamadığımız. Sevdiğimiz birini seyreder gibi. Onu gözden kaybettiğimiz anı durdurarak. Okuduklarımı anlamıyordum. Fakat babamın yazısı, imzasının çizgilerindeki güç yüreğime nakşoluyordu.

Yazdığı kelimeleri anlamlarını kavrayamadan çözüyordum. Ender kelimeler, eşsiz bir el yazısı onun varlığını meydana çıkarıyordu. Kim olduğunu, nerede saklandığını. El yazısının izlerini taşıyan en ufak kâğıt parçası bile bir öykü anlatıyordu. Babamın el yazısının izlerini araştırarak okumayı öğrendim. Beyaz kâğıtlardaki işaretleri sorguluyordum. Harflerin görkemli çizgilerini. Çölün yankısında kaybolmuş sesi beni çağırıyordu. Her kelimede duruyordum. Çözülmesi imkânsız bir hikâyenin çözülmesi gereken ilk hiyeroglifleri. İnce uzun çizgilerden ve kıvrımlardan oluşan desenler. Noktalar. Mürekkep mavisi virgüller. Cumhuriyet okullarında okuyan erkeklerle kadınların el yazıları. Özenli, şık. Bir bakanın el yazısı! Bu annemin deyimiydi. Bakanlarla yazışmalar konusunda tecrübeliydi!

Babamın el yazısı ölümsüzdü. Başka bir döneme aitti. Hiç yaşlanmadan uzaklaşıp giden bir yaş. Tıpkı bir çehrenin fotoğrafı gibi. Kutsal bir varlık. Bir şairin elinden çıkmış, zamanla değer kazanan elyazması parçalar gibi.

Yazmak için bir soyadı gerekir. Benim soyadım babamın soyadı. Devredilemez. Kâğıt parçalarına binlerce defa attım kendi imzamı. Bu soyada alışmak için. Soyadım kâğıdın beyazında harflere döküldüğü vakit babamın görüntüsü beliriyordu. Soyadım sanki bir hayaletin soyadıydı. En küçük ağabeyimin el yazısı onun el yazısına benziyordu. İnsanı hayrete düşüren bir benzerlikti. Babamın imzasını, bir deseni taklit eder gibi taklit etmeye çalıştığını görüyordum. Ölü bir babanın gölgesinde yaşıyordu. Babamın kayboluşuna ne kadar gömüldüğünü daha sonraları anladım. Hepimiz gömülmüştük onun kayboluşunun sessizliğine.

Babamın el yazısı nadir bir mürekkebin okşayışıydı, çocukluğumu uçurumlardan çekip çıkaran. Mavi mürekkeple çizilmiş harfler ona yeniden hayat verme kudretine sahipti. Yalnızca sözcükler vardı. Onları söyleyecek ses olmadan. Sesini hatıralarımda yavaş yavaş kaybederken harflerin şekli kalıyordu geriye. Böylece saatler boyunca onun yanına gidebiliyordum ve başıma hiçbir şey gelmiyordu. Beni ona bağlayan bu mürekkep sicim bana yeniden hayat veriyor ve beni etrafımdaki dünyadan koparıyordu. Kaybolmadan önce kalemiyle yazdığı sözcüklerin gerisindeki sessizliğini çözüyordum. El yazısının izlerini taşıyan en ufak kâğıtta yeniden beliriyordu. Çekingen bir varlık. Mahrem.

Kendime bir baba yaratıyordum ve onu kendi istediğim gibi şekillendiriyordum. Bıraktığı kitapları, içinde sırlar, sihirli formüller barındıran bir büyü kitabını açar gibi açıyordum. Eskimiş kâğıdın kokusunu içime çekiyor ve bilginin gizemlerine dalıyordum. Sayfaları çeviriyor ve benden önce okuduğu kelimeleri mırıldanan sesini duyuyordum. Kelimeler canlandırıcı özler gibi akıyordu yüreğimin içine. Kitapları artık benim sahip olduğum

bir bilgiyi saklıyordu. Hikâye anlatmak için anlama ihtiyaç duymayan bir okumadan besleniyordum. Bölümleri uzun bir şiirin on iki heceli mısraları gibi okuyordum. İpsiz sapsız bir lisanda melodik satırlar. Bir metnin içinde kaybolduğum oluyor hâlâ. Sayfalara içinde gizli ayrıntılar araştırdığım bir tabloya bakar gibi bakarım. Bilinmeyen ayrıntılar. Bu tecrübeden, arada bir yeniden başvurduğum bir okuma stili muhafaza ettim. Harfler gözlerimin önünde akıp giderken, sözcükler belleğime kazınmıyor. Lisanın dilsiz melodisine, kelimeler arasındaki boşlukların ritmine bırakıyorum kendimi.

Babamın yazısı onun kaleminden benim ellerime akıyordu. İki ya da dört elin devinimlerinden oluşan bir harfler dansı. Alfabenin harflerini öğrenmeden çok önce yazıyordum. Grameri öğrenmeden çok önce. Mahrem bir birliktelik içinde.

Yazı yazmayı öğrenmek beni bu hayali evrenden kopardı. Babamın harfler konusundaki ustalığı bir anda uçup gidiverdi. Kâğıdın bedeninde delikler açan bir mürekkep sancısı. Mora çalan lekeler. Köşeleri kıvrılmış defterler. Pasaklı küçük bir kıza, pis ve sakar bir öğrenciye dönüşüyordum. O zamana kadar tek gerçek dünya olduğunu zannettiğim bir dünyadan hoyratça koparılmıştım. Harflerin şekillerini öğrenmem gerekiyordu. Doğru şekilleri. Aksi yönde hızlanan hareketi düzeltmek. Defterlerimin sayfalarını haşince yırtıyordum. Annem, öfke nöbetlerim esnasında koparıp buruşturduğum her bir kâğıdı özenle ütülüyordu. Ütünün sıcağıyla yanan kâğıdın kokusu bir an içimi ısıtıyordu. Ütü masasından hafif bir duman yükseliyordu. Ateş her şeyi altüst edebilirdi. Felaketlerden elimden geldiğince kaçınıyordum. Uçurumun kıyısından. Çocuk gözyaşlarım, kâğıda yayılan mürekkebin üzerine

damlıyordu. Çığlıklar, ağlamalar, kırılan kalem uçları, devrilen mürekkep hokkaları. Kalemin metal ucu, el hareketlerimdeki gerilimle kasılan parmaklarımın altında eziliyordu. Mürekkep kâğıda damlıyordu. Harfler okunaklı harflere dönüşmeden önce uç kısmından kırılan kalemin ucundan minicik işaretler çıkıyordu. Kâğıt, kapkara noktacıklarla yer yer lekelenmiş "karınca duası gibi" bir yazıyla kirleniyordu.

Ablam annemin görevini devralıyordu. Elimi eline bırakıyordum. Tek başına yazıyordu. Kalemin ucuna bastırdığım küçük mor işaretparmağımdan haz yayılıyordu. Kâğıda yazılan harflerin çizgileri, kasılmış parmaklarımın iç kısmını boyuyordu. Ablam parmaklarıma hâkim olabilmek için, kendi parmaklarını benimkilere bastırıyordu. Elimi eline bırakıyordum. Beni sarıp sarmalayan koruyucu hareketleriyle yeniden doğuyordum. Onun bedeninin ve kendi bedenimin uzantısı içinde. Dalıp gitmeme engel oluyordu. Diğerleri gibi yazmayı öğreniyordum. Çizgilerin üzerinde. Düz çizgilerin. Fakat bunun için uzun zaman gerekti. Yalnız kalır kalmaz kendimi terk edilmiş hissediyordum. Gözlerimi kapatıyordum, yeniden açtığımda harfler bir kez daha çizgi dışına taşıyordu. Sayfanın üzerinde koşturuyor, kaçışıyordu. Ablamın el hareketlerinin izlerini kaybediyordu elim. Hayal kırıklığı. İsyan. Başarısızlık. Dışarıdaki dünyaya kapılarımı kapatıyordum. Çocuklar bazen başka türlü nasıl davranmaları gerektiğini bilmez. Diğerlerinin giremediği bir alanda sığınak bulurlar kendilerine. Yeniden var olmak için, uygun bir şekil bulmayı beklerken kendi bedenlerinden koparlar.

Ablam yirmi yaşındaydı. Omzumun üstünden eğiliyordu, yarı annemdi yarı ablamdı. Beni üzüntümden çıkarmaya, dış

dünyayla barıştırmaya çalışıyordu. Bana gülümsemeyi öğretiyordu. "Sen gülümsersen, hayat da sana gülümser!" diyordu. Direniyordu. Çığlıklarıma ve ani sessizliklerime rağmen.

Babamın hayalet yazısı beni cezbediyordu. Dalgalanıp duran bir sal gibi üretilmiş, kayıp bir yazı. Bu dünyada kendi yazımı bulabilmem uzun zaman aldı. Yazı yazmayı öğrenmek ikinci bir doğum gibiydi. Çalışa çalışa, haykıra haykıra, terleye terleye, kıvranarak, sallanarak, kendi kendimi avutarak. Yazı, başka birine devredilemez bir mülkiyet. Bir özgürlük. İçinde harflerin yaşadığı bir yalnızlık. Çocukluğun yazısı. Bir taşınma esnasında kaybolmuş yüzlerce şiir. Babama gönderilen mektuplar. Gizli mektuplar. Sözcüklerim beni ona yaklaştırıyordu. Geri döndürülemeyen mesafeyi, bizi birbirimizden ayıran, katedilmesi mümkün olmayan yolu ortadan kaldırıyordu. Kelimeler onun yokluğunu yok ediyor, uzayı ve zamanı siliyor, göz yaşlarını kurutuyordu. Karmakarışık olmuş bir dünyayı düzene sokuyordu. Buğulu. Anlamsız bir dünyayı.

Yazı, büyük bir özgürlük içinde yalan söyleyebilir. Eksik yerleri doldurmak için. Hakikatin hudutlarında var olan derin bir gerçeği dile getirmek için. Anın hudutlarında. Yokluğun hudutlarında. Kayboluşun hudutlarında. Sürekli devam eden bir diyalog. Yazı yazan ve kendisine yanıt verilmeyen bir çocuktum. Soru sormayan bir çocuk. Cevap beklemeyen bir çocuk.

Yazı yazmak babamı hayatta, beni de onun yanında tutuyordu. Kendime bir baba yaratmak için yazıyordum. Sessizliği öldürmek için yazıyordum.

Her şeyin mevsimi, göklerin altındaki her olayın zamanı vardır.

Aramanın zamanı var, vazgeçmenin zamanı var.
Saklamanın zamanı var, atmanın zamanı var.
Yırtmanın zamanı var, dikmenin zamanı var.
Susmanın zamanı var, konuşmanın zamanı var.

Vaiz 3:1, 3:6, 3:7[51]

[51] *Kutsal Kitap, Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2009.

livera
yayınevi

ANDRÉ ACIMAN

MISIR'DAN ÇIKIŞ

İngilizce Aslından Çeviren: Kerem Işık - 376 Sayfa

"Olağanüstü... Geçmişte kalmış bir dünyanın büyüleyici bir tasviri."
Michiko Kakutani - The New York Times

Başarılı film uyarlamasıyla da bilinen Adınla Çağır Beni adlı romanıyla tanıdığımız André Aciman, bu kitabında bizi, birbirinden ilginç karakterlerle dolu geniş ailesinin İstanbul'dan ayrıldıktan sonra bir dönem yaşadığı yirminci yüzyıl ortası Mısır'ına götürüyor. İskenderiye bir roman kahramanı gibi sayfaların arasında canlanırken, Lawrence Durrell'in ifadesiyle beş ırk, beş dil ve bir düzine inancın bir arada yaşadığı bir ülkede meydana gelen çarpıcı değişimin başlangıç dönemine Aciman'la birlikte tanıklık ediyoruz. Yazarın kişisel tarihinin yanı sıra dönemin politik ortamını da gözler önüne seren ve Whiting Ödülü'ne değer bulunan Mısır'dan Çıkış etkileyici ve akıllardan uzun süre çıkmayacak bir büyüme hikâyesi.

"Burası küçük bir şehir, ama onu kaybedecek olduğum için nefret ediyorum," dedi en sonunda. "Bu yıldızları başka nerede görebilirsin ki?"

LiVeRA
yayınevi

ALICE ZENITER

KAYBETME SANATI

Fransızca Aslından Çeviren: Şirin Erkan Leitao - 536 Sayfa

"...Kökenimiz saydığımız bir ülkeyle ilgili bilgileri Wikipedia'dan araştırmak mecburiyetinde kalıyorsak burada belki de bir sorun vardır..."

Yetmiş yıllık bir zaman dilimini kapsayan Kaybetme Sanatı üç neslin hikâyesi.

Dede Ali'nin savaş nedeniyle ayrılmak zorunda kaldığı memleketi Cezayir'den başlayıp, oğlu Hamid ve torunu Naima ile Fransa'da devam eden bir hikâye.

Cezayir savaşını ve Cezayir'in bağımsızlık sürecini arka planına alarak mültecilik, ülkeler, toplumlar ve nesiller arası kültür, değer ve anlayış çatışmalarına odaklanan Kaybetme Sanatı'nda Zeniter, torun Naima'nın yıllar süren kendini arayış sürecinin ardından dedesinin memleketine yaptığı seyahatle birlikte aradığı kimliğine kavuşmasını anlatıyor.

Orhan Pamuk, Valeria Luiselli, Javier Marias, Herta Müller gibi isimlerin değer görüldüğü Dublin Edebiyat Ödülü'nü 2022 yılında kazanan Zeniter'in Türkçeye çevrilen ilk kitabı olan Kaybetme Sanatı görsel bir anlatıma yaslanan dili ve dokunaklı hikâyesiyle uzun yıllar boyunca akıllardan çıkmayacak bir roman.

"Hayatta kalmayı değil, tam tamına bir hayat istiyorlardı. Ve her şeyden öte, kendilerine verilen kırıntılar için teşekkür etmek zorunda kalmak istemiyorlardı. İşte şimdiye kadar sahip oldukları da buydu: Kırıntılardan ibaret bir hayat. Ailesine daha iyisini vermeyi başaramamıştı."

"Telefonun z *ri odada yankılandı. Ş* *atırlıyorum: "Baba*

Cezayir'in bağımsızlığından hemen önce, 1962'de köyünden kaçırılıp öldürülen ve nereye gömüldüğü bilinmeyen bir babanın hikâyesi. Eşinin naaşının bulunup iade edilmesi için Cezayirli ve Fransız yetkililere yıllar boyu sayısız mektup yazan bir annenin sonuçsuz kalan çabaları ve ümitsizlikleri.

Babasının yokluğunda büyüyen ama yüreğinde daima küçük bir kız çocuğu olarak kalan yazarın, babasının sesine, kokusuna, ninelerine, dedelerine, Cezayir'deki evlerine ve yaşantılarına dair bölük pörçük hatıraları, Fransa'ya göç ettikten sonra yaşadıkları, annesinin yıllar süren kederi...

Babanın gölgesinde, ondan geriye kalan fotoğraflar ve eşyalarla büyüyen, onun yazdığı mektupları okuyarak okuma yazma öğrenen bir kız çocuğu. Ve uçurum kadar derin, aşılamaz bir suskunluk...

Akiba-Egry, Türkçedeki ilk romanı *Susan Çocuk*'ta etkisinden uzun müddet kurtulamayacağınız bir özlem öyküsü anlatıyor.

livera

livera yayinevi
livera yayinevi
livera yayinevi
www.liverayayinevi.com

"Şimdi ve Burada"

ISBN 978-605-71703-8-5